Kinder rechten commissariaat
Geeft kinderen een stem

Dossier
Onderwijs

Thuiszitters uit de schaduw

Wat kinderen en jongeren, ouders en professionals ons leren

↑ Inhoudstafel

Dossier
Onderwijs

Thuiszitters uit de schaduw

Wat kinderen en jongeren, ouders en professionals ons leren

Haal thuiszitters uit de schaduw

Te veel kinderen en jongeren verdwijnen stilletjes uit ons onderwijs. Niet omdat ze geen talent hebben. Niet omdat ze niet willen leren. Niet omdat ouders niet hard genoeg hun best doen. Maar omdat omstandigheden, extra noden, kwetsuren of systemen, drempels opwerpen. Ze zitten thuis – weken, maanden, soms jaren – terwijl elk kind alle kansen moet krijgen om te leren en te groeien. De afgelopen jaren krijgt de klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat steeds meer meldingen en klachten over kinderen en jongeren die niet meer op school zitten of dreigen uit te vallen.

De groep thuiszittende kinderen is heel divers. Kinderen voor wie de ouders nergens een gepaste plek op school vinden, kinderen die bang zijn om naar school te gaan, jongeren die spijbelen. Er zijn kinderen en jongeren die iedereen ziet uitvallen: ze zijn lang ziek, ze hebben een duidelijk attest, ze krijgen een begeleidingstraject. Maar er zijn ook anderen. Ze verdwijnen geruisloos uit beeld. Ze zitten thuis met een ziektebriefje, maar zijn niet ziek. Soms vraagt de school om niet meer te komen of alleen nog deeltijds. Soms lukt naar school gaan echt niet meer. Of ze werden definitief uitgesloten en vinden geen plek op een andere school. Ze zijn vandaag niet duidelijk zichtbaar in de statistieken, waardoor beleid en hulpverlening ze te weinig zien en bereiken. Juist die groep baart ons extra zorgen. Want wie niet meetelt, wordt al snel vergeten.

CAROLINE VRIJENS

"Elk kind heeft recht om gezien te worden en op onderwijs dat aansluit bij zijn of haar mogelijkheden."

Kinderen en jongeren opnieuw zichtbaar maken

Thuiszitten raakt aan verschillende kinderrechten want naar school gaan is méér dan leren alleen. Het is je verbonden voelen met leeftijdsgenoten, spelen en lachen, je identiteit ontwikkelen, steun vinden bij volwassenen, deel uitmaken van een gemeenschap. Niet naar school kunnen is voor kinderen vaak een leven op pauze: Ze missen leerstof, sociale contacten en structuur in hun dagen en weken. Ze voelen zich uitgesloten en onzeker over hun toekomst. Jongeren vertellen hoe harde of oordelende woorden ze soms diep raken en hoe ze dat lang met zich meedragen. Voor gezinnen betekent het extra druk, spanning en onzekerheid. En ook scholen verliezen, omdat hun opdracht om ieder kind mee te nemen zwaar onder druk komt.

"In het derde leerjaar zat ik bijna altijd thuis. Alleen op maandag mocht ik nog naar school. Ik kreeg op den duur zelfs geen huiswerk meer mee. Het voelde alsof ze niet meer naar mij keken. Ik wist niet eens meer wat ze van mij verwachtten. Dus zat ik gewoon thuis wat te niksen."
Liam, 11 jaar

"Ik ging twee jaar niet naar school, omdat ik veel mentale problemen had. Ik kon me niet concentreren, ik zat ook veel in opnames."
Tinne, 16 jaar

"Mijn kind hoort nergens meer bij." We horen het vaker. Van ouders die zien hoe hun zoon of dochter niet meer welkom is op school. We kregen een mail van een mama die nergens een plek vindt voor haar zoon en die zegt hoe het systeem zo in haar gezin mee een verontrustende opvoedingssituatie creëert, louter door een gebrek aan passende oplossingen. Soms kijken leerkrachten en CLB-medewerkers machteloos toe.

"Wij wachten al zo lang op een plekje in het buitengewoon onderwijs. En in de familie zijn er verschillende kindjes met autisme (ASS). Dan is het heel moeilijk om hulp te vragen bij je familie. Zij hebben de handen ook vol."
Moeder van de 7-jarige Brent

Als er nergens een plek is, een school vraagt om thuis te blijven, of als een kind na uitsluiting nergens meer terechtkan, dan verdwijnt het perspectief voor kinderen en jongeren. Dan krijgen ze het gevoel dat ze niet gewenst zijn, terwijl ze net meer dan ooit anderen nodig hebben om in zichzelf te geloven. Tegelijk horen we ook positieve verhalen en hoop: jongeren die weer willen aansluiten, ouders die blijven zoeken naar oplossingen, scholen die creatief en met begrip proberen maatwerk te bieden.

Dit dossier bundelt inzichten uit gesprekken met jongeren, ouders, directeurs, leerkrachten, CLB-medewerkers, hulpverleners, experten en beleidsmakers. Het toont ook wat we leerden uit cijfers en uit een enquête bij de CLB's. Het legt structurele knelpunten bloot – zoals de druk op scholen, de rigiditeit en soms beperkte ruimte voor maatwerk, beleid dat te weinig registreert, drempels in het zorgcontinuüm, de soms trage of versnipperde aanpak van een verbroken schooltraject. Tegelijk tonen prachtige initiatieven en aanpakken hoe het anders kan. We benoemen inspirerende praktijken en we doen aanbevelingen vanuit een kinderrechtenkader.

Met dit dossier willen we die kinderen zichtbaar maken. Hun verhalen tonen wat het betekent om vast te lopen. Ze confronteren ons met pijnlijke vragen: Hoe kan het dat kinderen die recht hebben op onderwijs soms lang zonder school zitten? Waar schiet beleid of praktijk tekort? En vooral: wat is nodig om ze weer perspectief te geven?

Belang van een warme, verbindende school die zich ingebed weet in een netwerk

De basis is een veilig en warm schoolklimaat, waar kinderen, jongeren en ouders zich welkom voelen. Met de blik op het positieve en op de competenties en talenten van kinderen en jongeren. Waar leerkrachten zich ondersteund voelen en tools krijgen om signalen van kinderen op tijd op te pikken of om te gaan met moeilijker hanteerbaar gedrag. Waar aandacht is voor aangepaste evaluatie en leertrajecten voor kinderen als het even moeilijker gaat. Een klimaat van zorgzame communicatie met kinderen en ouders want dat schept vertrouwen en heeft een grote preventieve kracht. Een klimaat van zorgzaam omgaan met tuchtmaatregelen en waar jongeren mogen falen.

Ons onderwijs blijft vandaag erg rigide. We moeten buiten de lijntjes durven kleuren, investeren in aangepaste leeromgevingen en klassen, met rustpunten voor kinderen die gevoelig zijn voor de vele prikkels van de klas of de speelplaats. Meer kennis delen over inclusieve praktijken en complexe klasdynamieken. Leerkrachten mogen er niet alleen voor staan. Lerarenopleidingen moeten ze beter klaarstomen voor de diversiteit van hun klassen en de samenwerking met welzijnspartners.

Het is zo belangrijk om achter het gedrag van kinderen ook het signaal te zien van een kind dat houvast zoekt. Om preventief te werken, ook al zie je niet meteen het effect. Om te investeren in warme schoolteams waar medewerkers elkaar helpen en van elkaar leren. Om kinderen en jongeren te laten voelen dat ze erbij horen.

Scholen leveren vaak bovenmenselijke inspanningen om kinderen aan boord te houden. Maar soms wordt hun draagkracht echt overschreden. Samenwerken met CLB's, pedagogische begeleidingsdiensten, brugfiguren, MFC's, NAFT-aanbieders, netwerken tegen schooluitval en lokale besturen kan veel betekenen. Scholen moeten er echt op kunnen rekenen. Die partners spelen een sleutelrol. Ze moeten de mogelijkheden krijgen om volop hun rol te spelen. En het is belangrijk om helder te maken wie welke rol heeft.

Als kinderen of jongeren echt niet meer naar school kunnen, moet er ten slotte ook een andere plek zijn waar ze welkom zijn. Die opnieuw het vuurtje aanwakkert van de nieuwsgierigheid en het ontdekken van de eigen interesses in hun eigen tempo om daarna hopelijk weer in te haken.

Grote uitdaging voor beleid en praktijk

We zagen onderweg inspirerende voorbeelden van scholen en partners die het wél doen: creatief, warm en met oog voor de kracht van elk kind. Zij tonen dat het kan.

Vandaag zijn er al heel wat interessante praktijken maar vaak zijn ze te weinig bekend. Wat scholen nodig hebben is zicht op wat werkt, concrete handvatten en organisatorische steun. Welzijn mag onderwijs niet vervangen als het schooltraject van een kind stokt, maar moet er iets aan toevoegen. Scholen kunnen het niet alleen, maar ze mogen ook niet loslaten. Want achter elk verhaal van thuiszitten zit ook het verlangen om opnieuw in verbinding te gaan, om opnieuw mee te doen en weer te leren. Achter elk verhaal zitten er dromen over de toekomst.

Om elk kind uit de schaduw te halen, is er ook beleid nodig: Betere registratie en monitoring van kinderen die niet op school zijn en van inclusie of het gebrek eraan. Meer onderzoek over oorzaken van breuken en oplossingen die werken. Klassen die aangepast zijn aan de noden van kinderen. De versterking van hulpverleners, scholen en CLB's om schooltrajecten te beschermen met duidelijke afspraken tussen onderwijs en welzijn over wie wat doet. Genoeg capaciteit op onze scholen en tijdelijke alternatieven die welzijn en leren verbinden. Kwalificaties die jongeren erkennen in hun verworven competenties, om te vermijden dat ze het opgeven en dat hun talenten verloren gaan. Zorgen voor warme overgangen tussen onderwijsniveaus en -vormen. Welzijnsprofessionals structureel inbedden in de scholen. Een campus voor elke leerling, dichtbij, inclusief en op maat. Zo creëren we scholen waarin kinderen niet verdwijnen, maar telkens opnieuw aansluiting kunnen vinden.

De titel van dit dossier is *Thuiszitters in de schaduw* omdat kinderen en jongeren uit de school verdwijnen en ook uit beeld, soms voor even, soms voor lang. Dit dossier is geen aanklacht tegen individuele scholen of leerkrachten. Integendeel, elke dag zien we hun enorme inzet. Maar de huidige structuren laten die scholen en kinderen te vaak in de steek. Uit onze bezoeken en uit de enquête bij professionals blijkt dat thuiszitten geen uitzondering is, maar vaker voorkomt dan velen denken. Soms raken kinderen en gezinnen daardoor in een heel kwetsbare positie.

De boodschap van dit dossier is eenvoudig maar urgent. Elk kind heeft recht om gezien te worden en op onderwijs dat aansluit bij zijn of haar mogelijkheden.

We nodigen beleidsmakers, scholen, welzijnsactoren en lokale besturen uit om dit dossier te lezen met een open blik. Om de kinderen achter de cijfers te zien en te luisteren naar hun vragen en dromen. En samen te werken aan oplossingen die recht doen aan hun talenten en mogelijkheden.

Dank

We zijn alle kinderen, jongeren en ouders die hun verhaal deelden ontzettend dankbaar. Net als de directeurs, leerkrachten, leerlingenbegeleiders, zorgcoördinatoren, hulpverleners en experten die hun ervaringen en kennis meegaven. Dit dossier is er ook dankzij hun openheid en engagement. Een bijzondere dank ook aan de CLB's die meededen aan de CLB-enquête en de CLB-netten om hier mee hun schouders onder te zetten.

Dit dossier wil inspireren, uitdagen en richting geven aan een beleid en praktijk waarin geen enkel kind nog gedwongen aan de zijlijn hoeft te blijven. Zodat thuiszitten geen eindpunt wordt, maar een aanleiding om onze samenleving en onze scholen inclusiever en rechtvaardiger te maken.

Caroline Vrijens
Vlaams kinderrechtencommissaris

Inhoud

Voorwoord van de kinderrechtencommissaris 4

Hoofdstuk 1: Waarom dit dossier? 13
1.1. Veel kinderen en jongeren zitten niet op school 13
1.2. Meer meldingen en klachten 13
1.3. Thuiszitten raakt verschillende kinderrechten 14
1.3.1. Recht op onderwijs 14
1.3.2. Doel van onderwijs 15
1.4. Leerplicht ≠ leerrecht 16
1.5. Naar school gaan is meer dan leren 16
1.6. Onderzoek en leeswijzer 16

Hoofdstuk 2: Welke kinderen en jongeren zitten thuis? 19
2.1. Veel verschillende vormen van thuiszitten 19
2.1.1. Thuis omdat ze geen school vinden 19
2.1.2. Thuis omdat de band met de school verzwakt 20
2.1.3. Thuis omdat de school dat vraagt 20
2.1.4. Thuis door langdurige of chronische ziekte 21
2.1.5. Thuis als duaal leren moeilijk lukt 22
2.1.6. Huisonderwijs door te weinig passend onderwijs 22
2.1.7. 'Thuis' in een jeugdhulpvoorziening 24
2.1.8. Thuis op doortrekkersterreinen 24
2.2. Niet alle kinderen staan op de radar 25
2.2.1. Wat zegt de regelgeving over aanwezigheid op school? 25
Kleuteronderwijs 25
Lager en secundair onderwijs 25
Wat is gewettigd afwezig? 25
Wat is ongewettigd? 25
Schorsing en uitsluiting 25
2.2.2. Hoe volgt de overheid de aanwezigheden op? 26
Opvolging via AGODI 26
Specifieke monitoring 26
2.2.3. Sommige kinderen en jongeren blijven onzichtbaar voor beleid 26
Ziekte of persoonlijke redenen te weinig gedefinieerd 26
Definitieve uitsluitingen niet altijd gemeld 26
Publieke data ontbreken om leerlingen op te volgen na definitieve uitsluiting 26
LOP-afspraken helpen uitgesloten leerlingen niet altijd vooruit 27
Ontoereikende monitoring van capaciteitsnoden 27
2.3. Twee groepen blijven steeds vaker onder de radar 27
2.3.1. Leerlingen voor wie de school vraagt om thuis te blijven 28
Niet ziek maar toch thuis 28
Om hoeveel leerlingen gaat het? 29
Veel meer aanvragen voor TOAH, vooral in buitengewoon onderwijs 29

2.3.2. Leerlingen die na definitieve uitsluiting moeilijk een andere school vinden ... 32
Nergens plaats ... 32
Over hoeveel leerlingen gaat het en hoe vaak werden ze uitgesloten? ... 32
Sterke samenhang met de onderwijsvorm en sociale achtergrond van de leerlingen ... 35
Veertig procent van de uitgesloten leerlingen heeft na twee weken geen nieuwe school ... 36
Meer kans op thuiszitters in DBSO en BUSO ... 37
Niet-leerplichtige jongeren ... 37
Uit de CLB-enquête ... 38

Hoofdstuk 3: Thuiszitten: grote impact op kinderen, gezinnen én op school ... 40
3.1. Invloed op kinderen en jongeren ... 40
3.1.1. Leven en leren onder pauzeknop ... 40
3.1.2. Weinig contact met vrienden: het gevoel er niet bij te horen ... 40
3.1.3. Beperkte dagbesteding, toch ruimte voor ontdekking ... 41
3.1.4. Minder houvast en motivatie ... 42
3.1.5. Leerachterstand leidt tot stress en onzekerheid ... 42
3.1.6. Verbinding met school erg onder druk ... 43
3.1.7. Soms kunnen school én hulpverlening niet helpen ... 43
3.1.8. Extra risico op ontsporing en kwetsbaarheid ... 44
3.2. Thuiszitten treft het hele gezin ... 44
3.2.1. Kopzorgen over opvang ... 44
3.2.2. Financiële druk op het gezin ... 44
3.2.3. Veel ballen in de lucht ... 45
3.2.4. Ouders moeten ook voor hun eigen leven de pauzeknop induwen ... 45
3.2.5. Spanningen in het gezin ... 45
3.2.6. De impact van noodgedwongen verhuizen ... 46
3.3. Ongelijke kansen op diploma ... 46
3.3.1. Meer risico op vroegtijdig schoolverlaten ... 47

Hoofdstuk 4: Kinderen en jongeren niet loslaten ... 49
4.1. Vasthouden begint voordat het misloopt ... 49
4.2. Een warm en verbindend schoolklimaat als sterke basis tegen thuiszitten ... 50
4.2.1. Sterke leerkrachten voor complexe klassen ... 50
4.2.2. Inspelen op talenten van kinderen en jongeren ... 51
4.3. De onmisbare stem van jongeren en ouders ... 51
4.3.1. Leerlingen: de eerste betrokkenen ... 51
4.3.2. Ouders: noodzakelijke bondgenoot ... 52
4.4. Brede basiszorg voor elke leerling, verhoogde zorg waar nodig ... 53
4.4.1. De superkracht van goed klasmanagement ... 54
4.4.2. Leraars leren ook: samen sterker worden ... 54
4.5. Heldere rolverdeling moet leerlingen, ouders en scholen duidelijkheid geven ... 57
4.5.1. CLB en PBD sneller inschakelen ... 57
4.5.2. Structureel overleg met CLB en PBD ... 57

4.5.3. Rollen helder afbakenen 57
4.6. Versterk de begeleiding en de draaischijf die het CLB moet zijn 58
4.6.1. Noodgedwongen moeilijke keuzes maken 58
4.6.2. CLB-artsen als draaischijf en brugfiguur 58
4.7. Uitbreiding van zorg: samenwerking tussen onderwijs, welzijn en gezondheidszorg 59
4.8. Brugfiguren als lokale verbindende kracht 61
4.9. Sanctiebeleid: grenzen stellen zonder loslaten 62
4.9.1. Maatregelencontinuüm is geen afvinklijst 62
4.9.2. Preventieve schorsing blijft zorgenkind 64
4.9.3. Redelijkheid en proportionaliteit 64
4.9.4. Tuchtprocedures zijn aan herdenking toe 65
4.9.5. Tuchtmaatregelen durven verbieden 66

Hoofdstuk 5: Leerrecht vraagt een plek die aansluit bij elk kind 69
5.1. Capaciteitstekort: toegang tot onderwijs voor elk kind vrijwaren 69
5.1.1. Het onderwijs aan de grens van zijn capaciteit 69
Tekorten in verschillende onderwijsvormen 69
LOP's tonen capaciteitsproblemen in heel Vlaanderen en Brussel 70
Tekort aan personeel en in infrastructuur speelt parten 71
Doorstromingen haperen ondanks capaciteitsuitbreiding 71
5.1.2. De moeizame zoektocht naar een nieuwe school 72
Recht op actieve bijstand bij een definitieve uitsluiting 72
Strikter toezien op zorgvuldig inschrijven 73
Onzichtbare 'weigeringen onder de tafel' 73
Soms versterken scholenconstructies thuiszitten 74
Versnippering 2B helpt niet tegen thuiszitten 74
Formuleer LOP-afspraken vanuit het belang van de leerling 74
5.1.3. Plaatsen in kaart brengen en creëren 76
Verantwoordelijkheid van elk bestuursniveau 76
Centraal register nodig 77
Duidelijk juridisch kader voor aanmelden en inschrijven 77
5.2. Een plek die telt: tijdelijke alternatieven met oog voor leren én welzijn 78
5.2.1. Van leerplicht naar ontwikkelingsrecht: kinderrechten als kompas 78
5.2.2. Capaciteitsproblemen in de hulpverlening als structurele drempel 78
5.2.3. Tijdelijke onderwijsvoorzieningen voor zieke leerlingen onder druk 80
TOAH: herziening nodig en erkenning van maatschappelijke realiteit 80
Hybride onderwijs als tijdelijke brug 80
Infopunten als hefboom voor betere afstemming 81
5.2.4. MFC's als vangnet 82
5.2.5. NAFT als hefboom voor leerrecht en re-integratie 82
Samenwerking als versterking, niet als vervanging 83
NAFT voor lagereschoolkinderen: een blijvend vraagstuk 84
Duaal leren: te hoogdrempelig voor kwetsbare jongeren 84

Hoofdstuk 6: Naar een onderwijs waarin elk kind weer kan groeien 87
6.1. In eigen tempo laten aansluiten 87
6.1.1. Aandacht voor leerachterstand na terugkeer 88
6.1.2. Lang afwezige leerlingen evalueren 89
6.1.3. Aarden in een nieuwe school: sociale verbinding als sleutel 89
6.1.4. Zorgvuldig omgaan met info bij schoolverandering 89
6.1.5. Leersteun type 5 nodig 90
6.2. Flexibele leerwegen en kinderen tijd geven 91
6.2.1. Instrument om te werken aan gelijke onderwijskansen 91
6.2.2. Regelgeving maakt veel flexibiliteit mogelijk 91
6.2.3. Veel groeipotentieel in de schoolpraktijk 91
6.2.4. Modulair kunnen werken met certificering is nodig 92
6.2.5. Examencommissie als flexibele leerweg 93
6.3. Warme overgangen 94
6.3.1. Tussen kinderopvang en kleuteronderwijs 94
6.3.2. Tussen lagere en secundaire school 95
6.3.3. Tussen gewoon en buitengewoon onderwijs 95
Vragen bij typegebonden buitengewoon onderwijs 95
Inclusie is een recht 96
Inclusieve schoolomgeving 97
Inclusie monitoren 98
Welzijnsprofessionals structureel inbedden in schoolteams 98
Een campus voor elke leerling: dichtbij, inclusief en op maat 99

Hoofdstuk 7: Thuiszitters uit de schaduw 101
7.1. Monitoring én evaluatie zijn nodig 101
7.2. Onderzoek als belangrijke schakel 102
7.3. Aanbevelingen voor een onderwijs dat elk kind laat groeien 102

Colofon 106

Hoofdstuk 1

Waarom dit dossier?

Als schoolgaan niet vanzelfsprekend is
Lukas is 8 en zit in het tweede leerjaar. Hij is een slimme, nieuwsgierige jongen die soms moeilijk tot rust komt en regelmatig uitbarst in de klas. Zelf zegt hij soms dat hij moe wordt van al het lawaai en de drukte, en hij is verdrietig als de juf hem weer apart zet. De school doet haar best om hem te begeleiden, maar de juf vindt het moeilijk om zijn gedrag te dragen samen met de noden van de klasgroep. Er zitten nog meer kinderen met specifieke zorgnoden in de klas en ze probeert voor iedereen een evenwicht te vinden.

Eerder vroeg de school al of Lukas in de middagpauze thuis kon eten, omdat de drukte in de refter en op de speelplaats voor te veel spanning zorgde in de namiddag. Sinds kort vraagt de school ook om hem op dinsdag- en vrijdagnamiddag thuis te houden. De directie benadrukte dat dat voor hen ook geen ideale oplossing is, maar dat het rust kan brengen voor Lukas, de juf en de klas.

Het CLB zoekt mee naar oplossingen, zoals een paar halve dagen op een zorgboerderij. Daarvoor staat Lukas op een wachtlijst. Ondertussen wachten de ouders al maanden op een afspraak bij een gespecialiseerde dienst. Het geeft ze het gevoel dat ze 'stilstaan' en ondertussen alle ballen in de lucht moeten houden. Voor het gezin is elke week opnieuw een puzzel. Ze rekenen op grootouders en kennissen om Lukas 's middags op te vangen, en op de goodwill van hun werkgever om thuis te mogen werken, maar sommige dagen lukt dat niet. Soms moet de vader Lukas meenemen naar zijn werk, wat voor allebei lastig is. Lukas' moeder zegt dat ze zich vaak schuldig voelt omdat ze het gevoel heeft niet genoeg te kunnen doen voor Lukas en tegelijk haar job goed te blijven doen.

1.1. Veel kinderen en jongeren zitten niet op school

De meeste kinderen en jongeren gaan elke dag naar school, maken vrienden, ontdekken hun talenten en bouwen zelfvertrouwen op. Voor een groep kinderen en jongeren lukt dat veel moeilijker, en dat baart ons zorgen. Hun situaties zijn uiteenlopend en vaak complex: ze zijn ziek of ze herstellen, het zijn jonge mantelzorgers, leerlingen met schoolangst of in een inclusietraject dat vastloopt, spijbelaars, kinderen die nergens een plek op school vinden en jongeren die uitgesloten zijn of thuiszitten met een ziektebriefje terwijl de oorzaak elders ligt. Ze vinden vaak moeilijk aansluiting bij een geschikt onderwijsaanbod.

1.2. Meer meldingen en klachten

De laatste tijd kreeg het Kinderrechtencommissariaat vaker onrustwekkende meldingen van ouders en signalen van scholen en Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB) over kinderen en jongeren die lang deeltijds of voltijds niet naar school kunnen gaan.

Twee groepen vallen op: kinderen voor wie de school aan de ouders vraagt om ze al of niet deeltijds thuis te houden en leerlingen die na een definitieve uitsluiting lang geen nieuwe school vinden. Ze vallen op omdat we daarover meer meldingen krijgen en omdat ze extra kwetsbaar zijn: ze verdwijnen vaak uit beeld en blijven te lang onzichtbaar.

Sinds januari 2023 registreren we die meldingen apart in ons registratiesysteem. Tot eind april 2025 kregen we 107 meldingen. Over kleuters, lagereschoolkinderen en scholieren. De signalen komen uit heel Vlaanderen.

Die 107 meldingen tonen maar het topje van de ijsberg. Ze weerspiegelen alleen maar de verhalen van wie de weg naar de klachtenlijn weet te vinden. Het echte probleem is groter.

- In 8 op de 10 meldingen gaat het om jongens.
- 50 meldingen gaan over kinderen met specifieke leernoden. Ze zitten in het gewoon of het buitengewoon onderwijs. De ondersteuningsnoden zijn uiteenlopend. Ze hebben last van concentratiemoeilijkheden of impulsief gedrag, zoals bij ADHD of ADD, soms in combinatie met woede-uitbarstingen, moeite met sociale interactie of vluchtreacties. Bij anderen staan emotionele kwetsbaarheid of gedragsproblemen meer op de voorgrond. Veel van die kinderen hebben een diagnose in het autismespectrum (ASS), al dan niet in combinatie met bijkomende uitdagingen zoals een ontwikkelingsachterstand of angststoornissen. Ook verstandelijke beperkingen komen voor.
  Wat ze allemaal gemeen hebben: ze hebben extra ondersteuning nodig om zich goed te kunnen ontwikkelen en hun recht op onderwijs staat onder druk.
- Er is veel variatie in 'thuiszitten': sommigen volgen nog een paar dagen of halve dagen les, anderen blijven elke dag thuis. Op het moment van de meldingen zaten de kinderen en jongeren 1 tot 8 maanden thuis. In sommige meldingen zit het kind een schooljaar of langer thuis. In één melding kreeg een 12-jarig meisje al drie schooljaren op rij alleen woensdagvoormiddag les.
- We registreerden 38 meldingen over leerlingen die na een definitieve uitsluiting lang geen andere school vonden. De meesten zaten een tot twee maanden zonder school, met uitschieters van vijf tot acht maanden. Bij de definitieve uitsluitingen zitten ook kinderen van wie de ouders niet wilden ingaan op de vraag om hun kind thuis te houden.

Die twee categorieën 'thuiszitters' blijven onder de radar, omdat hun afwezigheidscode – meestal Z (ziekte), P (persoonlijke redenen) of R (van rechtswege gewettigd afwezig) – nergens een alarmbel doet rinkelen. Die thuiszittende kinderen en jongeren houden ons een spiegel voor en tonen dat het systeem niet voor iedereen werkt.

We zien scholen, ouders, opvoeders en hulpverleners worstelen om voor die thuiszitters de band tussen kind en school te behouden, te herstellen of te versterken. De klachten tonen veel warmte en betrokkenheid, maar ook de enorme impact van dat leven met de pauzeknop aan voor de kinderen en jongeren zelf en voor hun omgeving.

1.3. Thuiszitten raakt verschillende kinderrechten

In het Kinderrechtenverdrag staat dat bij alle beslissingen die kinderen raken, het belang van het kind voorop moet staan (artikel 3). De brede ontwikkeling van en de zorg voor een kind zijn belangrijke elementen. Kinderen en jongeren die thuiszitten worden geraakt in verschillende van hun rechten:

- het recht op een gezonde ontwikkeling (artikel 6);
- het recht op onderwijs (artikel 28 en artikel 29);
- het recht op zorg (artikel 23);
- het recht op gezondheid en gezondheidszorg (artikel 24);
- het recht op bijzondere zorg voor kinderen met een handicap (artikel 23);
- het recht op spel en sociale contacten (artikel 31).

Onderwijs en zorg zijn van levensbelang voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren nu en voor hun toekomst. Ze moeten voor elk kind beschikbaar zijn, toegankelijk en op maat van de individuele behoefte. Die rechten raken bovendien aan de grote principes van het Kinderrechtenverdrag, zoals het recht op participatie of op non-discriminatie.

1.3.1. Recht op onderwijs

Het recht van elk kind op onderwijs is vastgelegd in artikel 28 van het Kinderrechtenverdrag. Alle kinderen hebben recht op onderwijs, op gratis basisonderwijs en op toegankelijk secundair en beroepsonderwijs, afgestemd op hun leerniveau en behoeften – ook kinderen met een beperking, leerstoornis, gedragsproblemen of zonder verblijfsvergunning. Hoe de school ook orde houdt, altijd moet ze het kind respectvol behandelen, conform het verdrag. De overheid moet maatregelen nemen om kinderen zoveel mogelijk op school te houden en schooluitval te voorkomen.

Kinderrechtenverdrag, artikel 28: recht op onderwijs

Lid 1 De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:

a. primair onderwijs verplicht te stellen en voor iedereen gratis beschikbaar te stellen;
b. de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;
c. met behulp van alle passende middelen hoger onderwijs toegankelijk te maken voor een ieder naar gelang zijn capaciteiten;
d. informatie over en begeleiding bij onderwijs- en beroepskeuze voor alle kinderen beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken;
e. maatregelen te nemen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen en het aantal kinderen dat de school vroegtijdig verlaat, te verminderen.

Lid 2 De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te verzekeren dat de wijze van handhaving van de discipline op scholen verenigbaar is met de menselijke waardigheid van het kind en in overeenstemming is met dit Verdrag.

1.3.2. Doel van onderwijs

Het recht op onderwijs betekent niet alleen dat elk kind toegang moet hebben tot onderwijs, het Kinderrechtenverdrag stelt in artikel 29 ook eisen aan de inhoud van het onderwijs. Onderwijs moet bijdragen aan de zo volledig mogelijke ontwikkeling van elk kind.

Kinderrechtenverdrag, artikel 29: Doel onderwijs

Lid 1 De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op:

a. de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;
b. het bijbrengen van eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en voor de in het Handvest van de Verenigde Naties vastgelegde beginselen;
c. het bijbrengen van eerbied voor de ouders van het kind, voor zijn of haar eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de nationale waarden van het land waar het kind woont, het land waar het is geboren, en voor andere beschavingen dan de zijne of hare;
d. de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking;
e. het bijbrengen van eerbied voor de natuurlijke omgeving.

Lid 2 Geen enkel gedeelte van dit artikel of van artikel 28 mag zo worden uitgelegd dat het de vrijheid aantast van individuele personen en rechtspersonen, onderwijsinstellingen op te richten en daaraan leiding te geven, evenwel altijd met inachtneming van de in het eerste lid van dit artikel vervatte beginselen, en van het vereiste dat het aan die instellingen gegeven onderwijs voldoet aan de door de Staat vastgestelde minimumnormen.

Dat het recht op onderwijs veel verder gaat dan alleen maar over toegang tot school legt het VN-Kinderrechtencomité uit in General Comment nummer 1 over de doelstellingen van onderwijs.[1] Dat gezaghebbende document verduidelijkt de betekenis en de rol van artikel 29 van het Kinderrechtenverdrag en geeft richtlijnen voor de uitvoering, opvolging en evaluatie ervan:

- Onderwijs helpt kinderen hun **talenten** te ontdekken, nieuwe vaardigheden te ontwikkelen en zelfvertrouwen op te bouwen. Dat gaat verder dan formele scholing: een breed scala aan ervaringen en leerprocessen biedt kinderen de mogelijkheid om hun persoonlijkheid en capaciteiten te ontplooien, zowel individueel als in groep, zodat ze volwaardig kunnen meedraaien in de samenleving.
- Naast basisvaardigheden zoals lezen en rekenen leert de school ook **essentiële levensvaardigheden**: weloverwogen beslissingen nemen, conflicten

1 VN-Kinderrechtencomité, 2001, *General Comment nr.1: Over de doelstellingen van het onderwijs*, https://www.kinderrechten.nl/general-comment-nr-1-over-de-doelstellingen-van-het-onderwijs/

vreedzaam oplossen, gezond leven, positieve sociale relaties opbouwen, verantwoordelijkheid nemen, kritisch en creatief denken en andere talenten ontwikkelen die kinderen ondersteunen om hun doelen te bereiken.

- Als onderwijs zich eenzijdig richt op kennisoverdracht en de nadruk legt op competitie, kan dat juist de evenwichtige en volledige ontwikkeling van kinderen belemmeren. Een kindgerichte benadering en een veilige, stimulerende schoolomgeving motiveren kinderen en geven ze ruimte om zich **in hun eigen tempo te ontplooien**.
- Voor de uitvoering, opvolging en evaluatie van artikel 29 wijst het VN-Kinderrechtencomité onder andere op het belang van opleiding en begeleiding voor leerkrachten, schoolbestuurders en andere betrokkenen bij onderwijs.
- Het Comité benadrukt ook het **belang van onderzoek** dat de vooruitgang in kaart brengt en de ervaringen van alle betrokkenen meeneemt: kinderen die wel en niet naar school gaan, leerkrachten, jeugdwerkers, ouders, schoolbesturen en toezichthouders. In dat kader wijst het Comité op de noodzaak van nationale controlemechanismen, zodat kinderen, ouders en onderwijzers kunnen bijdragen aan besluitvorming over onderwijs.

1.4. Leerplicht ≠ leerrecht

Leerplicht betekent: elk kind moet onderwijs volgen. Leerrecht betekent: elk kind heeft recht op onderwijs dat aangepast is aan wat dat kind of die jongere nodig heeft, zodat het zijn of haar potentieel ten volle kan ontwikkelen. Het leerrecht als uitgangspunt nemen, dwingt ons om kindgerichter en inclusiever te denken over onderwijs en zorg.

Door alleen maar te voldoen aan de leerplicht, is de kous niet af. Thuiszitters kunnen lang gewettigd afwezig zijn. Leerplicht afgevinkt, want het kind is ingeschreven in een school en voldoet aan de aanwezigheidsvereisten. Maar is hun leerrecht ook gewaarborgd?

Wij vertrekken van leerrecht, omdat het zwaartepunt dan ligt bij het kind en zijn belang. Uit gesprekken met kinderen en jongeren, scholen, hulpverleners en andere experten, en uit de literatuur blijkt dat kinderen en jongeren gemotiveerder zijn als ze ervaren dat ze zelf greep hebben op en mee verantwoordelijk zijn voor hun leertraject.

1.5. Naar school gaan is meer dan leren

Het welbevinden van kinderen en jongeren vraagt bijzondere aandacht.[2] De school is daarin een belangrijke partner. Ze is de plaats bij uitstek waar kinderen in contact komen met volwassenen en vrienden die signalen kunnen oppikken als ze zich niet goed voelen. De school draagt dus preventief bij aan welbevinden.

Een schoolklimaat waar mentaal welzijn primeert, moet een prioriteit zijn. In De scholierenstem zei ongeveer de helft (48%) van ruim 20.000 scholieren dat ze mentaal welzijn als eerste prioriteit zouden aanpakken als zij de baas van het onderwijs waren.[3]

Voor hun mentaal welbevinden hebben kinderen en jongeren behoefte aan sociale verbinding, focus, spel, ontspanning, slaap, beweging en zelfreflectie. De school voorziet in veel van die behoeften: leerlingen leren, hebben sociale contacten, kunnen spelen, bewegen en soms ook even niets doen. Daarnaast is er aandacht voor hun emoties.

Onderwijs is dus meer dan leren. Daarop wijzen we verschillende keren in dit dossier. Kinderen die thuiszitten of tijdelijk niet terechtkunnen in een zinvol alternatief, missen niet alleen leerstof, ze missen ook structuur, sociaal contact en de kans om hun plek te vinden. Ze missen de kans om veerkrachtiger te worden en de vaardigheden te ontwikkelen die ze vandaag en later nodig hebben.

1.6. Onderzoek en leeswijzer

Ons onderzoek is gebaseerd op bezoeken aan en gesprekken met kinderen en jongeren, ouders en andere opvoedingsverantwoordelijken, scholen en schoolnetten, CLB's en CLB-netten, onderwijsinspectie, hulpverleners, voorzieningen en andere professionals, het Departement Onderwijs en Vorming, het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AGODI) en het Agentschap Opgroeien. En op de gegevens van onze Klachtenlijn, verdiepende gesprekken met kinderen en jongeren, een enquête bij de CLB's en een eigen analyse op data van AGODI voor het schooljaar 2022-2023. We vroegen ook informatie op bij het Europees Netwerk van Kinderombudsdiensten (ENOC).

2 Kinderrechtencommissariaat. Advies. *Code zwart voor mentaal welzijn*. 17 januari 2022. https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/advies_2021_2022_12_code_zwart_voor_mentaal_welzijn.pdf - Vlaams Parlement, *Kinderrechtendag 2021*, https://www.kinderrechten.be/nieuws/jongeren-nemen-het-vlaams-parlement-even-over-op-kinderrechtendag Kinderrechtencommissariaat, Memorandum 2024. *Maak van kinderrechten een prioriteit in Vlaanderen, België en Europa: Iedereen wint. Aanbevelingen voor een kindvriendelijke beleid*, https://www.kinderrechten.be/advies/memorandum-2024-als-kinderrechten-een-prioriteit-worden-in-vlaanderen-belgie-en-europa-wint

3 Vlaamse Scholierenkoepel. Onderzoeksrapport. *De Scholierenstem*, 13 november 2023. https://www.scholierenkoepel.be/kennisbank/descholierenstem descholierenstem

Deze leeswijzer helpt u om snel inzicht te krijgen in de inhoud en structuur van de zes hoofdstukken.

Hoofdstuk 2 brengt in kaart welke kinderen en jongeren deeltijds of voltijds thuiszitten en waarom. We zien uiteenlopende situaties. Veel leerlingen stuiten op drempels in het schoolcircuit en vallen daardoor uit. We lichten kort de regelgeving rond leerplicht en aanwezigheid toe, hoe de overheid afwezigheden opvolgt en waar blinde vlekken zitten. Daarna zoomen we in op twee groepen die steeds vaker onze aandacht vragen: kinderen en jongeren van wie de school vraagt om thuis te blijven en leerlingen die na een definitieve uitsluiting lang geen nieuwe school vinden en daardoor thuiszitten.

Hoofdstuk 3 zoomt in op de impact van thuiszitten op kinderen, jongeren en hun gezinnen en op hun beleving. Het verlies van structuur, motivatie en sociale contacten laat diepe sporen na. Leerlingen raken geïsoleerd en bouwen leerachterstand op, terwijl gezinnen onder druk komen te staan en ongelijkheid toeneemt.

In hoofdstuk 4 tonen we hoe scholen, CLB's en welzijnsactoren leerlingen kunnen vasthouden en ondersteunen, ook als het moeilijk loopt. Een warm en verbindend schoolklimaat, sterke leerkrachten, samenwerking met ouders en externe diensten, en een zorgvuldig sanctiebeleid kunnen veel betekenen om thuiszitten te voorkomen of te doorbreken.

Hoofdstuk 5 toont eerst dat de vrije schoolkeuze en het recht op onderwijs onder druk staan door plaatstekorten en door drempels bij het zoeken naar een school. Soms kunnen of willen kinderen tijdelijk niet voltijds naar school. Soms staat hun hoofd niet naar leren. Als het tijdelijk niet lukt om naar school te gaan, zijn er alternatieve vormen van ondersteuning nodig die ruimte geven voor herstel en die toch de verbinding met de school behouden. Denk aan tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH) of Bednet, begeleiding via ziekenhuisscholen, naadloze flexibele trajecten (NAFT) of andere zorgondersteunende leeromgevingen.

In hoofdstuk 6 kijken we naar kinderen en jongeren die na een periode thuiszitten opnieuw voltijds naar school gaan. Het is belangrijk dat ze terugkeren naar een omgeving die ze echt kan dragen, waarin elk kind en elke jongere opnieuw kan groeien. Dat vraagt investeringen in sterke schoolteams, inclusieve leeromgevingen, samenwerking met welzijn en gezondheidszorg, en meer ruimte voor flexibiliteit en herstel. Tegelijk formuleren we bredere aanbevelingen voor een onderwijssysteem dat structureel beter afgestemd is op de uiteenlopende noden en mogelijkheden van alle leerlingen.

Doorheen de hoofdstukken formuleren we aanbevelingen. Die zijn gebaseerd op wat kinderen en jongeren, ouders en professionals ons leren. Wat nodig is om thuiszitters uit de schaduw te halen en te houden, en hun leerrecht te garanderen.

Hoofdstuk 7 geeft een beknopte samenvatting van de aanbevelingen.

Hoofdstuk 2

Welke kinderen en jongeren zitten thuis?

Steeds meer meldingen bij onze klachtenlijn gaan over kinderen en jongeren die lang deeltijds of voltijds niet naar school kunnen. Toch hebben ze recht op onderwijs. We zien veel verschillende vormen van thuiszitten. Sommige kinderen en jongeren zitten niet op school omdat ze ziek zijn of revalideren. Veel anderen zitten thuis omdat ze op drempels stuiten in het schoolcircuit.

2.1. Veel verschillende vormen van thuiszitten

2.1.1. Thuis omdat ze geen school vinden

Een plaats vinden in een school én daar een passend onderwijsaanbod krijgen, is voor veruit de meeste kinderen en jongeren fundamenteel om hun recht op onderwijs te realiseren.

Sommige leerlingen kunnen niet naar school omdat er **geen plaats is in een passende richting of onderwijsvorm**. Het Kinderrechtencommissariaat krijgt al jaren meldingen over het tekort aan plaatsen in scholen. Vooral het buitengewoon onderwijs, de B-stroom, de arbeidsmarktgerichte finaliteit en de onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers (OKAN) in het secundair onderwijs springen in het oog. Leerlingen zitten daardoor soms maanden thuis. Soms kunnen jongeren zelfs een heel jaar niet naar school.

CLB-medewerker bezorgd over tekort aan plaatsen in de B-stroom

"Net zoals vorig schooljaar verwachten we bij de opstart van het nieuwe schooljaar dat veel leerlingen geen plaats meer zullen vinden in de ruime Antwerpse regio. Vooral in 1B, 2B en 3B weten we nu al dat er problemen komen. Vorig schooljaar konden enkele jongeren een héél schooljaar niet naar school. Als Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) doen we er alles aan om ouders te begeleiden en alle mogelijke opties aan te leveren en te bespreken, maar we lopen vast omdat er niet genoeg schoolbanken zijn."

In het buitengewoon onderwijs is er vooral voor type 2 (kinderen met een matige of ernstige verstandelijke beperking) en type 9 (autismespectrumstoornissen) veel meer vraag naar een plaats dan dat er beschikbare vrije plaatsen zijn. Toeval en 'pech' gaan dan een grote rol spelen.

Drie jaar na elkaar op wachtlijst, drie jaar thuis

Een arts van een centrum voor ambulante revalidatie (CAR) meldt de situatie van de 6-jarige Alvin. Hij heeft een complexe multiproblematiek (autismespectrumstoornis (ASS) en cognitieve ontwikkelingsstoornis). De jongen gaat al drie jaar niet naar school. Zijn moeder meldt hem elk jaar aan, en toch belandt hij elk jaar opnieuw op de wachtlijst voor het buitengewoon onderwijs. Nooit is er een plekje. De arts vindt het bizar dat die wachtlijsten elk schooljaar opnieuw opgemaakt worden, waardoor kinderen zoals Alvin telkens opnieuw uit de boot kunnen vallen.

Alvin is formeel nog ingeschreven in een reguliere basisschool. Maar hij gaat niet naar school, omdat die school niet de nodige ondersteuning geeft. Zelfs een deeltijds traject blijkt moeilijk realiseerbaar te zijn. Ook pogingen om een dagcentrum te vinden, stuiten op lange wachtlijsten of weigeringen. De moeder stopte met werken om voltijds te kunnen zorgen voor haar kinderen. Naast Alvin zorgt ze ook voor zijn jongere broertje, dat met vergelijkbare ondersteuningsnoden gestart was in het kleuteronderwijs.

Een tweede groep die thuiszit omdat ze geen school vinden, zijn leerlingen die **na een definitieve uitsluiting** op hun oude school geen plek hebben in een nieuwe school. Ouders en CLB's botsen in andere scholen op gesloten deuren, wachten vruchteloos op een antwoord of krijgen te horen dat er 'geen plaats' is. De periode zonder school kan weken of zelfs maanden duren. In het jongste rapport Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? vermeldt het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AGODI) dat het voor veel definitief uitgesloten leerlingen in het secundair onderwijs moeilijk was om een nieuwe school te vinden. Omdat die afwezigheden als gewettigd gelden, worden ze niet geregistreerd als problematisch, terwijl de schoolloopbaan in de praktijk wel verstoord is.[1]

Vruchteloze zoektocht naar nieuwe school
Als Joppe (14) een maand thuiszit, contacteert zijn moeder onze klachtenlijn. Na herhaald storend gedrag werd hij definitief uitgesloten. Zijn ouders zoeken een school waar Joppe zijn studies in 3 Sport, dubbele finaliteit kan verderzetten. Moeder nam contact op met verschillende scholen in de regio met de richting Sport in dubbele finaliteit. Eén school zei dat ze al een elders uitgesloten leerling opgenomen had en weigerde daarom haar zoon. Andere scholen weigerden na een klassenraad, vaak zonder duidelijke motivatie of opvolging. Het CLB bood weinig actieve ondersteuning.

2.1.2. Thuis omdat de band met de school verzwakt

Schoolverzuim doet zich vooral voor in secundaire scholen. Een leerling die geen geldige reden heeft om weg te blijven van school, is 'problematisch afwezig'. Hij heeft geen afwezigheidsbriefje van een ouder, geen ziekteattest van een arts of psychiater en geen toelating van de school om er niet te zijn.

In het schooljaar 2023-2024 was 3,8% van de leerplichtige leerlingen in het secundair onderwijs problematisch afwezig. Het gaat om 17.364 leerlingen die 30 halve dagen of meer afwezig zijn zonder geldige reden.[2]

De meeste problematische afwezigheden gebeuren in het deeltijds onderwijs (42,3% van alle problematische afwezigheden). In het gewoon onderwijs gaat het om 3,1%, vooral in de arbeidsmarktgerichte finaliteit en in OKAN. In het buitengewoon onderwijs gaat het over 11,2%.

Problematische afwezigheden van leerplichtige leerlingen, schooljaar 2023-2024

3,8%
=17.364

was 30 halve dagen of meer afwezig zonder geldige redenen

Problematische afwezigheden hoogst in **deeltijds onderwijs**

42,3%	11,2%	3,1%
Deeltijds beroepsonderwijs	Buitengewoon secundair	Voltijds gewoon secundair

Bron: https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/onderwijs-en-vorming/problematische-afwezigheden

Sommige problematisch afwezigen blijven gewoon thuis. Anderen brengen overdag elders tijd door, alleen of met vrienden, soms met medeweten van hun ouders, soms niet. Problematische afwezigheid is vaak een symptoom van een zwakke binding met school.
Die jongeren hebben vaak problemen met hun schoolse motivatie. Ze zitten niet goed in hun vel of ze groeien op in een moeilijke gezinssituatie. Soms gaan ze uit werken, ook om het gezinsinkomen aan te vullen. Jongeren die problematisch afwezig zijn, dreigen sneller helemaal af te haken en uit te stromen zonder diploma.

2.1.3. Thuis omdat de school dat vraagt

Soms vraagt de school ouders om hun kind deeltijds of voltijds thuis te houden. Scholen registreren die

1 AGODI, 2021, *Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? Evaluatie 2018-2019*, p. 54, https://www.vlaanderen.be/publicaties/wie-is-er-niet-als-de-schoolbel-rinkelt-evaluatie
2 https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/onderwijs-en-vorming/problematische-afwezigheden, gepubliceerd op 7 november 2024.

afwezigheden dan met de codes Z (ziekte) of P (persoonlijke redenen). Soms registreren ze leerlingen als aanwezig, terwijl ze niet op school zijn.

De scholen vragen dat aan ouders als ze geen weg meer weten met het gedrag van de leerling of als de zorg te zwaar wordt. Bijvoorbeeld bij psychische of psychiatrische problemen, bij de nood aan intensieve een-op-eenbegeleiding, of omdat het kind wacht op een plaats in het buitengewoon onderwijs. Veel ouders erkennen de zorgzwaarte van hun kind. Ze overleggen met de school om voor hun kind en voor de leerkrachten rustmomenten in te bouwen. Soms ervaren ze ook druk van ouders van klasgenoten. Sommige scholen, ouders en hulpverleners proberen dan samen aangepaste trajecten vorm te geven.

Grensoverschrijdend gedrag van de leerling tegenover medeleerlingen en leerkrachten is de belangrijkste reden voor thuiszitten in inclusietrajecten. Scholen zeggen dat hun draagkracht overschreden is.
Ze proberen soms de leerling toch aan boord te houden door over te schakelen naar een deeltijds traject.

Om de afwezigheid te rechtvaardigen, vragen ze ouders vaak om een ziekteattest, ook als hun kind niet ziek is. Er zijn ook kinderen die voltijds thuiszitten met een doktersattest.

School wil jongen niet meenemen op uitstap

Adam (8) zit in het tweede leerjaar van een gewone basisschool. Hij heeft ASS en ADHD[3]. Zijn gedrag is moeilijk hanteerbaar, met herhaalde agressie tegenover klasgenoten en juf. De school voorziet in structuur en leersteun, en moeder werkt intensief mee via medicatie, crisishulp en een geplande overstap naar het buitengewoon onderwijs. Maar voorlopig is daar geen plaats. Sinds januari komt Adam alleen nog ´s morgens naar school, met een attest van de psychiater. Moeder neemt ziekteverlof om hem op te vangen. Als hij donderdagmiddag niet mee mag naar de film, heeft moeder het gevoel dat de school de afspraak over de halve dagen misbruikt tegen haar zoon.

2.1.4. Thuis door langdurige of chronische ziekte

Langdurig of chronisch zieke leerlingen hebben recht op onderwijs. Het gaat naar schatting om 41.000 leerlingen.[4] Soms kunnen die leerlingen niet naar school en blijven ze thuis of in een ziekenhuis. Soms kunnen ze wel nog naar school, met extra ondersteuning: les in een ziekenhuisschool, tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH), synchroon internetonderwijs (SIO, Bednet), een vrijwilligersinitiatief of een flexibel individueel leertraject.

Toch kunnen sommige zieke leerlingen geen gebruik maken van die voorzieningen.[5] Door het lerarentekort is het niet altijd evident om het onderwijsaanbod voor zieke leerlingen te garanderen. Sommige leerlingen voldoen niet aan de criteria, zoals de minimumafstand tot de school voor TOAH. Soms is er geen duidelijke diagnose of twijfelt de school of de gevraagde aanpassingen wel echt beantwoorden aan de noden die voortvloeien uit de ziekte. Sommige ouders weten te weinig van de mogelijkheden. Soms zijn er administratieve drempels. Chronisch zieke leerlingen vallen ook vaker uit de boot omdat hun afwezigheid onvoorspelbaar is: zij kunnen soms wel en soms niet naar school.

Steeds meer leerlingen die met een ziekteattest wegblijven van school, kampen met psychische problemen zoals schoolangst, faalangst, depressie en burn-out, rapporteren de CLB's ons.[6] Soms is het hun arts of psychiater die tijdelijk prioriteit wil geven aan de therapeutische behandeling of de leerling rust wil gunnen. Soms zijn het de ouders die hun kind thuishouden, of blijft de leerling zelf weg van school omdat hij wel naar school wil, maar het gewoon niet lukt.[7]

Geen passend vervolgtraject na revalidatie

De directeur van de ziekenhuisschool (type 5) in een revalidatieziekenhuis signaleert ernstige problemen voor sommige leerlingen die na lange revalidatie klaar zijn om opnieuw naar school te gaan. Voor minstens twee van zijn leerlingen dreigt op het einde van dit schooljaar een schoolloos traject, ondanks intensieve begeleiding. Voor hen is buitengewoon basisonderwijs voor kinderen met een verstandelijke beperking (type 2) de aangewezen onderwijsvorm.

3 De afkorting ADHD staat voor Attention Deficit Hyperactivity Disorder. In het Nederlands betekent dat aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit.
4 Desmedt, Ella e.a., 2022, *Evaluatie van het onderwijsaanbod voor zieke leerlingen*. IDEA Consult, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/1541
5 Ibidem
6 Kinderrechtencommissariaat, *Signalen van centra voor leerlingenbegeleiding. Topproblemen en oplossingen vanuit CLB-perspectief*, Brussel, 2024, https://www.kinderrechten.be/publication/28150
7 Zie ook https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/samen-tegen-schooluitval/leerplicht-en-spijbelen/angst-voor-de-schoolpoort-schoolweigering

Maar wegens capaciteitstekorten en lange wachtlijsten vinden ze daar geen plaats. Als oplossing zullen ze allicht wel ingeschreven raken in een gewone basisschool. Met het risico dat ze daar snel uitvallen.

2.1.5. Thuis als duaal leren moeilijk lukt

Lang niet alle leerlingen zien het zitten om elke dag naar school te gaan. Elke minderjarige heeft leerplicht. Deeltijdse leerplicht is er vanaf 16 jaar, of vanaf 15 voor wie klaar is met de eerste graad van het secundair, geslaagd of niet. Jongeren die ook willen leren op de werkvloer, gaan dan deeltijds naar school. De rest van hun opleiding werken ze af op hun werkplek. Dat duaal leren kunnen leerlingen volgen in het gewoon en buitengewoon secundair onderwijs, in reguliere scholen, centra voor deeltijds beroepsonderwijs (CDO) of bij Syntra.

Niet voor alle leerlingen loopt de overstap naar duaal leren vlot. Denk aan leerlingen die vaak zorgnoden hebben, die een moeizaam schoolverleden achter de rug hebben met problematische afwezigheden en uitsluitingen, of die opgroeien in een kwetsbare thuissituatie.[8] Zij begonnen vaak al met vertraging aan het secundair onderwijs.

Wie in het systeem van duaal leren wil stappen, moet klaar zijn om aan het werk te gaan, en dat ook willen. Anders kunnen ze terecht in een aanlooptraject. Als die trajecten stokken, moeten ze eigenlijk terug naar het voltijds onderwijs. Maar daar vonden ze vaak hun draai al niet. Ook die jongeren zitten daarom vaak thuis. Vóór het systeem van duaal leren konden die leerlingen vooral terecht in het deeltijds beroepssecundair onderwijs (dbso).[9]

Als duaal leren geen brug maar een drempel wordt

We spraken met Ahmad, een 16-jarige niet-begeleide minderjarige vluchteling. Op zijn negende vertrok hij uit Afghanistan. Hij is nu drie jaar in België. Na twee jaar OKAN-onderwijs liep dit schooljaar het vervolgtraject richting duaal leren moeilijk.

"Ik wil graag leren en werken, maar ze zeggen telkens dat ik niet klaar ben voor duaal. Ik heb het geprobeerd in twee scholen en bij Syntra, maar elke keer stopt het voordat het goed en wel begonnen is. Nu zit ik al vier maanden thuis in de voorziening. Ik volg Nederlandse les, maar dat is niet genoeg. Ik wil vooruit, maar ik weet niet hoe."

Door taalbarrières, gebrekkige sociale vaardigheden, te hoge verwachtingen en te weinig begeleiding stokten de duale trajecten van Ahmad. Telkens werd Ahmed niet verder toegelaten tot de aanloopfase. Hij is administratief nog ingeschreven bij Syntra, waardoor hij formeel voldoet aan de leerplicht. Een start in het buitengewoon onderwijs, in opleidingsvorm 3 (OV3) voor jongeren met een met een emotionele of gedragsstoornis (type 3) wordt overwogen. Maar dat wordt ten vroegste september 2025. Ondertussen volgt hij vier halve dagen per week Nederlandse les in het volwassenenonderwijs. Ondanks steun van zijn leefgroepbegeleiders en zijn voogd, en zijn wens om te leren én te werken, blijft Ahmad vastzitten tussen leerrecht en thuiszitten.

2.1.6. Huisonderwijs door te weinig passend onderwijs

Alle leerplichtige kinderen moeten leren. Maar ze hoeven dat niet op school te doen. Ouders hebben het recht om te kiezen voor huisonderwijs. Via onze klachtenlijn horen we ouders die die keuze vooral noodgedwongen maken. Ze vinden geen plaats voor hun kind in het gewoon of buitengewoon onderwijs. Ze vinden geen passende school. Ze zijn niet tevreden over het aanbod of de aanpak van de school. Of ze vinden de school geen veilige plek voor hun kind.

De laatste tien jaar gingen in Vlaanderen veel meer leerlingen individueel huisonderwijs volgen.[10] In 2013-2014 volgden 1.054 leerlingen individueel huisonderwijs. Tien jaar later waren dat er 3.471.[11] Bij de leerplichtige kinderen op basisschoolleeftijd ging dat van 0,10% in 2017-2018 naar 0,19% in 2023-2024. Voor leerplichtige scholieren in het secundair steeg het van 0,16% naar 0,44% in dezelfde periode.

8 Op basis van de gelijke onderwijskansenindicatoren (GOK-indicatoren): thuistaal, opleidingsniveau moeder, schooltoelage, schoolse vertraging van de buurt, thuisloosheid en trekkende bevolking.
9 Tobback, Ilse e.a, 2023, *Leerlingen in DBSO in Antwerpen. Een profielschets.* KU Leuven – HIVA, https://www.antwerpen.be/info/dbso-profielschets
10 AGODI, 2023, Rapport, *Vijf jaar huisonderwijs in cijfers. Periode 2017-2018 tot en met 2021-2022*, https://www.vlaanderen.be/publicaties/vijf-jaar-huisonderwijs-in-cijfers-periode-2017-2018-tot-en-met-2021-2022 en Onderwijsinspectie, 2025, *Rapport Huisonderwijs: Ontwikkelingen en resultaten 2019-2024*, https://www.vlaanderen.be/onderwijsinspectie/opdrachten/onderzoeken/rapport-huisonderwijs-ontwikkelingen-en-resultaten-2019-2024
11 Een deel van de verklaring is de verlaging van de leerplicht sinds schooljaar 2020-2021. Daardoor worden ook vijfjarigen geregistreerd. Een andere mogelijke verklaring is het afstandsonderwijs in de coronaperiode. Mogelijk deed die ervaring meer ouders kiezen voor individueel huisonderwijs.

Individueel huisonderwijs is verdrievoudigd in 10 jaar

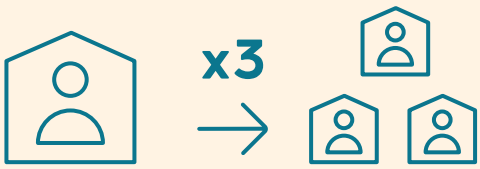

2013-2014
1.054 leerlingen

2023-2024
3.471 leerlingen

Leerplichtige kinderen op **basisschoolleeftijd**

0,10% → **0,19%**

2017-2018 2023-2024

Leerplichtige scholieren in het **secundair**

0,16% → **0,44%**

2017-2018 2023-2024

Bron: AGODI, 2023, Rapport, *Vijf jaar huisonderwijs in cijfers. Periode 2017-2018 tot en met 2021-2022*, https://www.vlaanderen.be/publicaties/vijf-jaar-huisonderwijs-in-cijfers-periode-2017-2018-tot-en-met-2021-2022
Onderwijsinspectie, 2025, *Rapport Huisonderwijs: Ontwikkelingen en resultaten 2019-2024*, https://www.vlaanderen.be/onderwijsinspectie/opdrachten/onderzoeken/rapport-huisonderwijs-ontwikkelingen-en-resultaten-2019-2024

Uit onderzoek van AGODI blijkt dat middelbare scholieren die overstappen naar huisonderwijs in hun laatste schooljaar opvallend vaak problematisch afwezig waren.[12] In onze meldingen zien wij ook vooral kinderen en jongeren die hun draai niet vinden in een school omdat ze specifieke onderwijsbehoeften hebben. Ze zitten bijvoorbeeld op het autismespectrum of zijn hoogbegaafd.

De vereniging van ouders van uitzonderlijk hoogbegaafde (UHB) kinderen signaleert ons het gebrek aan passend onderwijs en de verkeerde aanpak op school. Hun kinderen lopen daardoor meer risico op onderpresteren en schooluitval. Ook hun welzijn staat vaak enorm onder druk en we horen dat in extreme situaties jongeren soms kampen met suïcideneigingen. Die ouders kiezen vaak noodgedwongen voor huisonderwijs. Andere UHB-kinderen zitten tijdelijk deeltijds of voltijds thuis.[13]

12 AGODI, 2023, Rapport, *Vijf jaar huisonderwijs in cijfers. Periode 2017-2018 tot en met 2021-2022*, https://www.vlaanderen.be/publicaties/vijf-jaar-huisonderwijs-in-cijfers-periode-2017-2018-tot-en-met-2021-2022
13 Uitzonderlijk Hoogbegaafd Vlaanderen, 2025, Dossier, *UHB leerlingen thuis. Schooljaar 2024-25*, https://145plus.net/pub/2025/05/06/uhb-thuiszitters-in-vlaanderen-toch-niet/

Hoogbegaafde leerling thuis

"Onderwijs wil wel, maar kan nog niet bieden wat uitzonderlijk hoogbegaafde kinderen nodig hebben. Voor mijn kind komt dat veel te laat en we zijn als ouders verplicht om zelf te bouwen aan de toekomst van ons kind. Dat is extreem belastend voor ons hele gezin."[14]

2.1.7. 'Thuis' in een jeugdhulpvoorziening

Ook in de jeugdhulp zijn er jongeren die niet meer naar school gaan. Ze zitten 'thuis' in een jeugdhulpvoorziening.

De meeste kinderen en jongeren in de jeugdhulp verblijven in een open voorziening en gaan naar school, met ondersteuning van hun begeleiders.[15] Toch signaleren begeleiders aan onze klachtenlijn dat onder andere de capaciteitstekorten in het onderwijs hen parten spelen: wanneer kinderen niet naar school kunnen, komt ook de voorziening zelf onder druk te staan.

Voor jongeren in de gesloten jeugdhulp is onderwijs op maat niet evident. Dat stelde de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen vast in haar laatste jaarverslag.[16] Er is veel diversiteit tussen de jongeren en ze hebben vaak een versnipperd schoolparcours. Jongeren die bij hun plaatsing nog een thuisschool hebben, blijven daar ingeschreven, volgen les in hun instelling of voorziening, online of fysiek als het kan. In de realiteit laten thuisscholen de jongeren vaak los.

In de gemeenschapsinstellingen kunnen de jongeren die online of in de klas geen les kunnen volgen in theorie 22 tot 23 uur les volgen in de instelling. Dankzij een campusoverschrijdend aanbod kunnen jongeren ook kiezen uit een ruimer studieaanbod dan vroeger.

In voorzieningen voor veilig verblijf is er voor de jongeren maar vier uur TOAH per week, wat zowat alle betrokkenen – ook de leerlingen – veel te weinig vinden. Een volwaardig onderwijstraject opzetten is in die omstandigheden onmogelijk. Sommige jongeren krijgen maandenlang geen enkele vorm van onderwijs.

Ondanks de inspanningen van voorzieningen en van leerkrachten schiet het onderwijs tekort voor jongeren in een gemeenschapsinstelling en vooral in een voorziening voor veilig verblijf.

Drie uur TOAH per week

Elias (16) verblijft in een voorziening voor veilig verblijf. Hij zit in de arbeidsmarktgerichte finaliteit. Vroeger volgde hij praktijklessen in een reguliere school, maar door herhaald grensoverschrijdend gedrag mocht hij daar niet blijven. Sinds zijn plaatsing in de voorziening krijgt Elias drie uur TOAH per week. "Veel te weinig", vindt hij. "Ik wil graag terug naar mijn oude school, maar dat mag niet meer. Iedereen hier zou liever gewoon elke dag wat les krijgen, toch? Een hele schooldag is beter. Dan leer je meer en blijf je tenminste bij."

Onlangs werd de regelgeving over onderwijs in de gemeenschapsinstellingen en in de voorzieningen voor veilig verblijf aangepast om het recht op onderwijs beter te garanderen.[17]

2.1.8. Thuis op doortrekkersterreinen

Tot slot zijn er de kinderen van rondtrekkende woonwagenbewoners. Zij zitten vaak lang of herhaaldelijk thuis zonder onderwijs. Uit onderzoek van het Europees Bureau voor de Grondrechten uit 2019 bleek dat 61% van de kinderen van woonwagenbewoners in België tussen 6 en 15 jaar niet naar school gaat.[18] Mogelijke verklaringen zijn de nomadische levensstijl, het gebrek aan legale standplaatsen en de kloof tussen thuiscultuur en onderwijssysteem. Als woonwagenbewoners weg moeten van hun vaste plek, wordt het voor de kinderen een stuk moeilijker of zelfs onmogelijk om regelmatig naar school te gaan. Dat belemmert sterk de samenwerking die sommige scholen met bepaalde families opbouwden.[19]

14 Idem, p. 21

15 Dat verloopt niet altijd vanzelfsprekend. Onderzoek van SOS Kinderdorpen en Cachet vzw uit 2016 toonde dat 48% van de bevraagde jongvolwassenen die de jeugdhulp verlieten geen diploma middelbaar onderwijs had. Meer info: https://www.sos-kinderdorpen.be/nl/stories/detail/wij-zijn-gewone-jongeren-in-een-ongewone-situatie

16 Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen, *Jaarverslag 2024. Recht op onderwijs uitgelicht*, https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/2025-03/CVTJ_jaarverslag_2024_Interactieve%20pdf-def.pdf

17 In september 2026 schakelen de gemeenschapsinstellingen definitief over naar onderwijs georganiseerd door een erkende onderwijsinstelling. Het decreet van 17 mei 2024 stelt dat er in elke instelling een GI-afdeling komt die volwaardig onderwijs aanbiedt. Dat wil zeggen: leerplannen, leerdoelstellingen, schoolvakanties, begeleiding door het CLB, mogelijkheid op kwalificatie, financiering die onder het departement Onderwijs valt. Zie Commissie van Toezicht voor Jeugdinstellingen, *Jaarverslag 2024. Recht op onderwijs uitgelicht*, https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/2025-03/CVTJ_jaarverslag_2024_Interactieve%20pdf-def.pdf, p 21.

18 European Union Agency For Fundamental Rights, 2020, *Roma en woonwagenbewoners in België. Belangrijkste resultaten van de enquête onder Roma en woonwagenbewoners uit 2019*, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-and-travellers-survey-country-sheet-belgium_nl.pdf

19 Kinderrechtencommissariaat, 2014, *Knelpuntennota, Kinderen van woonwagenbewoners: kinderrechten op de tocht*, https://www.kinderrechten.be/advies/kinderen-van-woonwagenbewoners-kinderrechten-op-de-tocht
Zie ook Unia, 2018, *De onderwijsdeelname van kinderen van woonwagenbewoners in België*, https://www.unia.be/nl/kennis-aanbevelingen/rapport-onderwijsdeelname-kinderen-woonwagenbewoners-belgi%C3%AB-2018

2.2. Niet alle kinderen staan op de radar

In de Vlaamse regelgeving is de leerplicht gekoppeld aan regelmatige aanwezigheid op school: leerlingen die in een school ingeschreven zijn, moeten 'regelmatig' op school zijn. Een regelmatige leerling is een leerling die voldoet aan de toelatingsvoorwaarden én het hele schooljaar de lessen volgt, behalve als hij er niet is met een geldige reden.

De Vlaamse overheid heeft procedures om afwezigheden in kaart te brengen en op te volgen, en zo te controleren of ouders de leerplicht nakomen. Toch glippen er leerlingen door de mazen van het net. In de praktijk blijkt de registratie bovendien lang niet voor alle thuiszittende leerlingen te leiden tot effectieve opvolging of begeleiding. Niet van alle leerlingen wordt het leerrecht gegarandeerd.

We geven eerst een beknopt overzicht van de regelgeving voor leerplicht en aanwezigheid.
We schetsen hoe de overheid dat opvolgt en waar we blinde vlekken zien.[20]

2.2.1. Wat zegt de regelgeving over aanwezigheid op school?

Kleuteronderwijs

- Leerplicht vanaf 5 jaar
- Vijfjarigen moeten minstens 290 halve dagen per schooljaar op school zijn.
- Niet-leerplichtige kleuters zijn niet verplicht, maar Vlaanderen moedigt aanwezigheid aan.
- Een kleuter kan niet geschorst of uitgesloten worden.

Lager en secundair onderwijs

- Elk leerplichtig kind moet ingeschreven zijn in een erkende school of huisonderwijs volgen (of vrijgesteld zijn).[21]
- Leerlingen moeten regelmatig op school zijn = aanwezig of gewettigd afwezig.

Wat is gewettigd afwezig?

- **Medische redenen** (code Z)
- **Van rechtswege gewettigde redenen** (code R): bijvoorbeeld bij een begrafenis, een tuchtmaatregel waardoor de leerling niet op school verwacht wordt, een levensbeschouwelijke feestdag, examens bij de examencommissie
- **Persoonlijke redenen, goedgekeurd door directeur** (code P): bijvoorbeeld deelname aan time-out, naadloos flexibel traject (NAFT) of zorgboerderij. Of revalidatie of aanpassingen aan het lesprogramma om medische redenen of onderwijsbehoeften (al dan niet in het kader van dispensatie[22] of van spreiding van de studieduur, flexibele leertrajecten)
- **Niet-leerplichtige kleuters** (code A)
- **Werkplekleren niet ingevuld zonder eigen schuld** (code M)
- **Revalidatie tijdens de lestijden in buitengewoon onderwijs** (buitengewoon onderwijs) (code H)

Wat is ongewettigd?

- **Code B** = ongewettigde afwezigheid → problematisch schoolverzuim
  ! Bij 5 halve dagen met B-code → school moet CLB inschakelen

Schorsing en uitsluiting

- **Preventieve schorsing of tijdelijke uitsluiting** = tijdelijke verwijdering uit de lessen
- **Definitieve uitsluiting** leidt niet meteen tot uitschrijving.

  > **Basisonderwijs:** uitschrijving uiterlijk 1 maand na de definitieve uitsluiting (vakantieperiodes niet inbegrepen)

  ↘ Scholen en CLB's moeten niet helpen zoeken naar een nieuwe school.
  Opvang is wel verplicht, behalve als dat voor de school niet haalbaar is.

  > **Secundair onderwijs**: Tijdens schooljaar = in principe ingeschreven tot herinschrijving in andere school. Definitieve uitsluiting die ingaat op 31 augustus = onmiddellijke uitschrijving vanaf 1 september

  ↘ Bij een definitieve uitsluiting in de loop van het schooljaar moeten scholen en CLB's de leerling en zijn ouders helpen zoeken naar een nieuwe school. Bij een uitsluiting op het einde van het schooljaar niet. Scholen zijn niet verplicht om de leerling op te vangen.

20 Meer info onder andere op: https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/leerplicht, https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/leerplicht/controle-van-de-leerplicht, https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/wat-mag-en-moet-op-school/schoolvakanties-vrije-dagen-en-afwezigheden/afwezig-op-school-in-basis-en-secundair-onderwijs
Er zijn aparte BVR's voor basis- en secundair onderwijs. Zie de omzendbrieven BaO/2002/11, SO/2005/04 en SO/2002/05/buso
21 Sommige kinderen en jongeren, zoals kinderen met een ernstige meervoudige handicap of kinderen die vervroegd hun getuigschrift behalen, kunnen een vrijstelling van de leerplicht krijgen.
22 Dispensatie is het vrijstellen van bepaalde leerstof.

2.2.2. Hoe volgt de overheid de aanwezigheden op?

Opvolging via AGODI

- AGODI controleert of alle leerplichtige kinderen voorkomen in de leerlingendatabank.
- Als ze een kind niet terugvinden, nemen ze eerst contact op met de ouders. Als ze daar geen afdoend antwoord krijgen, schakelen ze de gemeente in. Als dat niet volstaat, volgt er eventueel een melding aan de procureur.

Specifieke monitoring

- **Kleuters:** AGODI vergelijkt de leerlingendatabank met het bevolkingsregister om niet-ingeschreven kleuters in kaart te brengen. De lijsten gaan naar Kind & Gezin en naar de lokale overlegplatforms (LOP's).
- **5-jarigen:** scholen krijgen meldingen van AGODI als een kleuter dreigt het minimumaantal halve dagen aanwezigheid niet te halen.
- **Leerlingen die laat inschrijven, van school wisselen of vervroegd uitgeschreven worden**, worden gemonitord.
- **Definitieve uitsluitingen** moeten scholen melden aan AGODI.
- **Het verificatieteam** van AGODI controleert de toepassing van de regelgeving en problematische afwezigheden.

2.2.3. Sommige kinderen en jongeren blijven onzichtbaar voor beleid

Ziekte of persoonlijke redenen te weinig gedefinieerd

De leerplicht wordt dus opgevolgd. Toch zitten er gaten zitten in de controlemechanismen. Wij hebben vragen bij het gebruik van de afwezigheidscode voor 'ziekte' of 'om persoonlijke redenen'. Die codes camoufleren soms een afwezigheid om andere redenen, op vraag van de school, zonder dat het leerrecht van het kind of de jongere altijd gegarandeerd is.

De regelgeving voor afwezigheid wegens ziekte of wegens persoonlijke omstandigheden laat scholen in theorie geen ruimte om ouders te vragen hun kind thuis te houden omdat het gedrag van het kind of de jongere de draagkracht van de school overstijgt. Leerlingen die om andere dan medische redenen met een medisch attest thuisgehouden worden, zijn eigenlijk problematisch afwezig. Problematische afwezigheden worden als gewettigd beschouwd als de school begeleidende maatregelen neemt en die in een dossier – eventueel als onderdeel van het leerlingendossier – bijhoudt.[23] Maar deze problematische afwezigheden kan de school niet wettigen. Het 'wettig beschouwen' gebeurt door de verificateur die regelmatig de scholen controleert op het nakomen van hun verplichtingen.

Voor de categorie van afwezigheden om persoonlijke redenen heeft de school volledige autonomie.
De overheid kan geen uitspraak doen over de zinvolheid van de toegestane afwezigheid, maar stelt wel in de omzendbrief dat die afwezigheden zeker geen 'automatismen' mogen worden.[24]

Het verificatieteam van AGODI controleert de leerplicht, maar gaat alleen na of een leerling 'officieel' problematisch afwezig is. Die kinderen en jongeren zitten thuis met een ziekteattest of ze kregen van de school een P- of R-code voor hun afwezigheid. Voor AGODI zijn school en leerling op papier dus in orde.
De leerlingendatabank registreert niet hoe die leerlingen opgevolgd worden en wat de school doet om het recht op onderwijs van die kinderen en jongeren te garanderen als ze niet op school zijn.

De CLB's vermoeden dat dat fenomeen voor een groot deel nog onder hun radar blijft, zodat zij hun regierol niet kunnen opnemen om het leerrecht van die jongeren te garanderen.

Definitieve uitsluitingen niet altijd gemeld

Niet alle leerlingen die thuiszitten zijn bekend bij het departement Onderwijs. Scholen moeten de definitieve uitsluiting van een leerling melden aan AGODI. In onze enquête wezen CLB's er op dat scholen de definitieve uitsluiting niet altijd doorgeven aan AGODI. CLB's kennen meer leerlingen die lang thuiszitten na een definitieve uitsluiting dan er officieel geregistreerd zijn. Van de LOP's horen we gelijkaardige signalen.
De cijfers over het aantal definitieve uitsluitingen zijn een onderschatting.

Publieke data ontbreken om leerlingen op te volgen na definitieve uitsluiting

In het secundair onderwijs moeten scholen en CLB's de leerling en zijn ouders helpen zoeken naar een nieuwe school. Scholen zijn niet verplicht om de leerling op te vangen. In het basisonderwijs moeten scholen en CLB's niet helpen zoeken naar een nieuwe school.

23 En vanaf vijf – al dan niet gespreide – halve schooldagen problematische afwezigheid is de school verplicht die afwezigheden aan het CLB te melden, met het CLB samen te werken en op advies van het CLB extra begeleidende maatregelen te nemen.
24 Zie par. 2.2.2 in omzendbrief SO/2005/04 en in omzendbrief SO/2002/05/buso

Opvang is wel verplicht, behalve als dat voor de school niet haalbaar is. Publieke data ontbreken om te weten hoeveel leerlingen lang thuiszitten na uitsluiting, of zij opvang krijgen, of zij die opvang effectief gebruiken en wat die opvang inhoudt.

Scholen en CLB's schakelen voor die jongeren soms externe ondersteuning in, zoals een NAFT-traject, maar die trajecten zijn niet overal toegankelijk voor alle leerlingen. Heel vaak zitten die jongeren gewoon thuis.

LOP-afspraken helpen uitgesloten leerlingen niet altijd vooruit

Voor het gewoon secundair onderwijs kunnen LOP's afspraken maken waardoor scholen in het werkingsgebied van het LOP onder bepaalde voorwaarden ook leerlingen kunnen weigeren die in andere scholen definitief uitgesloten werden.[25]
Die afspraken zijn uitdrukkelijk opgenomen in de opdracht van de LOP's secundair onderwijs.[26]
De bedoeling is voorkomen dat alle definitief uitgesloten leerlingen in een regio terechtkomen in één of enkele scholen in die regio, wat de draagkracht van die school of scholen onder druk zou zetten. Maar het kan voor een definitief uitgesloten leerling de zoektocht naar een nieuwe school wel moeilijker maken. Elders uitgesloten leerlingen weigeren is wel alleen toegelaten als daarover in het LOP afspraken gemaakt zijn.

Als het LOP die criteria vastlegt om elders uitgesloten leerlingen te kunnen weigeren, moet het vanaf het schooljaar 2023-2024 minstens rekening houden met het aantal leerlingen met een begeleidingsdossier in het kader van problematische afwezigheden en met het aantal eerder in het schooljaar ingeschreven leerlingen die in hetzelfde schooljaar elders uitgesloten werden.

LOP's basisonderwijs en secundair onderwijs kunnen op eigen initiatief ook nog andere afspraken maken. Sommige LOP's maken van die mogelijkheid gebruik om afspraken te maken die kunnen helpen om definitieve uitsluitingen te vermijden of voor definitief uitgesloten leerlingen sneller een andere geschikte school te vinden, bijvoorbeeld via een bemiddelingscel.

Ontoereikende monitoring van capaciteitsnoden

Ook al zijn er verschillende beleidsinstrumenten, toch blijft het moeilijk om een volledig en actueel beeld te krijgen van de capaciteitsnoden in het onderwijs, onder andere in 1B, OKAN of in specifieke studierichtingen. Hoewel de capaciteitsmonitor een nuttig instrument is voor de lange termijn, blijkt dat de praktijk voor informatie op de korte termijn vaak terugvalt op de LOP's. Die krijgen wel waardevolle signalen uit aanmeldprocedures, maar die data zijn beperkt in tijd, scope (alleen voor bepaalde leerjaren) en geografische dekking. Bovendien kunnen LOP's om privacyredenen geen gegevens verzamelen op leerlingniveau, wat een precieze monitoring moeilijker maakt. Er zijn dus nog blinde vlekken, terwijl er wel al digitale tools zijn zoals het Vlaams aanmeldsysteem (VLAS) die, mits gerichte uitbreiding en koppeling aan leerlingendata, Vlaanderenbreed zouden kunnen bijdragen aan een meer accurate en tijdige opvolging van capaciteitsnoden.

Kinderen en jongeren die buiten beeld vallen

- Niet alle thuiszittende leerlingen worden effectief opgevolgd, zelfs als ze in het systeem geregistreerd staan.
- Leerlingen met een medisch attest (Z-code) of afwezigheid om persoonlijke reden (P-code) kunnen lang thuiszitten zonder dat duidelijk is of hun leerrecht altijd gegarandeerd wordt.
- CLB's en LOP's signaleren dat sommige leerlingen lang thuiszitten na een uitsluiting zonder dat AGODI daarvan op de hoogte is.
- Er is geen transparant overzicht van hoelang uitgesloten leerlingen thuiszitten, of ze opvang krijgen, en hoe die opvang eruitziet.
- Voor P-codes heeft de school volledige autonomie. De overheid benadrukt wel dat die afwezigheden zeker geen 'automatismen' mogen worden. Er gaan geen alarmbellen af mocht er toch problematisch schoolverzuim achter schuilgaan.[27]
- Kortetermijnsignalen over plaatsnoden blijven versnipperd, ook al bestaan er digitale tools die dat zouden kunnen verhelpen.

2.3. Twee groepen blijven steeds vaker onder de radar

We zoomen in op twee groepen omdat onze klachtenlijn steeds vaker verontrustende signalen krijgt over kinderen en jongeren die lang voltijds of deeltijds thuiszitten: leerlingen van wie de school vraagt om thuis te blijven en jongeren die na een definitieve uitsluiting lang geen nieuwe school vinden.

25 In het buitengewoon secundair onderwijs en in het gewoon en buitengewoon basisonderwijs is het niet mogelijk om leerlingen te weigeren omdat ze in het lopende schooljaar elders definitief uitgesloten werden.
26 https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13678#1-4
27 Zie par. 2.2.2 in omzendbrief SO/2005/04 en in omzendbrief SO/2002/05/buso

2.3.1. Leerlingen voor wie de school vraagt om thuis te blijven

Niet ziek maar toch thuis

Kleuter zoekt zijn plaatsje
Nabil is 5 en op vraag van de school gaat hij vier halve dagen per week naar de eerste kleuterklas. Hij is een nieuwsgierige, levendige jongen, maar in een klas met 25 kleuters komen de prikkels van overal tegelijk. Het is hem vaak gewoon te veel. Hij raakt overstuur, reageert impulsief, soms doet hij andere kinderen pijn. Er lopen onderzoeken om uit te klaren waarom hij zich zo gedraagt. Ondertussen probeert de school te doen wat haalbaar is, maar ze zegt ook: volgend schooljaar lukt het niet meer. Ze adviseert buitengewoon onderwijs.

Samen met het CLB zijn de ouders op zoek naar een geschikte school, maar voorlopig is er nergens plaats. Na de paasvakantie willen ze hun zoektocht uitbreiden, zelfs buiten de provincie. Ze overwegen te verhuizen als dat nodig is om een plek voor Nabil te vinden.

De onzekerheid weegt zwaar. "Wat als we nergens terechtkunnen? Mag Nabil dan wel blijven waar hij nu zit?" vragen de ouders zich af. En alsof dat nog niet genoeg is, valt ook de opvang in de namiddag binnenkort weg: Nabil is te oud voor de onthaalmoeder en zij vindt het bovendien niet meer veilig voor de andere kinderen.

Ondertussen proberen de ouders hun werk en gezinsleven overeind te houden, maar dat wordt moeilijker. Ze willen gewoon een plek voor hun zoon, waar hij zich kan ontwikkelen, in alle rust en veiligheid. Dat lijkt verder weg dan ooit.

Onze klachtenlijn krijgt al jaren meldingen over kinderen als Nabil, voor wie de school aan de ouders vraagt ze thuis te houden. Vaak eerst enkele halve dagen per week, daarna halftijds tot voltijds. De ouders wordt gevraagd om een ziektebriefje van de huisarts te regelen, zodat de afwezigheid officieel gewettigd is.

Het kind is niet ziek. Maar de school vraagt dat aan ouders als ze geen weg meer weet met het gedrag van de leerling of als de zorg te zwaar wordt. We horen vaak van scholen dat het gedrag hun draagkracht overstijgt of dat het de druk te hoog legt op leerkrachten of andere leerlingen. Scholen worstelen daarmee.
De ouders worden 'gerustgesteld' met de mededeling dat hun kind ingeschreven blijft. Gelijkaardige signalen krijgen we ook van jeugdhulpvoorzieningen en CLB's.

Om hoeveel leerlingen gaat het?

Er zijn geen officiële cijfers. Deze categorie van thuiszitters blijft volledig onder de radar. We hebben wel aanwijzingen via de registratie van de codes die raadpleegbaar zijn via de interactieve toepassing Dataloep[28] maar we weten te weinig van wat schuilgaat achter die codes.

Wel zien we verontrustende signalen. CLB's begeleiden steeds meer leerlingen met problematische en ziekte-afwezigheden. Er zijn meer aanvragen voor TOAH, vooral in het buitengewoon onderwijs. En er zijn véél meer langdurige afwezigheden om persoonlijke redenen (P-code). Uit onze eigen enquête bij CLB's blijkt bovendien dat volgens hun inschatting in 1 op de 3 scholen ouders de vraag krijgen om hun kind deeltijds of voltijds thuis te houden.

CLB's begeleiden fors meer leerlingen met problematische of ziekte-afwezigheid

In het schooljaar 2022-2023 begeleidden de CLB's 30.254 leerlingen (2,46% van alle leerlingen) met problematische afwezigheden. Dat ging om ongewettigde en gewettigde afwezigheden met een doktersattest. Sinds schooljaar 2017-2018 steeg het aantal leerlingen dat het CLB opvolgt voor afwezigheden met 27%. En er waren 42% meer leerlingen minstens 20 halve dagen afwezig wegens ziekte.[29]

Veel meer aanvragen voor TOAH, vooral in buitengewoon onderwijs

IDEA Consult evalueerde in 2022 het onderwijsaanbod voor zieke leerlingen.[30] Het onderzoek toonde onder andere dat er voor TOAH veel meer aanvragen kwamen in de periode 2016-2021. Over alle onderwijsniveaus steeg het totaal aantal aanvragen van 1.895 naar 3.019. De stijging was het grootst in het buitengewoon onderwijs (van 752 naar 1.683 aanvragen).

In het buitengewoon basisonderwijs werd TOAH het vaakst aangevraagd in de types 2, 9 en 4[31]. In type 2 verviervoudigden de aanvragen in vijf jaar. Ook in de types 9 en 4 was er een duidelijke toename.

In het buitengewoon secundair onderwijs werd TOAH het vaakst aangevraagd in de types 9, 2 en 3. In type 9 ging het bijna om een vervijfvoudiging in vijf jaar. Ook in de types 2 en 3 was er een duidelijke stijging, met ongeveer 50%.

Op 5 jaar steeg aantal leerlingen dat CLB opvolgt voor afwezigheden met 27%

30.254 leerlingen
2023-2024

of 2,46% van de totale populatie leerlingen werden door CLB's begeleid vanwege problematische afwezigheden

zowel ongewettigde afwezigheden als afwezigheden mét doktersattest

Sinds 2017-2018

CLB

+27%
meer CLB-dossiers rond afwezigheden

+42%
meer leerlingen met minstens 20 halve dagen ziekte

Bron: CLB-sector, 2025, Jaarverslag, *De CLB's in cijfers. Schooljaar 2022-2023.*

Toename aanvragen TOAH

+59% aanvragen

1.895 2016 → **3.019** 2021

28 https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijsstatistieken/dataloep-aan-de-slag-met-cijfers-over-onderwijs
29 CLB-sector, 2025, Jaarverslag, *De CLB's in cijfers. Schooljaar 2022-2023*, https://www.vrijclb.be/files/VCLB-jaarverslagen/Jaarverslag-CLB-sector-2022-2023.pdf
30 Desmedt, Ella e.a., 2022, *Evaluatie van het onderwijsaanbod voor zieke leerlingen*. IDEA Consult, pp.108-115, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/1541
31 Type 4 is onderwijs voor kinderen met een motorische beperking.

Toename aanvragen TOAH

Sterkste stijging in het **buitengewoon onderwijs:**

BuO

+124%

aanvragen

752 → **1683**

2016 2021

TOAH werd in het buitengewoon onderwijs in **meer dan de helft** van de gevallen aangevraagd voor een **heel schooljaar.**

Buitengewoon basisonderwijs:

Het meest aangevraagd in types 2,4,9

in **type 2**: verviervoudigden de aanvragen **(x4)**

Buitengewoon secundair onderwijs

Het meest aangevraagd in types 9,2,3

in **type 9** bijna vervijfvoudiging **(x5)**.
in **type 2 en 3**: ongeveer **+50%**

Bron: Desmedt, Ella e.a., 2022, *Evaluatie van het onderwijsaanbod voor zieke leerlingen.* IDEA Consult, pp.108-115.

En opvallend: TOAH werd in het buitengewoon onderwijs in meer dan de helft van de gevallen aangevraagd voor een heel schooljaar. Het bleek vaak te gaan om leerlingen die op vraag van de school thuisblijven en daarna via een arts of psychiater doorverwezen worden als 'ziek'.

Veel meer leerlingen blijven lang weg van school om persoonlijke redenen (P-code)

Uit cijfers geciteerd in de Commissie Onderwijs van het Vlaams Parlement blijkt dat het aantal leerlingen dat lang afwezig is wegens 'persoonlijke redenen' (P-code) sterk toeneemt.[32] In het basisonderwijs steeg het aantal leerlingen dat 30 of meer halve dagen wegbleef 'wegens persoonlijke redenen' van 1.102 in het schooljaar 2020-2021 naar 1.376 in het schooljaar 2023-2024. In het secundair onderwijs steeg dat aantal in dezelfde periode van 1.902 naar 2.804. Dat is 25% meer in basisscholen en 47% meer in secundaire scholen. We weten niet hoeveel leerlingen daarvan tot onze focus behoren.

CLB-enquête: zicht krijgen op leerlingen die thuiszitten

Om een zicht te krijgen op welke kinderen en jongeren thuiszitten en onder de radar blijven en met hoeveel ze zijn, deden we een enquête bij de CLB's.[33] De enquête liep online tussen eind mei en half juli 2024. We schreven daarvoor alle CLB's aan in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

We namen de enquête af in twee delen. Deel 1 werd ingevuld door de beleidsteams van 29 CLB's (hoofdvestigingsplaatsen). Voor deel 2 antwoordden 225 CLB-medewerkers uit 26 CLB's (hoofdvestigingsplaatsen). Samen goed voor 40 à 45% van de Vlaamse leerlingen. De gegevensverzameling en -verwerking gebeurden anoniem.

De respons is gespreid over onderwijsniveaus en regio's. Hoewel we voorzichtig moeten zijn met uitspraken over de representativiteit voor het hele onderwijs, geven de resultaten een waardevolle schatting en een genuanceerd beeld van hoe CLB's het fenomeen van 'thuiszitters onder de radar' ervaren.[34]

32 Verslag vergadering Commissie voor Onderwijs, 5 juni 2025, https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementair-werk/commissies/commissievergaderingen/1910897/verslag/1916150
33 De enquête gebeurde in overleg met de internettensamenwerkingscel (ISC) van de CLB's.
34 Over de enquête van de CLB-beleidsteams naar de top 3-problemen in hun werking en de impact op hun rol als schakel in het jeugdhulplandschap publiceerde het Kinderrechtencommissariaat in november 2024 al een rapport. Zie Kinderrechtencommissariaat, *Signalen van centra voor leerlingenbegeleiding. Topproblemen en oplossingen vanuit CLB-perspectief*, Brussel, 2024, https://www.kinderrechten.be/publication/28150

CLB: in 1 op de 3 scholen krijgen ouders de vraag om hun kind thuis te houden

Op basis van de antwoorden van de CLB's komt het naar hun inschatting in ongeveer 1 op de 3 scholen (30%) voor dat ouders de vraag krijgen om hun kind thuis te houden.[35] Het gaat om honderden leerlingen per jaar, vooral in kleuter- en secundair onderwijs.
De meeste CLB's vinden dat die praktijk sterk toenam sinds de periode tot 2018-2019, vóór corona.

Inschatting CLB's: 1 op de 3 scholen vraagt ouders soms om hun kind thuis te houden

Bron: CLB-enquête: zicht krijgen op leerlingen die thuiszitten, eind mei en half juli 2024, van het Kinderrechtencommissariaat.

Het beeld dat we via onze klachtenlijn hebben, toetsten we af in de enquête. De CLB's gaven ons op basis van concrete cases van kinderen en jongeren die ze begeleiden een beeld van de leerlingen die ze in hun eigen praktijk tegenkomen.

In de cases die de CLB's aanhaalden over het **kleuteronderwijs** is het vooral uitgesproken agressief gedrag tegenover andere kleuters of tegenover de juf dat scholen naar die noodgreep drijft. Het kan ook gaan om kleuters met een ernstige ontwikkelingsachterstand. In de cases waarin de CLB-medewerker de duur van het thuiszitten kon inschatten, zat de kleuter een trimester vier of vijf halve dagen per week thuis, en soms zelfs voor een heel schooljaar of langer.

Onveiligheidsgevoel
"Er is een toename van jonge kleuters met ernstige ontwikkelingsproblematieken in het gewoon onderwijs waardoor die situatie zich ook steeds vaker voordoet."
CLB-beleidsteam

"De kleuter krijste constant in de klas, viel andere kinderen aan uit een onveiligheidsgevoel, moest in een donkere kamer met white noise tot rust komen onder begeleiding van een leerkracht."
Een CLB-medewerker

In de cases over het **lager onderwijs** is vooral agressief gedrag de aanleiding voor de vraag om het kind thuis te houden. De cases tonen een grote variatie in hoe vaak en hoelang leerlingen op vraag van de school thuisblijven: van twee tot drie halve dagen per week, naar vier tot vijf halve dagen, in enkele cases ging het om zeven tot acht halve dagen en in nog enkele gevallen bleef het kind voltijds thuis. De duur varieerde van één tot vier weken tot meer dan een heel schooljaar. In het meest extreme geval mocht een kind meer dan een heel schooljaar maar een halve dag per week naar school.

Moeilijk hanteerbaar gedrag in lagere school
"We zien steeds meer scholen die worstelen met moeilijk hanteerbaar gedrag in het lager onderwijs, en tegelijk ouders die niet naar het buitengewoon onderwijs willen of kunnen omdat ze er geen plaats vinden. Scholen doen dan wat ze kunnen: kinderen uit de klas halen, een-op-een begeleiden.
Maar als er drie leerlingen op die ene stoel bij de zorgleerkracht zitten, loopt het daar ook vast. Dan wordt er gekeken of veranderen van klas mogelijk is. Vaak is de uitkomst thuishouden."
Een CLB-medewerker

In de cases over het **secundair onderwijs** nemen scholen die beslissing vooral voor leerlingen die snel overprikkeld raken, leerlingen van wie de school zegt dat ze vaak te druk zijn in de klas, naast agressief gedrag. Soms gaat het om enkele halve dagen per week, in andere gevallen om voltijdse afwezigheid. Ook hoelang ze thuiszitten varieert: van enkele weken tot een heel schooljaar of langer.

Problematiek te complex
"Een jongere heeft last van dwanggedachten die ook een gevaar zouden kunnen vormen voor de medeleerlingen. Er was al een opname maar nu verwezen verschillende diensten telkens naar elkaar door omdat de problematiek te complex was. Zo werd er niets opgestart en kwam geschikte hulpverlening ook niet op gang. Iedereen wijst naar elkaar en de jongere wordt niet verder geholpen. Op school namen de bezorgdheden alleen maar toe en enkele signalen gaven de doorslag."
Een CLB-medewerker

35 Op basis van gewogen percentages.

In de cases van de CLB's ging het vaak over leerlingen met een migratieachtergrond of uit een gezin met een lage sociaal-economische status, en over kinderen die opgroeien in een verontrustende opvoedingssituatie. Of dat de realiteit weerspiegelt, dan wel of die leerlingen de bevraagde CLB-medewerkers meer in het oog sprongen, kunnen we niet beoordelen. Bij onze klachtenlijn zagen we de voorbije jaren ook meer meldingen en klachten van en over gezinnen in een kwetsbare situatie. We hebben onze klachtenlijn ruimer bekendgemaakt in sectoren die werken met kinderen en jongeren die opgroeien in kwetsbare leefsituaties en leefomgevingen.

Taaldrempel

"Er is weinig ontwikkelingsstimulatie van thuis uit en een vermoeden van kindermishandeling, waarvoor andere partners aangesproken werden, zoals het vertrouwenscentrum kindermishandeling (VK) en het centrum voor kinderzorg en gezinsondersteuning (CKG). De samenwerking met de ouders loopt moeilijk door een taaldrempel en door de migratieachtergrond. Ook is er bij de mama een vermoeden van een cognitieve beperking wat de communicatie en doorspreken van adviezen niet vergemakkelijkt."
Een CLB-medewerker

2.3.2. Leerlingen die na definitieve uitsluiting moeilijk een andere school vinden

Nergens plaats

Vijf maanden thuis

Als de vader van de 14-jarige Evrim ons begin april contacteert, zit zijn zoon al vijf maanden thuis zonder onderwijs. Evrim werd in november definitief uitgesloten. Hij volgde de richting 2B Sport. Ze kregen hulp van het CLB en ook het LOP werd gecontacteerd. Maar in de eigen buurt is er nergens plaats. Het CLB en het LOP adviseren om te zoeken buiten de eigen regio, maar ze begrijpen dat het voor Evrim dan niet evident is om op school te raken. We spraken met het CLB. Daar zeggen ze dat er in de regio een structureel plaatstekort is in de B-stroom en in de arbeidsmarktfinaliteit. Het CLB kent minstens tien leerlingen die geen nieuwe school vonden na een definitieve uitsluiting. Evrim zal met zijn ouders naar de infodagen gaan. Hij hoopt zich te kunnen inschrijven voor volgend schooljaar.

In 2015 uitten we in ons dossier *Straffe school*[36] al onze bezorgdheid over leerlingen die na een definitieve uitsluiting niet meteen een nieuwe school vinden. Soms vinden ze zelfs maandenlang geen nieuwe school. De laatste tien jaar hebben we die bezorgdheid regelmatig opnieuw geuit. We krijgen daar op de klachtenlijn elk jaar verschillende meldingen over.

Ook leerlingen in het lager onderwijs kunnen definitief uitgesloten worden.[37] In de praktijk komt dat wel het vaakst voor in de B-stroom in de eerste graad secundair onderwijs, in de dubbele finaliteit of de arbeidsmarktgerichte finaliteit. Ook over het buitengewoon onderwijs krijgen we naar verhouding veel meldingen. We zien ook jongeren die wel een andere school vinden, maar alleen als ze bereid zijn om van studierichting of onderwijsvorm te veranderen, bijvoorbeeld van dubbele naar arbeidsmarktgerichte finaliteit.

Over hoeveel leerlingen gaat het en hoe vaak werden ze uitgesloten?

Er zijn geen officiële cijfers over hoelang kinderen en jongeren thuiszitten na een definitieve uitsluiting. Er zijn wel cijfers over de uitsluitingen zelf.

36 Kinderrechtencommissariaat, 2015, Dossier, *Straffe school. De grenzen van het sanctioneren verkend*, https://www.kinderrechten.be/advies/straffe-school-de-grenzen-van-sanctioneren-verkend

37 Art. 32 van het Decreet Basisonderwijs over tuchtmaatregelen heeft het alleen over lagereschoolleerlingen. Kleuters kunnen dus niet tijdelijk of definitief uitgesloten worden. Ze kunnen ook geen preventieve schorsing krijgen (https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12254#307110).

Het Kinderrechtencommissariaat analyseerde deze data van AGODI.

AGODI dataset: zicht krijgen op leerlingen die definitief uitgesloten worden

Voor dit onderzoek analyseerden we **gegevens uit de leerlingendatabank van AGODI** voor het schooljaar 2022-2023. We kregen twee geanonimiseerde datasets. In de eerste zit per melding van definitieve uitsluiting tussen 30 juni 2022 en 31 augustus 2023 onder andere onderwijsniveau, geboortejaar, onderwijsvorm, datum van uitsluiting en de nieuwe startdatum als die gekend is. De tweede dataset geeft voor het gewoon onderwijs per melding informatie over vijf gelijke onderwijskansenindicatoren (GOK-indicatoren): opleiding moeder, schooltoeslag, thuistaal niet-Nederlands, 'thuisloos' en trekkende bevolking. Samen geven ze inzicht in wie getroffen wordt, wanneer er uitsluitingen zijn en in hoeverre er aansluiting volgt in een andere school.

We analyseerden hoeveel schooldagen het duurde voor de geregistreerde leerlingen die definitief uitgesloten waren een nieuwe school vonden. De trekking van de data uit de leerlingendatabank werd in februari 2024 afgesloten. Voor leerlingen die in de loop van het schooljaar 2022-2023 definitief uitgesloten werden, was 8 februari 2024 de laatst genoteerde datum van inschrijving in een andere school. De data kunnen we in de eerste graad niet opsplitsen in A en B-stroom.

Voor de vraag hoeveel leerlingen definitief uitgesloten worden konden we voor het secundair onderwijs ook vergelijken met vroegere cijfers van AGODI. De laatste rapportage door AGODI gaat over het schooljaar 2018-2019.[38]

In het schooljaar 2022-2023 kreeg AGODI 3.965 meldingen van definitieve uitsluitingen van leerplichtige leerlingen[39] in het gewoon en buitengewoon lager en secundair onderwijs. Die definitieve uitsluitingen gingen in tussen 1 september 2022 en 31 augustus 2023.

Definitieve uitsluitingen schooljaar 2022-2023 van leerplichtige leerlingen

3.965 meldingen

In gewoon en buitengewoon, lager en secundair onderwijs

3.771 leerlingen

Sommige leerlingen meer dan één keer in hetzelfde schooljaar

5% (185 leerlingen)

Werden 2 of drie keer uitgesloten in het secundair onderwijs in hetzelfde schooljaar

201 leerlingen

van het totaal waren op het einde van voorgaand schooljaar ook al eens definitief uitgesloten

Bron: Analyse van de data van AGODI door het Kinderrechtencommissariaat

38 AGODI, 2021, *Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? Evaluatie 2018-2019*, https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/44637, pp. 54-59. Die publicatie geeft alleen gegevens over meldingen van definitieve uitsluitingen in het secundair onderwijs, met focus op leerplichtige leerlingen en hun achtergrond (leerlingenkenmerken), maar zonder vermelding van hoelang het voor de leerlingen duurde om een andere school te vinden.

39 Leerplichtige leerlingen zijn leerlingen die op 1 september 2022 nog geen 18 jaar waren.

Definitieve uitsluitingen schooljaar 2022-2023

Meeste definitieve uitsluitingen in het secundair onderwijs, schooljaar 2022-2023

3.864
(97,5%)
sec. onderwijs

Aantal uitsluitingen in het lager onderwijs:

84 (2,1%)
Gewoon lager onderwijs

17 (0,4%)
Buitengewoon lager onderwijs

In het secundair onderwijs

8 / 1000
leerplichtige leerlingen
definitief uitgesloten (gewoon, buitengewoon en DBSO samen)

In het lager onderwijs

8 / 10.000
leerplichtige leerlingen
definitief uitgesloten

0,02%
Gewoon lager onderwijs

0,06%
Buitengewoon lager onderwijs

Bron: Analyse van de data van AGODI door het Kinderrechtencommissariaat

De overgrote meerderheid, 3.864 van de gemelde definitieve uitsluitingen gebeurden in het secundair onderwijs (97,5% van het totaal aantal DU-meldingen). In het lager onderwijs ging het om veel lagere aantallen: 84 meldingen in het gewoon lager onderwijs (2,1%) en 17 in het buitengewoon lager onderwijs (0,4%). Ook in verhouding tot het aantal leerlingen zijn de verschillen groot. In het lager onderwijs werd 0,08% van de leerlingen uitgesloten, in het secundair onderwijs 0,8% van de leerplichtige leerlingen.

In het secundair onderwijs werden in totaal 3.771 leerlingen één of meer keren definitief uitgesloten. Iets meer dan 5% van hen – 185 leerlingen – werden in de loop van het schooljaar 2022-2023 twee of drie keer definitief uitgesloten.

Definitieve uitsluitingen in het secundair onderwijs stegen met 33% tussen 2018 en 2023

Voor het secundair onderwijs (voltijds gewoon, buitengewoon en dbso samen) steeg het aantal meldingen van definitieve uitsluiting van leerplichtige leerlingen van 2.887 in het schooljaar 2018-2019 naar 3.864 in 2022-2023. Dat is ruim één derde méér.

Ook het aandeel uitgesloten leerlingen ten opzichte van het totale aantal leerplichtige leerlingen in het secundair onderwijs nam toe: van 0,71% in 2018-2019 naar 0,84% in 2022-2023. Die stijging is een heel stuk hoger dan de toename met 13,3% van de leerplichtige schoolbevolking in het secundair onderwijs in diezelfde periode.
Dat betekent dat maar iets minder dan 40% van de stijging van het aantal meldingen van definitieve uitsluitingen verklaard kan worden door de toename van de schoolpopulatie. 60% van de gemelde definitieve uitsluitingen heeft andere oorzaken.

Definitieve uitsluitingen van leerplichtige leerlingen in het secundair onderwijs stegen 33% tussen 2018 en 2023

+33%

2018-2019
2.887 meldingen
0,71% schoolbevolking

2022-2023
3.864 meldingen
0,84% schoolbevolking

Bron: Analyse Kinderrechtencommissariaat van data AGODI én data AGODI 2018-2019 in 'Wie is er niet als de schoolbel rinkelt?'.

Sterke samenhang met de onderwijs-vorm en sociale achtergrond van de leerlingen

Vooral secundaire scholen sluiten leerlingen definitief uit, en het vaakst in de arbeidsmarktgerichte finaliteit en het deeltijds beroepsonderwijs. Leerlingen die aanvinken op een of meer GOK-indicatoren lopen duidelijk meer kans om uitgesloten te worden.

Meer definitieve uitsluitingen in het deeltijds beroepsonderwijs (dbso) en het beroepssecundair onderwijs (bso) en het schooljaar 2022-2023

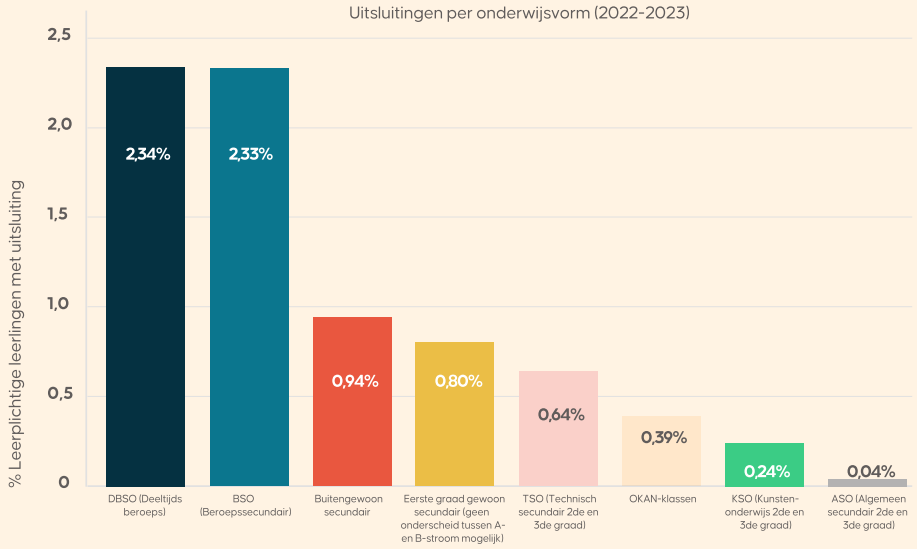

Leerlingen uit gezinnen die hoog scoren op de GOK-indicatoren lopen aanzienlijk hoger risico op definitieve uitsluiting

Voltijds gewoon secundair onderwijs:

7,5x meer risico

op definitieve uitsluiting dan leerlingen zonder minstens één kansarmoede-indicator.

Deeltijds beroepsonderwijs:

4x meer risico

op definitieve uitsluiting.

Gewoon lager onderwijs:

5x meer risico

voor kansarme leerlingen in vergelijking met hun leeftijdsgenoten.

Bron: Analyse van de data van AGODI door het Kinderrechtencommissariaat.

Veertig procent van de uitgesloten leerlingen heeft na twee weken geen nieuwe school

Ongeveer 60% van de leerlingen vindt na de definitieve uitsluiting onmiddellijk of binnen tien schooldagen een andere school. Bij de andere jongeren duurde dat langer dan twee weken, soms zelfs meer dan een schooljaar.

Tijd tussen definitieve uitsluiting en inschrijving in een andere school, schooljaar 2022-2023

±4 / 10
leerlingen

zitten langer dan twee weken zonder school na definitieve uitsluiting

Nieuwe school na definitieve uitsluiting:

61% → **39%**

onmiddellijk of binnen 10 schooldagen
2.191 op 3.608 meldingen

na meer dan twee weken

Hoe snel vond een leerling een nieuwe school na een definitieve uitsluiting?

Onmiddellijk, geen enkele schooldag gemist	32,4%
Binnen 10 schooldagen	28,4%
11-40 schooldagen	20,7%
41-120 schooldagen	10,5%
121-180 schooldagen	1,1%
Geen nieuwe startdatum bekend	6,9%*

* Op basis van het moment waarop deze definitieve uitsluitingen werden gemeld, weten we dat een aanzienlijk deel van deze leerlingen minstens een half schooljaar tot een volledig schooljaar geen nieuwe school vond.

Leerplichtige leerlingen die tegen het einde van het vorige schooljaar (30 juni-31 augustus 2022) definitief werden uitgesloten, hadden de grootste kans om op 1 september 2022 meteen te starten in een nieuwe school. Leerlingen die in het schooljaar 2022-2023 worden uitgesloten, vinden het snelst – binnen twee weken – een nieuwe school na een definitieve uitsluiting in september, terwijl die kans het kleinst is bij een uitsluiting in mei. De kans om twee maanden tot twee schooltrimesters thuis te moeten zitten is het grootst bij een uitsluiting in maart of april.

Tijdstip definitieve uitsluiting: twee maanden vóór het einde van het schooljaar is kans op een nieuwe school bijna onbestaande

juni

85%
kans

om op 1 september in een nieuwe school te kunnen starten voor leerlingen die op het einde van het voorgaande schooljaar uitgesloten werden

mei

51%
kans

om binnen de twee weken een andere school te vinden is het kleinst bij een definitieve uitsluiting in mei

maart
april

32-49%
kans

om twee maanden tot twee trimesters thuis te moeten zitten is het grootst bij een definitieve uitsluiting in maart of april

Bron: Analyse van de data van AGODI door het Kinderrechtencommissariaat

Meer kans op thuiszitten in DBSO en BUSO

Hoe snel leerlingen na een definitieve uitsluiting een andere school vinden, blijkt ook te verschillen naargelang van het onderwijsniveau en de onderwijsvorm.

Na een definitieve uitsluiting onmiddellijk of binnen de twee weken een andere school vinden, kwam in het schooljaar 2022-2023 – in vergelijking met het algemeen gemiddelde van 61% – vaker voor in het gewoon lager onderwijs en bij de leerplichtige leerlingen in het ASO en het TSO (73% tot 78%).

Veel minder kans om na een DU zo snel een andere school te vinden was er in het BuSO en het DBSO (31% resp. 36% kans voor de leerplichtige leerlingen). In het BuSO liepen leerplichtige leerlingen beduidend meer kans (46% tegenover 20% gemiddeld) om na een definitieve uitsluiting gedurende een tot zes maand geen andere school te vinden. Bij de leerplichtige leerlingen in het DBSO valt op dat – in vergelijking met andere opleidingsvormen – voor een beduidend groter aandeel van hun DU-meldingen geen nieuwe inschrijvingsdatum vermeld werd (bij 30% tegenover 7% gemiddeld).

We herhalen dat voor de eerste graad de data niet toelaten om op te delen naar A- en B-stroom. Tot slot moeten ook leerlingen die al eerder in het schooljaar in een andere school definitief uitgesloten waren, langer wachten op een nieuwe school. We merken nog op dat er geen samenhang is tussen hoelang leerlingen na een definitieve uitsluiting thuiszitten en de GOK-indicatoren.

Niet-leerplichtige jongeren

Hoewel we focussen op de leerplichtige leerlingen, maken we ons ook grote zorgen over de niet-leerplichtige leerlingen (ouder dan 18 jaar). Van de 526 meldingen van definitieve uitsluiting[40] valt op dat bij 278 (52,9%) van die meldingen het databestand geen nieuwe startdatum vermeldt en de leerlingen – als ze al naar een andere secundaire school zochten –minstens een half schooljaar tot meer dan een schooljaar geen andere school vonden.

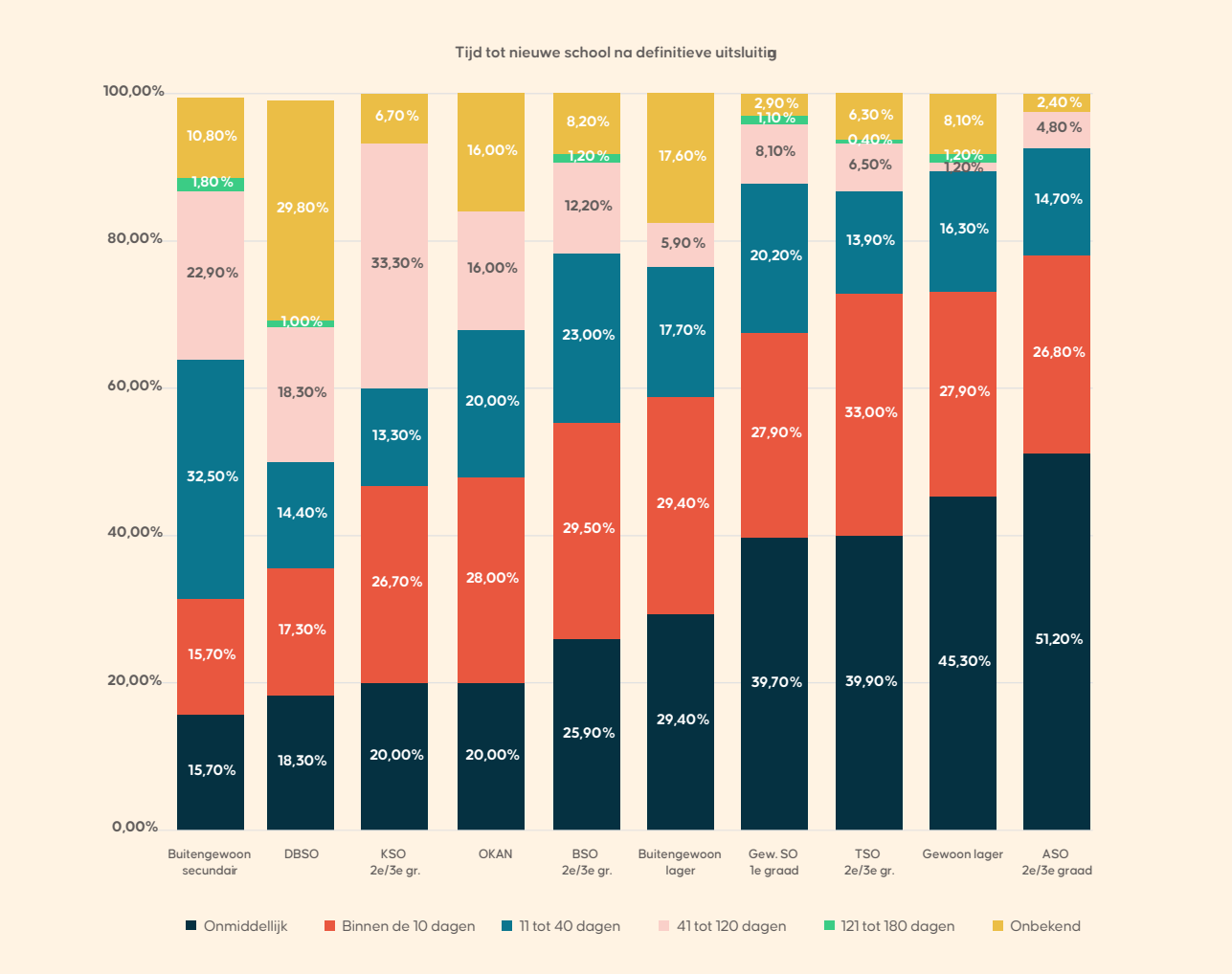

40 Tussen 30 juni 2022 en 29 juni 2023.

Amper 37,5% van die jongeren vond onmiddellijk of binnen tien schooldagen een nieuwe school, en 9,7% bleef meer dan twee weken tot zelfs een heel schooljaar zoeken.

Het is dan ook te vrezen dat veel van die jongeren het secundair onderwijs ongekwalificeerd verlaten. Ze kunnen wel overstappen naar centra voor volwassenenonderwijs (CVO), maar daar is het studieaanbod beperkter. Gerichte vangnetten en herintegratietrajecten zijn nodig om te voorkomen dat ook na de leerplichtgrens jongeren definitief buiten de boot vallen.

Uit de CLB-enquête

CLB's zien vooral toename in secundair onderwijs

De meeste CLB-beleidsmedewerkers schatten dat in het secundair onderwijs in ongeveer 4 op de 10 scholen leerlingen meer dan twee weken thuiszitten na een definitieve uitsluiting. Het aantal leerlingen in die situatie nam volgens de meeste CLB's sterk toe tussen 2018 en 2024. Voor het lager onderwijs ziet een deel van de respondenten geen duidelijke stijging. Ruim een kwart sprak zich daarover niet uit.

CLB's: vooral plaatsgebrek houdt leerlingen thuis

In de enquête deelden CLB-beleidsteams en CLB-medewerkers hun ervaringen met leerlingen die na een definitieve uitsluiting lang thuiszitten. Hun vaststelling is duidelijk: meestal ligt gebrek aan vrije plaatsen in andere scholen in de regio aan de basis. Soms zijn er wel nog plaatsen, maar liggen de scholen te ver weg of zijn ze moeilijk bereikbaar voor de leerlingen. Zo kunnen ook problemen met het leerlingenvervoer in het buitengewoon onderwijs een drempel zijn.

Daarnaast signaleren CLB-medewerkers onterechte weigeringen: scholen die uitgesloten leerlingen niet willen inschrijven en daarvoor geen geldige reden hebben. Soms hinderen ook afspraken in het LOP de inschrijving in een nieuwe school.

De CLB's merken ook dat de ondersteuning van ouders in die zoektocht vaak tekortschiet: in een derde van de gevallen kregen de ouders te weinig hulp van de uitsluitende school, en in een op de zes gevallen had ook het CLB zelf te weinig tijd voor die begeleiding.

Uiteindelijk blijft de leerling volgens het CLB meestal gewoon thuis na de uitsluiting. Zowel in het lager als in het secundair onderwijs is er zelden sprake van tijdelijke opvang op school. Dat komt sterk overeen met de ervaringen van onze klachtenlijn.

Alleen plaats ver weg

"Deze leerling raakte na aandringen gelukkig ingeschreven in een nieuwe school. Onze inschatting is dat dat zonder hulp van het CLB en van de uitsluitende school niet gelukt zou zijn. De twee andere leerlingen die ik mee begeleidde, werden in het tweede trimester uitgesloten en raakten tot vandaag (eind mei 2024) niet ingeschreven in een andere school. Dat komt omdat er geen plaats is in de studierichting of omdat er alleen vrije plaatsen zijn in scholen ver weg van de woonplaats. Bij het CLB hebben we te weinig mankracht om die leerlingen intensief te begeleiden, zowel preventief als curatief. Als ik de lijst met niet-ingeschreven leerlingen in ons CLB bekijk, zijn er nog veel meer leerlingen die momenteel nog zonder school zitten."

Een CLB-medewerker

↑ Inhoudstafel

Hoofdstuk 3

Thuiszitten: grote impact op kinderen, gezinnen én op school

De gevolgen van thuiszitten zijn groot voor kinderen en hun gezinnen. Het laat ook sporen na op school. Veel leerkrachten, leerlingbegeleiders en schooldirecties voelen het als falen als een leerling thuiszit. Het liefst van al houden ze alle leerlingen aan boord. Dat tonen de gesprekken van onze klachtenlijn en onze verdiepende gesprekken met kinderen en jongeren. In dit hoofdstuk focussen we op de impact op kinderen en gezinnen.

3.1. Invloed op kinderen en jongeren

3.1.1. Leven en leren onder pauzeknop

School geeft structuur aan de dagen van kinderen en jongeren, ritme aan hun weken. Van negen tot vier op de schoolbanken. Vijf dagen school, twee dagen weekend. Het is een routine die rust geeft. Als die wegvalt omdat een leerling deeltijds of voltijds thuis komt te zitten, voedt dat bij sommigen onzekerheid en angst. Het geeft kinderen en jongeren stress.

De dagen worden snel eentonig thuis of in de voorziening. Hun ontwikkeling staat stil. Op school leren ze zoveel meer dan de leerstof van hun vakken. Ze leren er zelfdiscipline, zelfregulering, verantwoordelijkheid, ze leren samenwerken en communiceren. Thuis of in de voorziening draaien ze in rondjes, ook al proberen hun ouders of begeleiders hen te stimuleren of hebben ze soms nog school- of huistaken te maken. Dat heeft een zware impact op hun motivatie.

Sommige jongeren getuigen over hoe ze in een depressie belandden en zich volledig terugtrokken:

> "Ik lag de hele dag in bed in het donker, met mijn gsm. In mijn hoofd wist ik wel dat ik nog werk moest doen, maar ik stelde het uit in de hoop dat het vanzelf zou verdwijnen. Uiteindelijk deed ik alles last minute."
> Lotte, 16 jaar

Andere jongeren vertelden ons over uitstelgedrag en hoe ze zich terugtrekken in de digitale wereld:

> "Ik zat vooral te gamen. Als er een taak was, bleef ik expres zo lang mogelijk in bed zodat ik die niet moest doen. Want als ik beneden kwam, begonnen mijn ouders er meteen over. Een gewone dag was: opstaan, eten, taak, gamen."
> Victor, 15 jaar

> "Ik moest schoolwerk doen, maar ik kon me er niet op concentreren. Ik stelde het uit tot het laatste moment."
> Lies, 12 jaar

3.1.2. Weinig contact met vrienden: het gevoel er niet bij te horen

Kinderen en jongeren die thuiszitten voelen zich eenzaam. Ze hebben weinig of geen contact met school, met medeleerlingen, met vrienden. Ze missen de mijlpalen van een schools leven. Ze zien foto's van klasuitstapjes of schoolfeesten passeren op sociale media, maar ze kunnen niet meepraten. Voor sommige kinderen met bijzondere zorgnoden is het ook niet gemakkelijk om vrienden te maken.

"Ik woon hier al een tijdje, maar ik speel niet zo vaak met de kinderen uit de buurt. Als mijn vrienden van school eens langskomen, is dat wel fijn. Dan voel ik me minder alleen. Thuis doe ik vaak niets anders dan met Lego spelen."
Otis, 10 jaar

"Op vrijdag mag ik nog naar school (OV1 Type 9). Mijn leerkracht stuurt me telkens op voorhand de drie activiteiten door die op het programma staan. Ik kan dan kiezen of ik ga en bij welke activiteit ik aansluit. Ik ga vooral om mijn vrienden en leerkrachten te zien."
Victor, 15 jaar

Leerlingen die thuiszitten, hebben het gevoel dat ze er niet bij horen. Hun leven ziet er ineens heel anders uit dan dat van hun vrienden en van broers en zussen, die wel gewoon naar school gaan en vaak samen plezier hebben. Zeker van adolescenten remt thuiszitten de sociale ontwikkeling als ze afgesneden zijn van leeftijdsgenoten die op dat moment hun maatstaf en hun spiegel zijn.

3.1.3. Beperkte dagbesteding, toch ruimte voor ontdekking

Kinderen en jongeren die noodgedwongen thuis of in hun voorziening blijven – zoals een multifunctioneel centrum (MFC) of een leefgroep – hebben overdag vaak weinig om handen. Ze brengen hun dagen grotendeels alleen door, terwijl leeftijdsgenoten op school zitten. Dat isolement weegt.

Een niet-begeleide minderjarige vluchteling, blijft al maanden in zijn leefgroep omdat hij zijn opleiding duaal leren niet kon verderzetten:

"Ik mag niet naar buiten. Ik blijf dan meestal op mijn kamer tot de anderen klaar zijn op school. Dat is echt saai. Dus zit ik gewoon op mijn gsm of speel wat PlayStation. Soms geef ik hier wat planten water. Als de anderen terug zijn, gaan we soms even naar het park."
Ahmad, 16 jaar

Een jongen die in de week verblijft in een voorziening voor kinder- en jeugdpsychiatrie, vertelt hoe hij het verschil ervaart tussen thuis en in de voorziening:

"In het 'internaat' kan ik meer gamen of tv-kijken. Thuis mag ik van mama maar een halfuur per dag. Dat vind ik echt lastig, want dan krijg ik er vaak ruzie over. Het voelt soms alsof ik thuis minder mag."
Otis, 10 jaar

"Ik begrijp dat Otis in de voorziening meer mag gamen en tv-kijken. Hun vrijetijdsmogelijkheden zijn beperkt. Ik waardeer de inzet van de begeleiders zeer, ook al vind ik al die schermtijd moeilijk."
Moeder van Otis

Begeleiders in voorzieningen proberen een vorm van dagbesteding op poten te zetten, maar dat is niet altijd evident. Niet elke voorziening heeft een aparte module dagbesteding, en vaak zijn er ook te weinig middelen en mankracht. Toch zoeken ze met creativiteit naar manieren om jongeren te betrekken bij de agenda en structuur te bieden.

We zien soms heel mooie samenwerkingen met mensen uit de buurt. Jongeren gaan bijvoorbeeld helpen op een zorgboerderij, wandelen elke week met een oudere dame en haar honden, of brengen tijd door in het atelier van een lokale fietsenmaker. Zulke initiatieven bieden niet alleen zinvolle invulling van de dag, maar ook verbinding met anderen en de buitenwereld. Ze geven jongeren het gevoel dat ze ergens bij horen, dat ze iets kunnen betekenen. Dat maakt een verschil.

In die context is er soms ook ruimte voor ontdekking: jongeren die op eigen houtje of via hun begeleiding nieuwe interesses ontwikkelen, opnieuw iets durven te proberen of op een onverwachte plek tot rust komen. Maar of die ruimte er is, hangt sterk af van de context waarin ze opgroeien en van de tijd, de ruimte en de aandacht die volwassenen daaraan kunnen geven. Niet elk kind of elke jongere krijgt die kansen, hoe graag ze die soms ook willen grijpen.

Sommigen vonden rust of een uitlaatklep in muziek.

> **"Ik heb toen veel piano gespeeld. Dat hielp om mijn hoofd leeg te maken."**
> Lies, 12 jaar

Anderen haalden steun uit contact met mensen in hun omgeving.

> **"Als ik met oma en de honden ga wandelen, vertel ik veel over mijn situatie."**
> Otis, 10 jaar

> **"Net voor ik kwam thuis te zitten, gingen we met de klas verhaaltjes voorlezen in een rusthuis. Het klikte meteen met Prospère. Hij was al 95. Ik ben hem blijven bezoeken. Dat deed deugd en gaf wat afleiding van het gamen."**
> Arthur, 16 jaar

> **"Ik begon ook Japans te leren, al ben ik daar ondertussen wel mee gestopt."**
> Lotte, 16 jaar

Hoewel thuiszitten moeilijk is, tonen hun verhalen ook de veerkracht van de kinderen en jongeren. Ze zoeken houvast, houden zich recht met kleine routines, een wandeling, muziek, een hobby, of een onverwachte ontmoeting. En precies daarin ligt hun kracht – zelfs als het onderwijs ze tijdelijk geen plek kan bieden en er nog heel weinig contact is met schoolvrienden en leerkrachten.

3.1.4. Minder houvast en motivatie

In het begin proberen sommige leerlingen thuis nog aan te sluiten bij hun schoolwerk. Maar zonder de dagelijkse structuur in de klas, zonder duidelijke verwachtingen of opvolging, en zonder de steun van een vertrouwde leerkracht, haken ze stilaan af. Voor veel jongeren is het ondoenbaar om leerstof alleen te verwerken. Wat start als een tijdelijke situatie, groeit vaak uit tot langdurig isolement. Dat vreet aan het zelfvertrouwen én aan de motivatie.

> **"In het derde leerjaar zat ik bijna altijd thuis. Alleen op maandag mocht ik nog naar school. Ik kreeg op de duur zelfs geen huiswerk meer mee. Het voelde alsof ze niet meer naar mij keken. Ik wist niet eens meer wat ze van mij verwachtten. Dus zat ik gewoon thuis wat te niksen."**
> Liam, 11 jaar

3.1.5. Leerachterstand leidt tot stress en onzekerheid

Wie langer thuiszit, raakt achterop. De afstand met de leerstof groeit. Het vertrouwen dat alles nog goed komt, zakt weg. Leerlingen verliezen het overzicht en zijn bang dat ze hun jaar moeten overdoen of moeten overstappen naar een andere studierichting . Die angst werkt verlammend. Sommige jongeren zetten nog alles op alles om op eigen houtje taken in te halen, maar zonder duidelijke feedback of begeleiding is dat vaak een onmogelijke opdracht.

> **"Sinds februari miste ik bijna alle lessen en toetsen. Voor tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH) vonden ze geen leerkracht. Sinds juni ben ik in het ziekenhuis voor mijn kankerbehandeling. Mijn school gaf me een uitgestelde beslissing. Ik zou nu moeten studeren voor mijn drie examens, maar ik voel me echt niet lekker. En de stapels lesmateriaal geven me zoveel stress en**

onzekerheid dat ik bang ben nooit meer te kunnen bijbenen. En ik heb eigenlijk ook geen zin om te moeten blijven zitten."
Thijs, 16 jaar

3.1.6. Verbinding met school erg onder druk

Een definitieve uitsluiting, gevraagd worden om niet meer op school te verschijnen: het zijn zware dobbers voor kinderen en jongeren. Ze voelen zich afgewezen, en terwijl ze thuiszitten, hebben ze het gevoel dat niemand ze mist. Ze moeten verder met het stigma van 'probleemleerling', en dat vreet aan hun eigenwaarde en hun zelfbeeld.

Hoe langer kinderen thuiszitten, hoe zwaarder dat begint te wegen. De weg terug naar school wordt moeilijker. Sommige jongeren worden bang om terug te keren. Wat als het opnieuw misloopt? De angst voor negatieve reacties van leerkrachten en van medeleerlingen is groot. De drempel om terug naar school te gaan verhoogt. Kinderen en jongeren raken vervreemd van de school. Ze voelen zich er niet meer veilig. Als de binding met de school uiteenrafelt, groeit het risico op vroegtijdig schoolverlaten.

3.1.7. Soms kunnen school én hulpverlening niet helpen

Jongeren zitten vaak niet zomaar thuis. Sommige jongeren hebben al een heel traject gelopen of zijn het nog aan het lopen: diagnostisch onderzoek, thuisbegeleiding, time-outs, alternatieve dagbesteding, therapie, coaching of andere vormen van begeleiding. Soms zaten ze al op verschillende scholen.

"Ik ging twee jaar niet naar school, omdat ik veel mentale problemen had. Ik kon me niet concentreren, ik zat ook veel in opnames."
Tinne, 16 jaar

Sommige jongeren zijn tevreden over de hulp en voelen zich vooruitgeholpen. Jongeren in een voorziening zeggen dat ze er veiligheid ervaren en dankzij de hulpverlening nieuwe kansen krijgen.

"Ik ben in therapie gegaan en leerde daar beter begrijpen wat ik graag doe en welke doelen ik wil stellen."
Lotte, 16 jaar

Professionals uiten ook hun bezorgdheid over de impact op het zelfbeeld van jongeren. Want ondanks alle hulp kunnen veel jongeren nog altijd niet gewoon naar school. Jongeren krijgen dan de boodschap dat, naast de mogelijke hulp van de school, ook hulpverlening geen oplossing is voor hen. Maar wat dan wel? Ze beginnen zich soms af te vragen wat er 'mis' is met hen, waarom schijnbaar niemand ze kan helpen.

De andere kant van de medaille hoorden we ook nog eens duidelijk in onze enquête bij de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). Door de wachtlijsten voor diagnostisch onderzoek en het tekort aan plaatsen in MFC's, dagopvang of jeugdpsychiatrie vragen scholen sneller aan ouders om hun kind (gedeeltelijk) thuis te houden of sluiten ze leerlingen zelfs definitief uit.

Aanbieders van naadloze flexibele trajecten (NAFT) signaleren dat ze jongeren aangemeld krijgen die twee jaar thuiszaten en die de sociale omgang verleerd waren. Ze waren mensenschuw geworden. Ze wilden niet meer naar buiten. Ze hadden lang begeleiding nodig om opnieuw aansluiting te vinden bij hun leeftijdsgenoten en bij een vorm van onderwijs.

3.1.8. Extra risico op ontsporing en kwetsbaarheid

Sommige jongeren kruipen in hun schulp en komen niet meer buiten. Anderen trekken de straat op. Daar lopen ze het risico om in aanraking te komen met 'foute vrienden', om van het rechte pad af te dwalen, eerst met kattenkwaad, maar steeds dichter tegen de grens aanschurkend van wat mag, tot ze eroverheen stappen. Het risico op jeugdcriminaliteit neemt toe. Er zijn bezorgdheden over loverboys die meisjes benaderen. De routine van de school die die meisjes kan beveiligen tegen dergelijke risico's, is weggevallen. We horen die bezorgdheden van onder andere CLB's en NAFT-aanbieders.

3.2. Thuiszitten treft het hele gezin

Kinderen en jongeren die thuiszitten, dat heeft niet alleen gevolgen voor het kind zelf, het treft het hele gezin.

3.2.1. Kopzorgen over opvang

Als een kind ineens niet meer (voltijds) naar school mag, zitten veel ouders met de handen in het haar. Wie vangt hun kind op als zij uit werken zijn?

Het zijn in de eerste plaats de ouders die zich dan in bochten wringen om hun kind op te vangen.

> "Na de paasvakantie startte Otis in een school voor buitengewoon onderwijs. Hij begon voltijds, maar dat werd al snel afgebouwd naar een of twee dagen thuis, gecombineerd met de zorgboerderij. Ik heb dat toen 'gelukkig' kunnen opvangen omdat ik zelf online een educatieve master volgde. Zo kon ik hem thuis begeleiden en hem naar de zorgboerderij brengen."
> Moeder van Otis

Ouders moeten vakantiedagen opnemen, en als hun kind lang thuiszit een verlofstelstel aanspreken. Sommigen gaan tijdelijk minder werken, vallen zelf uit of geven zelfs hun baan op.

Sommige ouders vragen hulp van familie. Al is dat zeker niet evident als je kind zorgnoden heeft en er in de familie nog kinderen zijn met zorgnoden.

> "Wij wachten al zo lang op een plekje in het buitengewoon onderwijs. En in de familie zijn er verschillende kindjes met autisme (ASS). Dan is het heel moeilijk om hulp te vragen bij je familie. Zij hebben hun handen ook vol."
> Moeder van de 7-jarige Brent

Bij jonge kinderen (tot zes jaar) kunnen ouders soms nog opnieuw terecht bij de onthaalouder, de kinderopvang of in sommige gevallen bij een MFC. Kinderdagverblijven krijgen soms de vraag van scholen om een kleuter opnieuw op te vangen. Die alternatieven bieden tijdelijk wat ademruimte, zeker als ouders voltijds werken of andere zorgtaken opnemen. Toch zijn ook die oplossingen vaak complex, met organisatorische en praktische drempels zoals lange afstanden of beperkte beschikbaarheid.

> "Ik heb voor de rest van dit schooljaar kunnen regelen dat hij drie dagen naar een MFC kan en twee dagen naar de crèche. Om het mij wat gemakkelijker te maken. Door de afstand en de wegenwerken onderweg zit ik wel bijna vijf uur per dag in de auto. Maar ik doe dat met plezier omdat ik weet dat hij daar goed zit."
> Moeder van de 3-jarige Hakim

3.2.2. Financiële druk op het gezin

Als ouders minder of niet kunnen gaan werken, heeft dat natuurlijk gevolgen voor het gezinsinkomen. Alleenstaande ouders die hun gezin dragen met hun éne inkomen, dreigen terecht te komen in een extra kwetsbare situatie. Verschillende ouders zeggen dat hun partner extra shiften werkt of een extra job aannam om toch rond te komen.

> "Mijn man is zelfstandige en werkt extra lange dagen om ons gezin financieel te kunnen dragen, en ik zorg voltijds voor onze zoon."
> Moeder van de 7-jarige Brent

We zien in klachten hoe sommige scholen een ultimatum geven aan ouders die hun kind thuis moeten houden omdat de school zich geen weg weet met het gedrag of de zorgnoden: hun kind moet eerst begeleiding krijgen en kan pas dan terugkeren. De lange wachtlijsten dwingen sommige ouders dan naar duurdere private therapeutische hulp. Alles om hun kind toch maar zo snel mogelijk weer een normaal leven te geven, al dan niet op de schoolbanken. Ook al neemt dat soms een serieuze hap uit het budget.

3.2.3. Veel ballen in de lucht

Ouders vertellen dat ze veel ballen in de lucht moeten houden als hun kind thuiszit. Ze moeten hun werk omgooien, toch nog wat schoolwerk organiseren en als ze kunnen hun kind daarin begeleiden. En ondertussen zijn er de vele gesprekken met de school, met het CLB, met hulpverleners. Er is de zoektocht naar een nieuwe school. Soms moet het kind mee naar al die afspraken, omdat alleen thuisblijven geen goed idee is.

"Hakim is een vrolijk en levendig kind, maar hij raakt snel gefrustreerd omdat hij niet kan praten en moeilijk duidelijk kan maken wat hij nodig heeft. Alles vraagt extra begeleiding. Zelfs eenvoudige dingen zoals wandelen of knutselen gaan moeilijk. Ik probeer tegelijk zijn emoties op te vangen, zijn dagstructuur te bewaken, en de administratie en afspraken voor zijn zorg te regelen. Dat is echt een fulltimetaak, boven op alles wat er nog komt kijken bij het gezin runnen."
Moeder van de 3-jarige Hakim

3.2.4. Ouders moeten ook voor hun eigen leven de pauzeknop induwen

Dat eist zijn tol. Ouders moeten hun kind mentaal boven water houden, terwijl de stress en de zorgen soms hun eigen fysieke of mentale gezondheid ondermijnen. We horen grote bezorgdheid bij de ouders. Je kind ongelukkig zien doet pijn. Ze maken zich zorgen over hun mentale gezondheid. Ze zijn bang voor de gevolgen voor de schoolloopbaan en de toekomst.

Ouders zijn niet eindeloos rekbaar. Ze voelen zich vaak radeloos. Ze hebben het gevoel dat ze er alleen voor staan. Hun vertrouwen in ons onderwijs kreeg soms een knak. Soms voelen ze zich machteloos, omdat ze een 'oplossing' voorgeschoteld krijgen die ze nadelig vinden voor hun kind. Ze lopen bovendien net als hun kind het risico om sociaal geïsoleerd te raken. Ouders hebben vaak steun aan de contacten met andere ouders op school. Die vallen weg.

"Je voelt je soms gewoon een slechte ouder. Want hoe ik me voel, dat is wat ik kan geven aan mijn kind. En je moet het allemaal maar redden. Er is geen pauzeknop."
Moeder van Otis

Als kinderen of jongeren lang thuiszitten, zetten veel ouders hun eigen leven tijdelijk on hold. Ze passen hun werkschema aan, stoppen met werken of stellen persoonlijke doelen uit om er voltijds te zijn voor hun kind. Die zorg is vaak vanzelfsprekend, maar laat ook sporen na.

"Dat betekent dat mijn eigen leven en carrière al een hele tijd op pauze staan.
Alles draait rond zijn noden, en hoewel ik dat met liefde doe, is het soms zwaar om jezelf zo helemaal opzij te zetten."
Moeder van Hakim

3.2.5. Spanningen in het gezin

Als kinderen thuiszitten en intensieve zorg nodig hebben, kan de druk op het gezin hoog oplopen. Dat zorgt voor spanningen en conflicten tussen de ouders, tussen de ouders en de kinderen, of tussen de kinderen onderling. Ouders klagen dat het plaatsgebrek in het onderwijs en de zorg een verontrustende opvoedingssituatie creëert in hun gezin. Ook als er wel hulp is, blijven spanningen wegen op gezinnen.

"Tot december kon Jorgen voltijds naar een school voor kinderen met een verstandelijke beperking (type 2). Sindsdien mag hij nog maar een paar halve dagen komen en sinds de paasvakantie nog maar drie voormiddagen door gedragsproblemen die ook thuis steeds zwaarder werden: dagelijkse crisissen, eisend gedrag, hoofdbonken, agressie. Jorgen heeft voorspelbaarheid nodig, rust en ondersteuning. Maar wat op school niet lukt met een voltallig team, wordt nu van ons als gezin verwacht. We moeten opvang organiseren, werkuren herschikken, vervoer zelf regelen. Dat weegt zwaar, zowel mentaal als fysiek. We zochten een andere school of dagopvang, maar overal zijn er wachtlijsten. Intussen vraagt de samenleving iets van ons wat we als gezin niet aankunnen. We vragen geen mirakel, wel gedeelde zorg. Geen enkel gezin kan dat alleen dragen. De maatschappij mag niet wegkijken."
Moeder van de 10-jarige Jorgen

"Samenleven met Otis is een dagelijkse uitdaging. Hij is vaak verbaal heel scherp, tegen mij en tegen zijn jongere broer. Ik had gehoopt dat de juiste hulp sneller zou komen. Nu hoop ik vooral dat zijn opname in de kinderpsychiatrie verlengd wordt, zodat er eindelijk wat rust komt en wij allemaal de ondersteuning krijgen die we nodig hebben."
Moeder van de 10-jarige Otis

"Ik sta er alleen voor met Flor. Thuis is het vaak echt zwaar: er is veel agressie, veel verzet. Hij heeft me al verschillende keren pijn gedaan. Het is al zo erg geweest dat ik de politie moest bellen. Dat zijn momenten die ik nooit vergeet. Momenteel verblijft Flor in een observatie- en behandelcentrum (OBC)"
Moeder van de 13-jarige Flor

"Het is zo oneerlijk dat mijn zus elke ochtend vrolijk naar school gaat terwijl ik hier blijf. Ze zegt soms dat ik lui ben en dat ik de hele dag alleen maar game en series kijk terwijl zij ook nog huiswerk moet maken. Soms roept ze dat ik thuis de sfeer verpest. Ik voel me soms schuldig over mijn situatie."
Kobe, 16 jaar

3.2.6. De impact van noodgedwongen verhuizen

Onze klachtenlijn hoort geregeld ouders die overwegen om te verhuizen als ze dan wél een passende school of voorziening kunnen vinden voor hun kind met zorgnoden of een school om de studies verder te zetten na een definitieve uitsluiting.

"We zijn bereid om overal in België naartoe te verhuizen of hem in een internaat in te schrijven, als Ali maar een plek vindt in een school voor kinderen met een verstandelijke beperking. Het is van het grootste belang dat hij het onderwijs en de ondersteuning krijgt die hij nodig heeft."
Moeder van de 7-jarige Ali

Verhuizen heeft een impact op het hele gezin. Niet alleen het kind voor wie gezocht wordt naar onderwijs en ondersteuning wordt geraakt, ook broers en zussen moeten dan meestal noodgedwongen van school veranderen. Zij laten hun vertrouwde omgeving, leerkrachten en vrienden achter. Een nieuwe plek kan nieuwe kansen bieden, maar brengt ook sociale drempels met zich mee: opnieuw moeten wennen, aansluiting zoeken en zich een weg banen in een onbekende school- en woonomgeving. Wat hopelijk een oplossing biedt voor één kind, verandert het leven van het hele gezin. Die keuze om te verhuizen betekent voor ouders soms ook persoonlijke offers, en hun eigen comfort ondergeschikt maken aan de noden van hun kind.

"Ik heb bewust gekozen om te verhuizen naar een woning vlak naast de school, zodat Otis het wat gemakkelijker heeft. We wonen nu in een appartement. De twee kinderen hebben elk een kamer, en ik maak elke avond van de zetel mijn bed."
Moeder van Otis

3.3. Ongelijke kansen op diploma

Lang thuiszitten legt bij heel wat kinderen een zware hypotheek op hun kansen. Ze missen niet alleen onderwijs, ze raken ook sociaal geïsoleerd en gedesoriënteerd omdat ze de structuur verliezen die de school biedt. Die gevolgen zijn zwaar om te dragen voor alle kinderen en jongeren die noodgedwongen thuiszitten.

Die gevolgen zijn niet voor alle kinderen gelijk. Uit onderzoek blijkt al langer dat de sociaal-economische achtergrond een grote invloed heeft op onderwijskansen. Die invloed uit zich in leerprestaties, schoolloopbanen en risico op vroegtijdig schoolverlaten.[1] Jongeren die zonder kwalificatie de school verlaten, krijgen het extra moeilijk op de arbeidsmarkt.[2]

We zijn bezorgd dat thuiszitten de bestaande ongelijkheden versterkt.

1 Het TIMSS-onderzoek 2023 toont dat Vlaamse leerlingen uit gezinnen met een lage sociaal-economische status veel slechter presteren in wiskunde en wetenschappen dan hun leeftijdsgenoten uit meer welgestelde milieus https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderzoek/vlaams-en-internationaal-onderwijsonderzoek/internationaal-vergelijkend-onderzoek/trends-in-international-mathematics-and-science-study-timss#2023 PISA 2022 toonde dat leerlingen uit socio-economisch sterke gezinnen beter scoren dan leerlingen uit socio-economisch zwakkere gezinnen. Het verschil tussen de twee groepen is in Vlaanderen groter dan het OESO-gemiddelde https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/pisa-2022-resultaten-financiele-geletterdheid. Het SONO-onderzoek (2016-2020) toont aan dat het Vlaamse beleid voor gelijke onderwijskansen maar een matig effect had op het verminderen van onderwijsongelijkheid. De samenhang tussen sociaal-economische status en cognitieve onderwijsuitkomsten blijft belangrijk https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/423.

2 Verslag van het Rekenhof aan het Vlaams Parlement, april 2021, *Voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten. Leerlingenbegeleiding in het beroepssecundair onderwijs*, https://www.ccrek.be/sites/default/files/Docs/2021_16_VoorVroegSchoolVerlaten.pdf

> "Definitief uitgesloten leerlingen krijgen een label dat hen blijft achtervolgen. En elke nieuwe afwijzing duwt hen wat meer richting ongekwalificeerde uitstroom."
> Een schooldirecteur

Niet alle kinderen hebben mondige ouders die genoeg Nederlands kennen om in overleg met de school, met het CLB en met andere diensten een oplossing te vinden voor hun kind. Niet alle kinderen hebben ouders die de financiële druk kunnen dragen die thuiszitten legt op het gezin.

> "Je moet als ouder de weg weten in het ingewikkelde onderwijs- en zorgsysteem. Je moet je rechten kennen. Je moet een privé-initiatief kunnen betalen. En je moet je kind alsnog intensief kunnen begeleiden. Kinderen van ouders die dat allemaal niet kunnen, vallen compleet uit de boot. Een toegankelijk vangnet dat kinderen én ouders deskundig begeleidt, is broodnodig."
> Moeder van Jerom (14) en Lotte (16)

Afwezigheden zijn een sterke voorspeller van vroegtijdig schoolverlaten.[3] Wat begint als tijdelijk thuiszitten, mondt soms uit in een definitieve breuk met school. Zodra jongeren langer uit het reguliere schoolcircuit verdwijnen, groeit het risico dat ze helemaal afhaken.

3.3.1. Meer risico op vroegtijdig schoolverlaten

Het Kinderrechtencommissariaat is al lang bezorgd over het hoge aantal vroegtijdige schoolverlaters.[4] In het schooljaar 2022-2023 ging iets meer dan een op de acht leerlingen secundair onderwijs te vroeg van school af (13,2%). In de centrumsteden Antwerpen en Mechelen en in Brussel was dat zelfs een op de vijf jongeren. Die steden hebben meer kansarme leerlingen.

Hoe meer schoolse achterstand een jongere oploopt, hoe groter de kans dat hij of zij geen diploma haalt. Van jongeren met meer dan twee jaar schoolse achterstand stopt bijna twee op de drie zonder diploma.

Risico op vroegtijdig schoolverlaten het hoogst in het dbso (2022-2023)

DBSO — **59,8%** in de centra voor deeltijds onderwijs

BSO — **21%** in het beroeps-secundair onderwijs

KSO — **11,7%** in het kunstsecundair onderwijs

TSO — **9,8%** in het technisch secundair onderwijs

ASO — **3,4%** in het algemeen secundair onderwijs

Bron: https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/onderwijs-en-vorming/vroegtijdige-schoolverlaters-op-basis-van-administratieve-data#grote-verschillen-tussen-de-onderwijsvormen

3 CLB-sector, Persbericht Jaarverslag 20 mei 2024, *Steeds meer leerlingen problematisch afwezig op school*, https://www.vrijclb.be/persberichten/steeds-meer-leerlingen-problematisch-afwezig-op-school-20-05-2024

4 Een vroegtijdige schoolverlater is een leerling die het secundair onderwijs verlaat zonder genoeg kwalificaties. Dat betekent dat ze geen kwalificatie behaalden met een beroepsfinaliteit zodat ze aan het werk kunnen, noch een met een finaliteit van hoger onderwijs zodat ze kunnen voortstuderen.

Hoofdstuk 4

Kinderen en jongeren niet loslaten

4.1. Vasthouden begint voordat het misloopt

Kinderen en jongeren zitten niet zomaar thuis. Als een directeur ouders vraagt om een kind niet meer voltijds naar school te laten komen of als een jongere helemaal niet meer welkom is, zijn er vooraf meestal al veel inspanningen geleverd om de leerling te ondersteunen, te begeleiden of bij te sturen.

> "De start van het schooljaar was enorm zwaar. Otis kampte met grote angsten. De eerste dagen kreeg ik hem zelfs niet uit zijn bed. Uiteindelijk zijn de directeur en de zorgcoördinator hem thuis komen halen. Ze hebben hem letterlijk uit zijn bed gedragen en meegenomen naar school. Dat was heftig, maar het hielp wel: na een paar dagen lukte het hem opnieuw om op te staan en zelf naar school te gaan."
> Moeder van Otis

We horen over schoolteams die zich oprecht bekommeren om leren, leven en welzijn van hun leerlingen. Over scholen die veel meer doen dan verwacht kan worden, over het zoeken naar een weg die past bij de leerling en die haalbaar is voor de school.

> "De school zei duidelijk dat het gedrag niet kon blijven duren, maar wilde samen met de alleenstaande vader en ons zoeken naar oplossingen. Die samenwerking was belangrijk. We hebben gekeken waar de jongen zich wel goed bij voelde, en op basis daarvan een plan opgesteld. De school verdubbelde de ondersteuning, zorgde voor een veilige plek voor moeilijke momenten, en we konden stap voor stap opnieuw toewerken naar voltijds schoolgaan."
> Een CLB-medewerker in onze enquête

> "Jef (9 jaar) heeft heel intensieve zorg nodig. We hebben ontzettend veel geprobeerd: individuele begeleiding, time-inmomenten, klasopdeling, aangepaste leerdoelen, extra leerkrachten, deeltijds schoollopen. Maar op een bepaald moment begin je te voelen dat je het aan het desorganiseren bent. De zorg die hij vraagt, trekt letterlijk de ondersteuning weg van andere leerlingen. Dan stel je als schoolteam de vraag: kunnen wij dat nog bieden op een verantwoorde manier? En vooral: is dat voor Jef nog wel onderwijs of gewoon opvang? Als er dan geen gepaste externe opvang of dagbesteding is, zit je vast. Wij willen Jef niet loslaten, maar we stuiten op de grenzen van wat haalbaar is."
> Een schooldirecteur buitengewoon onderwijs

Scholen doen dat vaak in moeilijke omstandigheden. Samen met CLB-medewerkers en hulpverleners trekken ze geregeld aan de alarmbel. Ze vinden steeds moeilijker passende antwoorden voor jongeren en kinderen met grote zorgnoden of ernstige gedragsproblemen.[1] Dat zien we ook in de meldingen bij onze klachtenlijn en leren we uit onze enquête bij de CLB's. CLB's krijgen steeds vaker te maken met problematische afwezigheden of uitsluitingen.[2]

Scholen staan onder druk door het lerarentekort[3], de toenemende diversiteit en de bredere maatschappelijke uitdagingen. Er wordt van hen een expertise verwacht die ze niet altijd hebben. Dat horen we van gewone en buitengewone scholen. De werkdruk ligt hoog. Het is dan een opdracht om individuele aandacht te blijven hebben voor jongeren die het moeilijk hebben, om ruimte voor overleg te vinden.

Toch zijn er ook in die context mogelijkheden voor scholen om kinderen en jongeren vast te houden die het om welke reden ook moeilijk hebben.

1 Zie bijvoorbeeld ook: Open brief *Samen werken aan een oplossing voor jongeren met gedrags- en emotionele problemen*, 15 januari 2025, https://www.ucll.be/nl/open-brief-samen-werken-aan-een-oplossing-voor-jongeren-met-gedrags-en-emotionele-problemen
2 CLB-sector, 2025, Jaarverslag, *De CLB's in cijfers. Schooljaar 2022-2023*, https://www.vrijclb.be/files/VCLB-jaarverslagen/Jaarverslag-CLB-sector-2022-2023.pdf
3 Cijfers van de VDAB tonen dat er bij de start van schooljaar 2024-2025 bijna 3.000 openstaande vacatures waren in het basis- en secundair onderwijs samen https://www.klasse.be/180314/hoe-lossen-we-het-lerarentekort-op/. Het GO! bevraagt twee keer per jaar haar basis- en secundaire scholen over het personeelstekort (lesopdrachten, administratieve en omkaderende functies). In maart 2025 meldde zeven op tien scholen een tekort. Ten opzichte van de start van het schooljaar was het lerarentekort in hun scholen verdubbeld (Rapport GO! bevraging lerarentekort maart 2025).

Om te proberen thuiszitten zoveel mogelijk te voorkomen. Veel scholen halen vandaag bij crisissen vaak het onderste uit de kan, maar laten soms kansen liggen om preventief krachtige hefbomen in te zetten.[4]

4.2. Een warm en verbindend schoolklimaat als sterke basis tegen thuiszitten

Als kinderen of jongeren thuis komen te zitten, is dat vaak ook het gevolg van moeilijk gedrag of zorgnoden die voortkomen uit diepere problemen: psychische kwetsbaarheid, thuissituaties vol stress of armoede, trauma's of complexe leerstoornissen. Die zware rugzak dragen ze met zich mee in de klas.

Voor die leerlingen is het extra belangrijk dat de school een veilige plek is, waar ze zich gezien en gehoord voelen. Een verbindend schoolklimaat met veel warmte en vertrouwen, veel structuur en heldere regels, hoge verwachtingen en ambitieuze leerdoelen maakt dan een verschil.[5] Dat betekent niet moeilijk gedrag zomaar tolereren, wel er betekenis aan geven. Scholen met een verbindend schoolklimaat zien moeilijk gedrag als een signaal. Ze luisteren en zoeken mee naar duurzame oplossingen. Ze betrekken de leerlingen daar actief bij: dat versterkt hun welzijn en intrinsieke motivatie, en bevordert daardoor ook hun leerprestaties.[6]

Zo'n klimaat ontstaat niet vanzelf. De directeur speelt een sleutelrol om een gezamenlijke visie op onderwijs en leren te ontwikkelen en uit te dragen. Leerkrachten hebben gerichte ondersteuning nodig, zeker met de toenemende druk op scholen door het lerarentekort en complexe klasgroepen.

4.2.1. Sterke leerkrachten voor complexe klassen

Leerkrachten werken met leerlingen met verschillende leertempo's, voorkennis, onderwijsbehoeften en ondersteuning thuis. De superdiversiteit in scholen neemt toe: leerlingen met verschillende thuistalen, culturele achtergronden en migratieverhalen brengen elk hun eigen perspectieven en noden mee naar de klas.

Een school waar leerlingen en ouders zich in herkennen en welkom voelen, bevordert betrokkenheid en welzijn. Cultuursensitief werken helpt leerkrachten rekening te houden met de leefwereld en culturele achtergrond van gezinnen. Het laat kinderen en ouders voelen dat het ook hun school is, waar hun achtergrond en identiteit erkend en gewaardeerd worden.

Sommige kinderen hebben emotionele kwetsuren door armoede, een vechtscheiding, huiselijk geweld of uithuisplaatsing.[7] Daardoor hebben leerkrachten extra ondersteuning en tijd nodig om hun klas goed te begeleiden.

In een warm en verbindend schoolklimaat stellen leerkrachten hoge verwachtingen aan de leerlingen. Ze kunnen voorbij moeilijk gedrag kijken en de leerling vasthouden. Maar de onderwijsinspectie ziet nog te vaak te lage verwachtingen. Scholen kunnen nog meer focussen op preventie en alleen meer ingrijpende maatregelen nemen als die echt nodig zijn. De leersteuncentra wijzen ook op de nog minimale brede basiszorg en verhoogde zorg in sommige scholen.[8]

Leerkrachten worden in hun opleiding nog te weinig voorbereid op hoe ze moeten omgaan met moeilijk gedrag dat het gevolg is van soms heel complexe zorgnoden. Het vraagt veel om naast lesgeven ook de sociaal-emotionele noden van leerlingen te dragen. Professionalisering, intervisie en samenwerking in het schoolteam, al dan niet met steun van het CLB, de pedagogische begeleidingsdienst (PBD), het leersteuncentrum of andere actoren, zetten leerkrachten sterker in hun schoenen. Ze hebben dan het gevoel dat ze er niet alleen voor staan.

> **"Leerkrachten worden vandaag geconfronteerd met gedragsproblemen waarvoor ze niet opgeleid zijn. De druk is hoog, en ze moeten bijbenen op veel fronten tegelijk. We merken een groeiende vraag: 'Neem het van mij over.' Maar we willen net versterken, niet overnemen.**
> **We zoeken nog naar dat nieuwe evenwicht: hoe ondersteunen we leerkrachten zonder ze te ontkrachten?"**
> Uit het overleg met coördinatoren *'Samen tegen Schooluitval'* en *'Lerende Netwerken Jeugdhulp-Onderwijs'*

4 Onderwijsinspectie, *Onderwijsspiegel 2024*, https://onderwijsinspectie.be/sites/default/files/2024-03/Onderwijsspiegel%202024%20-%20Jaarverslag%202022-2023.pdf
5 Dat is het 'autoritatief schoolklimaat'. Onderzoekers G. Keppens en B. Spruyt (2019) stelden in hun SONO-onderzoek vast dat dat de meest positieve impact heeft op spijbelgedrag. En dat de scheiding tussen gewettigde en ongewettigde afwezigheden vaak louter administratief en kunstmatig is. Een bredere preventieve en vroegtijdige totaalaanpak van afwezigheden is nodig. https://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestand.ashx?nr=12456
Kinderrechtencoalitie Vlaanderen, 2024, Standpunt, *De schooluitvalstrik. Een brede blik op de preventie van schooluitval en ongekwalificeerde uitstroom*, https://www.kinderrechtencoalitie.be/wp-content/uploads/2025/01/De-Schooluitvalstrik.pdf
6 Vlaamse Scholierenkoepel, 2023, *De Scholierenstem*, https://www.scholierenkoepel.be/kennisbank/descholierenstem
7 Zie bijvoorbeeld het interview met kinderpsychiater Eva Kestens in De Standaard van 18 januari 2025, *In elke klas zitten vandaag twee à drie getraumatiseerde kinderen*, https://www.standaard.be/binnenland/in-elke-klas-zitten-vandaag-twee-a-drie-getraumatiseerde-kinderen/40817607.html
8 Onderwijsinspectie, *Onderwijsspiegel 2025*, https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/75186

"Wij kunnen de ouders of de samenleving niet veranderen, maar we kunnen wel zelf dingen anders doen. Dat begint bij een krachtige visie en een consequent schoolbeleid: leerkrachten die allemaal op een betrouwbare manier reageren, met sterk klasmanagement en duidelijke routines. De sleutel ligt in de klas, bij de leerkrachten. Daarom investeer ik in mijn school ook in een voltijdse interne pedagogisch begeleider. Want in het onderwijs missen we vaak continuïteit. Dat is essentieel, zeker met dertig zij-instromers in onze school. We moeten zorgen dat dat echt tot op de klasvloer raakt. Daar moeten we onze leerkrachten in ondersteunen en laten groeien. Onze school krijgt honderd GOK-uren. Dat is absoluut niet genoeg om een degelijk zorgteam te financieren. We vullen die uren dus noodgedwongen aan met reguliere middelen."
Een directeur van een secundaire school

4.2.2. Inspelen op talenten van kinderen en jongeren

Een krachtige leeromgeving betekent ook dat leerlingen zich in de klas kunnen ontwikkelen op basis van hun talenten. Leraars vertrekken dan niet van tekorten, maar van groeimogelijkheden. Door in te spelen op hun interesses, door feedback te geven en keuzevrijheid toe te laten, voelen leerlingen zich meer betrokken, gemotiveerd en verbonden met school. Wie zich thuis voelt op school, haakt minder snel af.

Aanbevelingen

- Zet alle zeilen bij om het lerarentekort verder te bestrijden. Genoeg leraars voor de klas is een basisvereiste om voor kinderen en jongeren het recht op kwaliteitsonderwijs te realiseren.[9]
- Het is belangrijk om mensen te enthousiasmeren voor het lerarenberoep, maar ook om te begrijpen waarom sommigen in de lerarenopleiding afhaken of achteraf niet voor het beroep kiezen. Onderzoek wat er nodig is om het beroep aantrekkelijk te maken en te houden.
- Ondersteun leraars, toekomstige leraars en schoolteams. Investeer in bewustmaking en vorming over het belang van een warm en verbindend schoolklimaat. Ondersteun leraars in hun rol in leerlingenbegeleiding, zodat ze weten hoe ze op tijd signalen kunnen oppikken, gepaste ondersteuning bieden en gericht doorverwijzen.

4.3. De onmisbare stem van jongeren en ouders

Het lijkt een evidentie om jongeren en hun ouders te betrekken bij de vormgeving van schooltrajecten voor leerlingen met bijzondere noden, of om met leerlingen in dialoog te gaan bij sancties. Toch is het dat te vaak nog niet.

4.3.1. Leerlingen: de eerste betrokkenen

Participatie is een kinderrecht. Kinderen en jongeren hebben het recht om hun mening te geven over zaken die hen aangaan. De school draait om het leren, de ontwikkeling en het welzijn van de leerling. De leerling moet dus gehoord worden over wat werkt voor hem op school, wat moeilijk is en wat hij of zij nodig heeft. Aan welke hulpmiddelen heeft de leerling iets? Wanneer zijn er rustmomenten nodig? Op welke plek voelt de leerling zich het veiligst in de klas? Inspraak van de leerling is een voorwaarde voor een succesvol schooltraject.

Noodgedwongen thuiszitten ondergraaft de motivatie. Als leerlingen merken dat hun mening er echt toe doet voor de school, dat de school wil luisteren, voelen ze zich ernstig genomen. Dat versterkt hun motivatie en het gevoel dat ze hun eigen traject mee zelf in handen hebben. Ze voelen zich dan meer verbonden met de school.

Dat is ook het geval als de school een sanctie oplegt. Jongeren leren het meest als ze daarbij betrokken worden, ook bij moeilijke gesprekken. Een sanctie raakt hen direct – inspraak is geen gunst, maar een fundamenteel recht.

Door de leerling te laten vertellen hoe hij of zij een situatie beleeft, krijgt de school meer zicht op de context van het gedrag. Wat lijkt op 'opzettelijk' gedrag, kan bijvoorbeeld voortkomen uit frustratie, onmacht of onbegrip.

9 Kinderrechtencommissariaat, *Memorandum 2024: Als kinderrechten een prioriteit worden in Vlaanderen, België en Europa, wint iedereen*, https://www.kinderrechten.be/advies/memorandum-2024-als-kinderrechten-een-prioriteit-worden-in-vlaanderen-belgie-en-europa-wint

Een sanctie is bovendien het leerrijkst als je de leerling uitnodigt om mee te denken over wat er misging én hoe het beter kan. Zonder inspraak loop je het risico dat een leerling onterecht of onevenredig gestraft wordt. Door ruimte te geven voor uitleg of tegenargumenten, wordt de besluitvorming zorgvuldiger en eerlijker. Leerlingen die merken dat hun mening telt, ervaren meer vertrouwen in het schoolsysteem.

"Het voelde eerst alsof ik niets meer mocht, alsof ik constant moest opletten om geen fout te maken. Dat contract had dertien regels en ik had het gevoel dat ik elk moment kon struikelen. Maar toen ik met hulp van de klachtenlijn kon uitleggen hoe dat voor mij voelde, hebben ze geluisterd. Ze hebben een paar dingen aangepast. Dat gaf mij ademruimte. Als je als leerling inspraak krijgt en als ze écht kijken of het werkt, dan voel je tenminste dat je een nieuwe kans krijgt, in plaats van een val waar je toch niet uit raakt."
Pieter, 16 jaar

Aanbevelingen

- Onderzoek hoe leerlingenparticipatie in Vlaanderen vorm krijgt in de verschillende onderwijsniveaus en onderwijsvormen.[10]
- Zorg voor professionalisering van leerkrachten en directies over leerlingenparticipatie op klas- en schoolniveau.
- Maak werk van een volwaardig decreet rechtspositie van de leerling. Een sterke rechtspositie voor kinderen en jongeren in het onderwijs is cruciaal om hun rechten te beschermen en hun welzijn te garanderen. Het strookt met de aanbeveling van het VN-Kinderrechtencomité om rechtswaarborgen van leerlingen op te nemen in de wetgeving zodat ze niet afhangen van goodwill van anderen.[11]

4.3.2. Ouders: noodzakelijke bondgenoot

Hetzelfde geldt voor de ouders. Zij kennen hun kind door en door. Ze hebben vaak zelf, met trial-and-error, al veel geprobeerd. Ze kunnen scholen herinneren aan kanten van hun kind die schoolteams in hoogoplopende crisissen nog moeilijk zien. Hun inbreng is onmisbaar als scholen trajecten willen uitwerken op maat van de leerling. Zonder hun input kan de school belangrijke signalen missen of dreigt ze de bal mis te slaan.

10 Zie ook Vlaamse Scholierenkoepel, 2023, *De Scholierenstem Memorandum*, https://www.scholierenkoepel.be/kennisbank/descholierenstem
11 VN-Kinderrechtencomité, 2009, *General Comment nr.12: Het recht van het kind om gehoord te worden*, https://www.kinderrechten.nl/general-comment-nr-12-over-het-recht-om-gehoord-te-worden/

Door samen afspraken te maken over een gelijklopende aanpak op school en thuis, creëren school en ouders ook de voorspelbaarheid en de structuur die sommige kinderen hard nodig hebben.

Ouders die zich door de school ernstig genomen voelen, krijgen meer vertrouwen in de school. Als het dan misloopt, is de kans groter dat ze met het schoolteam constructief naar oplossingen willen zoeken, en dat ze begrip opbrengen voor de moeilijkheden waarmee de school te maken krijgt.

Ook bij sancties is inspraak van ouders essentieel. Niet om onder de straf uit te komen, maar om ze eerlijk, effectief en in het belang van de leerling toe te passen. Scholen weten niet altijd wat er precies aan de basis ligt van bepaald gedrag. Ouders kunnen context geven over waarom de leerling onder druk staat. De school kan de sanctie dan beter afstemmen op de situatie van de leerling. Dat voelt rechtvaardiger. Als ouder en school samen achter de straf staan, geeft dat bovendien een krachtig signaal aan de leerling. Als aan de sanctie een hersteltraject gekoppeld is, kunnen de ouders de leerling helpen om verantwoordelijkheid te nemen.

Voor ingrijpende maatregelen zoals een uitsluiting is de inspraak van ouders bovendien wettelijk verplicht.

> "Ik ben me ervan bewust dat elk verhaal vanuit zijn of haar perspectief verteld kan worden en ook het onderwijs worstelt met veel uitdagingen. Het is niet evident om voor elk kind een andere aanpak uit te werken. Er liggen volgens mij wel nog veel kansen, vooraleer het te laten escaleren tot schorsing. In een open houding blijven praten, niet polariserend maar verbindend. Samen zoeken naar handvatten, vanuit het hart of vanuit expertise. Kinderen zien en lezen, durven kijken wat er onder het gedrag zit. Ze hebben zoveel houvast nodig. Wat heeft de maatschappij nodig om kinderen niet op te geven? Worden onderwijsinstanties goed genoeg ondersteund om met zoveel diversiteit om te gaan? Hoe kan de juiste mens op de juiste plaats gezet worden? Ze kunnen zo het verschil maken bij een kind."
> Uit een open brief van een pleegouder aan het Kinderrechtencommissariaat

4.4. Brede basiszorg voor elke leerling, verhoogde zorg waar nodig

Om moeilijke situaties te voorkomen of op tijd bij te sturen, is doordacht zorgbeleid nodig. Het zorgcontinuüm biedt scholen daarvoor een kader met vier fasen van zorg, van brede basiszorg tot een individueel aangepast traject.

Uit klachten en meldingen blijkt dat ouders lang moeten zoeken naar een gewone school die hun kind met specifieke onderwijsnoden wil inschrijven. Het overleg over redelijke aanpassingen of speciale onderwijsmiddelen loopt moeilijk. Scholen of individuele leerkrachten voeren de afgesproken redelijke aanpassingen niet uit. School en ouders zijn het oneens over de resultaten, de attestering of heroriëntering. Er zijn klachten over de ondersteuning zelf.

> "Er waren duidelijke afspraken over de ondersteuning van Joris, maar het voelde alsof de school die niet ernstig nam. Hij werd vaak gewoon uit de klas gezet om in de gang te zitten. Zo werd zijn prikkelarme plek eigenlijk een straf. We hebben daar veel over gepraat, maar op een bepaald moment zei de directeur gewoon dat alle maatregelen vervielen en dat Joris misschien definitief moest vertrekken. Dat was heel heftig. Gelukkig belde de klachtenlijn toen met het CLB en die zijn tussenbeide gekomen. We zijn opnieuw rond de tafel gaan zitten. En kijk, enkele maanden later gaat het veel beter met Joris. Hij voelt zich gehoord en gezien. Dat maakt voor hem alle verschil."
> Moeder van Joris, 10 jaar

De onderwijsinspectie stelt vast dat de nulde fase, de brede basiszorg, niet altijd in orde is of voldoet, waardoor schoolteams de eerste fase van de verhoogde zorg soms te snel afschuiven op externe hulp. Scholen verwachten soms te snel dat logopedisten, psychologen of multifunctionele centra (MFC's) het wel zullen overnemen en oplossen. Leerondersteuners merken soms dat scholen leersteun zien als iets dat losstaat van wat er in de klas gebeurt.[12]

In veel klachten zien we hoe kinderen met meervoudige ondersteuningsbehoeften tussen de mazen van het net vallen, ondanks leersteun en hulpverlening. De klachten tonen de nood aan structurele maatregelen om het recht op inclusief en aangepast onderwijs voor élk kind waar te maken.

12 Onderwijsinspectie, *Onderwijsspiegel 2025*, https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/75186

In onze CLB-enquête betwijfelt een CLB-medewerker in meer dan een kwart van zijn voorbeeldcases uit basisscholen tot ruim de helft van zijn voorbeeldcases uit secundaire scholen of de school vooraf goed onderzocht had hoe ze de leerling beter kon aanpakken. Soms vond de CLB-medewerker zelfs ronduit dat de school dat te slordig gedaan had. Sommige CLB-medewerkers stellen vast dat scholen leerlingen vragen om thuis te blijven nog vóór ze alle mogelijkheden onderzochten. Dat is zorgwekkend. Een sterke basiszorg, gekoppeld aan een inclusieve didactiek en redelijke aanpassingen, voorkomt dat leerlingen vroeg uitvallen.

"Goede begeleiding is als ze niet gewoon naar je label kijken, maar echt naar jou. Niet van 'ik krijg hulp omdat ik anders ben', maar 'ik krijg hulp omdat dat me helpt om vooruit te komen'. Iedereen kreeg wat hij of zij nodig had, en dat voelde eerlijk. Dan voel je je niet 'het probleem', maar gewoon een leerling die ondersteund wordt."
Lotte, 16 jaar

4.4.1. De superkracht van goed klasmanagement

De realiteit in veel klassen vandaag is een opeenstapeling van stress, gedragsproblemen en specifieke zorgbehoeften. Soms is de situatie zo acuut dat leerkrachten ziek uitvallen. Sommige scholen in het buitengewoon onderwijs moeten vaker dan ze lief is een leerling afzonderen. Dat is zorgwekkend.

"Ik zie mijn leraars elke dag keihard werken, maar ik merk ook hoe ze onder constante stress staan. Ze zijn voortdurend op hun hoede, altijd alert. Toen we de cijfers bekeken, schrokken we zelf: duizend geregistreerde afzonderingen in één maand. Dat is een harde realiteit. We doen dat niet uit gemakzucht, maar omdat we het gevoel hebben dat we geen andere tools meer hebben. En dat wringt."
Een schooldirecteur van een school voor buitengewoon basisonderwijs, exclusief type 3 met vijftig leerlingen

Leraars zijn geen therapeuten, maar hun impact is groot. Ze kunnen aanwezig en rustig blijven, verbinding houden met alle leerlingen in de klas. Goed klasmanagement, duidelijke routines, en een sterke relatie met de leerlingen kunnen gedragsproblemen temperen en voorkomen. Zeker bij kinderen die extra kwetsbaar zijn, helpt een voorspelbare en positieve klasstructuur om tot leren te komen.[13]

"Als leerkracht kun je de problemen van een kind niet oplossen, maar je kunt wel aanwezig zijn. Door in verbinding te blijven, geef je leerlingen houvast. Soms is dat al genoeg om een verschil te maken."
Een leerkracht

4.4.2. Leraars leren ook: samen sterker worden

Succesvolle scholen zijn scholen waar leraars geloven dat wat ze doen een verschil kan maken voor het leren van leerlingen. Waar schoolteams sterk betrokken zijn bij de kwaliteitszorg. Er zit vaak een grote rijkdom in leerkrachtenteams, met een enorme diversiteit aan bagage, talenten en ervaringen. Het is belangrijk dat scholen de kansen die al die talenten bieden maximaal benutten, zodat leerkrachten sterker worden en ze leerlingen beter kunnen ondersteunen.

Dat vraagt een doordacht professionaliseringsbeleid en een lerende schoolcultuur, met aandacht voor coaching op de klasvloer, intervisie, supervisie en bijscholing. Opleiding en vorming kunnen leraars handvatten aanreiken voor herstelgericht werken en verbindend communiceren. Die professionalisering hoeft zich niet te beperken tot vormingen door externe experten. Het kan ook on the job, door elkaar. Scholen moeten ruimte maken voor intervisie, reflectie en praktijkervaringen delen. Ze moeten ook voor leraars een leergemeenschap worden.

Om dat te realiseren stellen we samen met de Commissie van Wijzen[14] voor om professionalisering structureel te integreren in de opdracht van de leraar en om daarvoor twee professionaliseringsuren per week te plannen.[15] Zo kunnen scholen gericht inspelen op hun noden, een gedeelde visie blijven ontwikkelen en bouwen aan een positief schoolklimaat. Op die momenten kunnen scholen ook structureel samenwerken met de pedagogische begeleidingsdienst, het CLB, de leersteuncentra of welzijnsactoren.

13 https://leerpunt.be/updates/detail/gedrag-aanpakken-wat-zegt-wetenschap
14 Een initiatief van de Vlaamse Regering uit 2022 in het kader van de aanpak van het lerarentekort, de bezorgdheid voor de aantrekkelijkheid van het leraarsberoep en de zorg om de kwaliteit van onderwijs. De commissie moest een langetermijnvisie op het leraarsberoep en de leraarsloopbaan ontwikkelen. Meer info op https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/directies-administraties-en-besturen/onderwijsinhoud-en-leerlingenbegeleiding/basisonderwijs/commissie-van-wijzen-stelt-prioriteiten-voor-professionaliteit-voor
15 Commissie van Wijzen, 2023, Rapport, *Prioriteiten voor professionaliteit. Competente leraren, sterke scholen, hoge onderwijskwaliteit*, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestanden/rapport-commissie-van-wijzen.pdf

↑ Inhoudstafel

Scholen vinden het belangrijk om genoeg lesvrije uren te hebben. Om tijd te maken voor overleg en als team samen na te denken over leerlingenbegeleiding, klasafspraken en pedagogische keuzes. Door die overlegmomenten gaan leerkrachten niet alleen reageren op problemen, maar bouwen ze samen proactief aan een gedragen preventieve aanpak. Voor het Kinderrechtencommissariaat is tijd maken voor overleg en reflectie heel belangrijk om elk kind op school de juiste ondersteuning te bieden om tot leren te komen.

> "In onze school verwachten we dat leerkrachten effectief lesgeven, maar ook opvoeden. Onderwijzen is ook opvoeden, bijvoorbeeld kinderen en jongeren leren wachten tot ze het woord krijgen. In de B-stroom is die opvoedende rol nog belangrijker, omdat de beginsituatie van leerlingen vaak verder af ligt van de doelen. Lesgeven is daar echt teamwerk: meer overleg, meer klassenraden, samen professionaliseren, bij elkaar op bezoek gaan, samen nadenken over de aanpak, over opvoeden, afspraken maken over klasregels. Daarom stoppen we op maandag om 15 uur met de lessen. Dan volgt een vast moment voor overleg, vakgroepen, opleiding of contacten met leerlingen. Elke leerkracht is er dan, ook wie er anders niet moet zijn. We maken daar bewust ruimte voor, want alleen zo kunnen we als team sterk staan."
> Een schooldirecteur op de parlementaire hoorzitting over de B-stroom[16]

Om te weten wat goed werkt in de klas, heeft het kenniscentrum Leerpunt een belangrijke opdracht.[17] Het ontwikkelt onder andere een kwaliteitskader voor het professionaliseringsaanbod voor leraars en schoolteams. Zo krijgen scholen meer duidelijkheid bij hun keuzes en worden effectieve vormen van professionalisering naar voren geschoven. Leerpunt financiert begeleidingsprojecten om de brede basiszorg en verhoogde zorg in scholen te ondersteunen.[18]

Inspirerende praktijken

VideoKLuB
Dit begeleidingsproject wil leerkrachten versterken met videocoaching. Lesopnames worden in een klein team geobserveerd, geanalyseerd en geëvalueerd aan de hand van wetenschappelijke inzichten over wat echt werkt, professionele leergemeenschappen en coaching in de klas.

Spelkracht
Spel is cruciaal voor de ontwikkeling van kleuters, maar in kwetsbare groepen zitten er te vaak weinig leerkansen in spelen. Een interne spelcoach reflecteert met leerkrachten over hun aanpak en begeleidt ze om spelvaardigheden te versterken, onder andere met video-opnames. Spelkracht focust op taal, denken, samenspel en zelfregulatie.

BRU-taal
Een project over taal leren. Leerkrachten worden opgeleid als taalcoach, in effectieve taaldidactiek en taalremediëring, ondersteund door effectieve instructie, formatieve evaluatie en samenwerkingsvaardigheden.

Aanbevelingen

Overheid

- Ondersteun leraars, toekomstige leraars en schoolteams. Investeer in bewustmaking en vorming over het belang van een warm en verbindend schoolklimaat. Ondersteun leraars bij hun rol in leerlingenbegeleiding, zodat ze weten hoe ze op tijd signalen oppikken, gepaste ondersteuning bieden en gericht doorverwijzen.
- Zorg dat scholen de brede basiszorg en de verhoogde zorg kunnen uitbouwen. Geef scholen genoeg middelen voor hun zorgbeleid.

Scholen

- Investeer in de professionalisering van leerkrachten, zorgcoördinatoren en leerlingenbegeleiders.
- Professionaliseer schoolteams zodat ze signalen herkennen en leren omgaan met diverse onderwijsbehoeften. Door werk te maken van een inclusieve schoolcultuur en -organisatie, maken we van scholen plekken waarin elk kind erbij hoort en zich ondersteund voelt.

16 https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementair-werk/commissies/commissievergaderingen/1868300
17 https://leerpunt.be/
18 https://leerpunt.be/over-leerpunt/project-brede-basiszorg-en-verhoogde-zorg

4.5. Heldere rolverdeling moet leerlingen, ouders en scholen duidelijkheid geven

Scholen staan er niet alleen voor. Brede basiszorg en verhoogde zorg zijn en blijven de verantwoordelijkheid van de school. Maar voor de uitbouw en de invulling ervan kan de school een beroep doen op de pedagogische begeleidingsdienst en het centrum voor leerlingenbegeleiding. CLB en PBD zijn belangrijke partners om situaties waarin de school vastloopt te helpen oplossen en te doorbreken. Onze klachtenlijn probeert in veel klachten de PBD en het CLB te betrekken en te verbinden met de school.

4.5.1. CLB en PBD sneller inschakelen

Als het CLB problemen ziet in de leerlingenbegeleiding, signaleert het dat aan de school. Zo kan de school haar basiszorg bijsturen. In de verhoogde zorg helpt het CLB het schoolteam om te gaan met een probleem van een leerling of een groep leerlingen. Het leersteundecreet maakt die wisselwerking minder vrijblijvend. Bij vragen of als een leerling ondanks de maatregelen van de school niet of niet langer gunstig evolueert, moet de school het CLB erbij halen.

Het leersteundecreet geeft het CLB meteen ook uitdrukkelijk de opdracht om de school te adviseren om bij zijn PBD ondersteuning te vragen als de leerlingenbegeleiding volgens het CLB structurele versterking nodig heeft in de brede basiszorg of de verhoogde zorg.

Voor leerlingen voor wie de extra zorg niet genoeg is, wordt gekeken naar uitbreiding van zorg. Het CLB onderzoekt dan samen met de school en de ouders welke extra hulp de leerling en de school nodig hebben.[19]

De PBD's ondersteunen scholen, CLB's en leersteun-centra om de onderwijskwaliteit, kwaliteitsvolle leerlingenbegeleiding en kwaliteitsvolle leersteun te versterken.[20]

4.5.2. Structureel overleg met CLB en PBD

Het leersteundecreet verplicht scholen ook om structureel overleg te organiseren met hun CLB en PBD, om de interne leerlingenbegeleiding van de school onder de loep te nemen en een eventuele nood aan ondersteuning of professionalisering te detecteren. De school kan daar ook het leersteuncentrum bij betrekken.

In overleg wordt bepaald wie welke rol opneemt om de school te versterken. De school is verantwoordelijk om overleg op te starten met het CLB om samen-werkingsafspraken te maken en vast te leggen. De overheid schrijft niet voor hoe vaak dat moet gebeuren of welke vorm dat overleg moet krijgen.

Van CLB's krijgt onze klachtenlijn geregeld signalen dat zij te afhankelijk zijn van het initiatief van de school. Daardoor blijven nodige verbeteringen in de leerlingenbegeleiding soms uit.

4.5.3. Rollen helder afbakenen

Voor leerlingen en ouders is de taak- en rolverdeling niet altijd even helder. Voor ouders is het soms onduidelijk wie verantwoordelijk is voor welke aspecten van de leerlingenbegeleiding. Ook scholen en CLB's worstelen daar soms mee. De uitwisseling van informatie tussen school en CLB loopt niet altijd vlot of op tijd. Soms zit het CLB gewrongen tussen verschillende verwachtingen. Dat kan de ondersteuning van leerlingen bemoeilijken.

"In dat overleg voelde het alsof we helemaal alleen stonden. De directeur was duidelijk: Lobke kon niet blijven. Ze mocht geen derde keer het eerste leerjaar doen, en de school vond haar te zwak voor het tweede leerjaar. We zouden naar het buitengewoon onderwijs moeten en anders zochten we maar beter een andere school. En het CLB? Dat bleef gewoon stil. Geen steun, geen duiding, niets. Terwijl ik net van hen verwacht had dat ze ons zouden helpen en Lobke zouden verdedigen. Pas achteraf namen ze contact op om uit te leggen waarom ze in dat gesprek niets gezegd hadden. Ze gaven toe dat ze het niet eens waren met de directeur, maar dat ze niet wilden ingaan tegen hem waar wij bij waren. Dat vonden ze zelf ook fout. Toen namen ze wel hun verantwoordelijkheid op: ze praatten met ons, klaarden alles uit en stelden voor om samen een zorgtraject uit te stippelen. Ze maakten ook afspraken met de directeur om hun rol in het vervolg duidelijker op te nemen. Dat gesprek had ons veel eerder kunnen helpen."
Moeder van Lobke, 8 jaar

19 Decreet over de leerlingenbegeleiding in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=15236
20 Decreet over de kwaliteit van het onderwijs, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14129#274005

Scholen betrekken CLB's soms nog te weinig bij de begeleiding van leerlingen met specifieke leer- en zorgnoden of voordat ze ingrijpende maatregelen zoals een definitieve uitsluiting nemen of vragen aan ouders om een kind thuis te houden.

Het is belangrijk de rollen en de kernopdrachten van CLB's, PBD's en leersteuncentra helder af te bakenen, en leerlingen en ouders actief te informeren.
Nu bepaalt de regelgeving alleen dat dat minstens in het schoolreglement moet staan.[21]

Aanbevelingen

- Definieer helder de rollen en de kernopdrachten van CLB, PDB en leersteuncentrum.
- Veranker de samenwerking tussen school, CLB en PDB sterker door duidelijke minimumeisen vast te leggen over de inhoud en de frequentie van de overlegmomenten, de jaarlijkse evaluatie en bijsturing van de samenwerking, en over de gezamenlijke opmaak en opvolging van afspraken over leerlingenbegeleiding.
- Zorg dat die afspraken verplicht in het schoolreglement komen en actiever gecommuniceerd worden aan leerlingen en ouders.

4.6. Versterk de begeleiding en de draaischijf die het CLB moet zijn

Kinderen en jongeren die thuiszitten, willen horen dat ze niet vergeten zijn. Voor die leerlingen is het CLB vaak een belangrijke instantie die de draad met de school vasthoudt. CLB's slaan de brug naar hulp- en welzijnspartners die samen met de leerling en zijn ouders kunnen werken aan heraansluiting met onderwijs. Ze kunnen ook risicoleerlingen op het spoor komen en ondersteunen. In de praktijk staat de rol van de CLB's onder druk.

4.6.1. Noodgedwongen moeilijke keuzes maken

CLB's zien belangrijke externe drempels voor een betere aanpak. Ze verwijzen naar de lange wachtlijsten voor diagnostisch onderzoek of voor een behandelingsopname, de wachtlijsten voor een naadloos flexibel traject (NAFT), de wachttijden voor aanmelding bij een gemandateerde voorziening of het tekort aan plaatsen in een meer aangewezen studierichting.[22] Omdat ze voor hulpverlening stuiten op wachtlijsten en de leerling niet zonder ondersteuning willen loslaten, doen CLB's vaak noodgedwongen aan overbruggingshulp.

CLB-medewerkers zeggen ook dat ze zeker in complexe situaties niet altijd de ruimte hebben om er zelf te zijn voor de leerlingen. Ze zijn bezorgd dat ze hun kernopdrachten niet genoeg kunnen waarmaken.

Uit onze enquête bij de CLB's blijkt dat in ongeveer een kwart van de definitieve uitsluitingen CLB-medewerkers te weinig tijd hebben om te bemiddelen bij een dreigende uitsluiting, of om leerlingen en ouders te helpen zoeken naar een nieuwe school.

Door te weinig medewerkers en te veel steeds complexere hulpvragen staat hun werking zwaar onder druk.[23] Ze moeten steeds vaker keuzes maken. Paradoxaal genoeg dreigen de leerlingen die de begeleiding het hardst nodig hebben tussen de mazen van het net te vallen.

4.6.2. CLB-artsen als draaischijf en brugfiguur

Voor de groep leerlingen die noodgedwongen thuisblijven met een ziekteattest, speelt de CLB-arts een belangrijke rol. CLB's combineren medische expertise met kennis van het onderwijs. Ze kunnen inschatten wat een leerling nodig heeft om te kunnen blijven leren. Zeker voor kinderen en jongeren bij wie gezondheid, ontwikkeling en school moeilijk te verzoenen zijn. Als een school of ouders overwegen om een leerling thuis te zetten en dat te laten wettigen met een doktersattest, is het cruciaal om de CLB-arts in te schakelen.

> "Er is ook een mindshift nodig in scholen. Nu ligt de focus vaak op 'in orde zijn' met een briefje, zodat de afwezigheid wettig is. Maar een gewettigd briefje is geen garantie voor goede opvolging. Als we echt zorg willen dragen voor afwezige leerlingen, moeten we verder kijken dan administratieve afvinklijstjes en actief zoeken naar manieren om ze verbonden te houden met de school."
> Een CLB-arts

21 In het schoolreglement moeten minstens contactgegevens van het CLB staan en de concrete afspraken over de dienstverlening van de leerlingenbegeleiding.
22 Zie ook Kinderrechtencommissariaat, *Signalen van centra voor leerlingenbegeleiding. Topproblemen en oplossingen vanuit CLB-perspectief*, Brussel, 2024, https://www.kinderrechten.be/publication/28150
23 Idem

CLB-artsen zijn belangrijke brugfiguren tussen school, gezin en behandelende artsen. Zij kunnen signalen detecteren, moeilijke gesprekken mee begeleiden en mee zoeken naar haalbare oplossingen. We pleiten er dan ook voor om hun rol volop te benutten – niet alleen in individuele begeleidingstrajecten, maar ook in het bredere beleid over leerrecht, aanwezigheid en ondersteuning op school.[24]

De samenwerking met huisartsen en andere behandelende artsen is belangrijk. Zij zitten vaak in een lastige positie en ervaren een spanningsveld. Ze willen het gezin ondersteunen en het beste doen voor het kind, maar wat is in het belang van het kind? Voor artsen die het kind eronderdoor zien gaan is het duidelijk dat ze de nodige rust moeten voorschrijven. In andere gevallen waarin de school vraagt om het kind thuis te houden is dat veel minder duidelijk. Doet de arts er goed aan om een langere periode thuiszitten te wettigen? Wat heeft het kind nodig om te kunnen ontwikkelen? Artsen hebben vaak al een lange vertrouwensrelatie met het gezin en voelen druk, ook omdat er impliciet een dreiging is: zonder correcte afwezigheidsattesten kunnen sommige ouders hun schooltoeslag verliezen of dreigt de school met een definitieve uitsluiting.

Aanbevelingen

- Trek meer middelen uit en zorg voor een aangepaste omkadering voor de CLB's, zodat ze hun taak naar behoren kunnen vervullen.
- Versterk de rol van de CLB's in de eerstelijnshulp, zodat ze structureel en tijdelijk kunnen ondersteunen als doorverwijzen niet meteen mogelijk is.
- Neem in het decreet Leerlingenbegeleiding op dat scholen het CLB verplicht moeten inschakelen zodra een leerling een bepaald aantal Z-codes heeft, ook als die gespreid zijn over het schooljaar. Zo kunnen onderliggende signalen en mogelijke noden van leerling en gezin sneller opgepikt worden. Dat is nodig om afwezigheden beter op te volgen en het risico op lang thuiszitten sneller in beeld te brengen.

Inspirerende praktijken

EAZie in Brussel[25]
Leerlingen die 'ziek' thuiszitten kunnen zich onzichtbaar voelen. Met EAZie dat staat voor 'Extra Aandacht voor Ziekgemelde Leerlingen' wil het GO! CLB Brussel dat tegengaan. Vanaf tien Z-codes in drie maanden kan de school een gesprek opstarten met ouders en leerling. Als er zorgen zijn, kan de school rechtstreeks en op tijd de CLB-arts inschakelen.
De CLB-arts plant binnen twee weken een ondersteunend gesprek – geen controle – en stemt af met ouders, leerling, school en eventueel de behandelende arts.
Samen maken ze een plan van aanpak om schoolparticipatie en begeleiding te garanderen. Het gesprek met de CLB-arts is vertrouwelijk. De CLB-arts geeft alleen met toestemming van de leerling of de ouders of verzorgers inhoudelijke informatie aan de school. De CLB-arts koppelt terug naar de school over het plan van aanpak en volgt mee verder op.

Klasziekaal West-Vlaanderen
De Provincie West-Vlaanderen sensibiliseert scholen om Z-codes door te geven als ze zich zorgen maken over het welzijn en de schoolverbondenheid van de leerling. Dat maakt het mogelijk om sneller te reageren als een leerling dreigt uit te vallen. De CLB-arts neemt contact op met de huisarts of de behandelend arts om samen een plan van aanpak te zoeken en de band met de school te behouden. Dat gaat gepaard met bredere sensibilisering van huisartsen.

4.7. Uitbreiding van zorg: samenwerking tussen onderwijs, welzijn en gezondheidszorg

CLB, PBD en leersteuncentra zijn de eerste lijn in de zorg voor leerlingen die het moeilijk hebben. Voor scholen en voor de leerling is er nog veel andere, waardevolle expertise beschikbaar. Jeugdhulp, geestelijke gezondheidszorg of multifunctionele centra kunnen scholen helpen om te gaan met die leerlingen.

24 Vlaamse Wetenschappelijke Vereniging voor Jeugdgezondheidszorg vzw, 2024, *De vraaggestuurde werking en aanbodgestuurde leerplichtopvolging door CLB. Waar maakt de CLB-arts het verschil?* https://www.vwvj.be/nl/waar-maakt-de-clb-arts-het-verschil
25 EAZie is geïnspireerd op de MAZL-methodiek uit Nederland. MAZL staat voor Meer Aandacht voor Ziekgemelde Leerlingen, https://www.ncj.nl/onderwerp/mazl/

Jeugdhulpverleners kunnen bijvoorbeeld helpen om signalen vroeger op te pikken en te voorkomen dat kleine problemen escaleren, door leraars, leerlingen en gezinnen op tijd en gepast te ondersteunen. MFC's kunnen op een laagdrempelige manier kennis over specifieke handicaps en ontwikkelingsstoornissen binnenbrengen in de schoolwerking. Ze helpen scholen bijvoorbeeld om te spreken met kinderen met een communicatieve beperking en om gebaren te gebruiken of met sensorische profielen en geurzakjes die kinderen tot rust te brengen in de klas, op de schoolbus en thuis.

"Wat voor leerkrachten overkomt als 'pijn doen', is niet altijd bewust gedrag. Ons MFC probeert scholen daarin te ondersteunen. Niet door het kind apart te nemen, maar door samen met leerkrachten te zoeken hoe ze daar sterker mee kunnen omgaan. We zouden heel graag meer vorming geven aan scholen, ook in het buitengewoon onderwijs. Dat is hard nodig."
Een MFC-medewerker

Om kinderen en jongeren duurzaam te ondersteunen en schooluitval te voorkomen, moeten scholen, CLB's, pedagogische begeleidingsdiensten, leersteuncentra, welzijnsorganisaties, geestelijke gezondheidsorganisaties, jeugdhulpactoren en het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) goed samenwerken. Ze dragen een gedeelde verantwoordelijkheid voor het schooltraject van een kind.

Toch verloopt die samenwerking vandaag niet altijd even vlot. Buitenschoolse hulpverleners zijn vaak te weinig vertrouwd met de context en de dynamiek in scholen, en omgekeerd. Vlotte samenwerking veronderstelt dat onderwijs- en welzijnsprofessionals elkaar beter leren kennen en erkennen, en samen werk maken van een gedeelde visie op leerlingenbegeleiding. Dat vraagt heldere afspraken over rollen, verantwoordelijkheden en verwachtingen.

Samen zoeken naar passende ondersteuning

Begin oktober 2024 schrijft een Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning (CKG) ons over Olivia, een meisje van zeven dat sinds augustus in hun leefgroep verblijft. Ze is een erg levendig kind, dat tegelijk hunkert naar nabijheid en snel explodeert. In september startte ze in het eerste leerjaar van een nieuwe school.

De eerste weken liepen stroef. De juf zag een meisje dat nauwelijks stil kon zitten, opdrachten negeerde en soms scherp uitviel. Ze krabde of duwde kinderen die haar geen ruimte gaven. Leren leek bijna onmogelijk: Olivia wriemelde op haar stoel, staarde uit het raam, gooide haar potlood op de grond. Ook in de klas groeide de spanning. Andere kinderen begonnen haar te mijden.

Voor de juf werd het steeds moeilijker om het overzicht te houden en de klas tot rust te brengen. Ze deed haar uiterste best om Olivia overal bij te betrekken, maar voelde zich steeds meer overvraagd. Het CKG herkende veel in wat de school beschreef: ook in de leefgroep is Olivia opvallend onrustig, vraagt ze voortdurend aandacht en komt ze snel in conflict met andere kinderen. De CKG-medewerkers vermoeden dat haar moeilijke gedrag samenhangt met de moeilijke thuissituatie die haar naar de voorziening bracht.

En dan, op een vrijdagmiddag, komt er plots een mail van de school: vanaf maandag mag Olivia alleen nog halve dagen komen, tussen 9 en 12 uur. Het CKG schrikt: een dag eerder hadden ze nog gebeld met de school, en een week eerder zat iedereen samen voor een oudercontact over Olivia's gedrag. Maar zo'n ingrijpende maatregel? Daar was toen niets over gezegd.

De CKG-medewerker begrijpt dat het voor de school zwaar is, maar vraagt of ze de beslissing kunnen uitstellen: "Moeten we het CLB er niet eerst bij halen? En samen met alle betrokkenen kijken wat haalbaar en gepast is voor Olivia en voor de klas?"

Aanbevelingen

- Veranker in de regelgeving dat scholen systematisch samenwerken of minstens overleggen met zorgprofessionals die al betrokken zijn bij het kind. Ook in de brede basiszorg en verhoogde zorg kan die samenwerking de ondersteuning van leerlingen in school versterken en voorkomen dat problemen escaleren.
- Investeer in structurele samenwerking tussen onderwijs en welzijn door gezamenlijke vorming en overlegmomenten te organiseren.

Zorg voor heldere afspraken over rollen, verantwoordelijkheden en verwachtingen. Zorg voor een gemeenschappelijk kwaliteitskader.

- Behoud en versterk de provinciale netwerken tegen schooluitval en de lerende netwerken onderwijs en jeugdhulp. Hervorm en actualiseer het actieplan 'Samen tegen schooluitval' met structurele middelen.

Inspirerende praktijken:

Onderwijsambassadeurs[26]
Een onderwijsambassadeur is iemand in een jeugdhulporganisatie die voeling heeft met onderwijs en die de brug wil slaan naar onderwijspartners. Hij of zij volgt de evoluties in het onderwijs op de voet en vertaalt ze naar een onderwijsbeleid in de eigen organisatie, zodat individuele begeleiders de schooltrajecten van kinderen en jongeren goed kunnen ondersteunen.

STOP 4-7 en Traject 8-12[27]
STOP staat voor Samen sterker Terug Op Pad. Het is een vorm van training en begeleiding voor kinderen tussen 4 en 7 met ernstige gedragsproblemen thuis of op school. Voor wat oudere kinderen is er Traject 8-12. Op het programma staat een kindtraining, een oudertraining en een leerkrachtentraining. STOP kan ook thuis begeleiden. Er zijn ook verschillende contacten met leerkrachten op school.

4.8. Brugfiguren als lokale verbindende kracht

Scholen komen steeds vaker in aanraking met complexe sociale situaties bij leerlingen, terwijl ze daar te weinig middelen of expertise voor hebben. Lokale besturen zetten daarom brugfiguren in als extra ondersteuning tussen school, gezin, hulpverlening en vrije tijd.

Brugfiguren werken in de eerste plaats met kinderen en jongeren in een kwetsbare positie en met hun gezinnen. Die kwetsbaarheid kan verschillende vormen aannemen: armoede, beperkte kennis van het onderwijssysteem, taalbarrières, psychosociale problemen, culturele of talige achtergrond, een zwak netwerk of een moeilijke thuissituatie.

Professionals noemen brugfiguren steevast een cruciale schakel en een oplossing. Brugfiguren helpen mee een warm netwerk te vormen rond de jongere. Ze zijn een neutrale schakel tussen de school, het gezin en – als dat nodig is – welzijnsdiensten en hulpverlening.[28] Brugfiguren werken op maat en in het tempo van het gezin. Door hun vertrouwensband met ouders kunnen ze gezinnen helpen om de bedoelingen en de beslissingen van de school beter te begrijpen. Ze kunnen ouders ondersteunen bij hun contact met de school. Een sterkere relatie tussen school en thuis geeft leerlingen het gevoel dat ouders en school samen verantwoordelijkheid nemen. Dat kan het geloof van een jongere versterken dat hij thuishoort op een school.

In een enquête van de Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten (OVSG) zeggen vier op de tien schooldirecteurs in basis- en secundair onderwijs dat er door de brugfiguur in hun school minder onwettige afwezigheden zijn.[29] Dat onderstreept de positieve impact van brugfiguren op schoolparticipatie en op het voorkomen van schooluitval.

We krijgen wel signalen dat brugfiguren te veel afhankelijk blijven van projectmiddelen en tijdelijke subsidies. Dat komt de continuïteit van hun begeleiding niet ten goede.

Aanbeveling

- Geef brugfiguren een vaste plaats in het lokaal flankerend onderwijsbeleid, met structurele ondersteuning van Vlaanderen. Het zou een sterke stap vooruit zijn als elke school in Vlaanderen kan rekenen op brugfiguren. Zo krijgen álle ouders en kinderen – waar ze ook wonen – gelijke kansen op ondersteuning en verbinding tussen thuis, school en hulpverlening.

26 https://www.opgroeien.be/kennis/toolbox/document-onderwijsambassadeurs-de-jeugdhulp
27 https://www.opgroeien.be/sites/default/files/intervention_documents/stop4-7_nieuwe-foto.pdf
28 Zie onder andere:
Karel de Grote Hogeschool e.a., 2024, *Brugpraktijken onder de loep: een intersectorale benadering*, https://www.kdg.be/sites/kdg/files/2025-01/Rapport%20Brugpraktijken%20onder%20de%20loep%20-%20een%20intersectorale%20benadering%20-%20Onderzoekscentrum%20Sociale%20Inclusie%20-%20KdG.pdf
Netwerk tegen Armoede, 2025, Dossier, *Een brug tussen onderwijs en welzijn voor gezinnen in armoede*, https://netwerktegenarmoede.be/media/pages/nieuws/2025/dossier-een-brug-tussen-onderwijs-en-welzijn-voor-gezinnen-in-armoede/5e43932de9-1748439277/dossier-brugfiguren-1.pdf
Onderwijscentrum Gent, 2025, *Verhalen van op de brug*, https://stad.gent/sites/default/files/media/documents/24_00946_Boekje%2010%20jaar%20Brugfiguren%20secundair_DIGITAAL.pdf
29 Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten, 28 april 2024, Persbericht, *Dankzij brugfiguur kan leraar focussen op lesgeven*, https://www.ovsg.be/persberichten/dankzij-brugfiguur-kan-leraar-focussen-op-lesgeven

4.9. Sanctiebeleid: grenzen stellen zonder loslaten

Kinderen en jongeren duwen tegen grenzen aan. Dat is vaak deel van hun ontwikkeling. Het is aan scholen om duidelijk te zijn over welke regels ze niet mogen overtreden en om te reageren als dat wel gebeurt. Die duidelijkheid geeft jongeren een veilige houvast als ze experimenteren en proberen. Een evenwichtig zorg- en sanctiebeleid past in dat plaatje.

Bij storend, ongepast, uitdagend, disruptief of asociaal gedrag blijven Vlaamse scholen nog te vaak terugvallen op klassieke bestraffende reacties. En het aantal leerlingen dat preventief geschorst of tijdelijk of definitief uitgesloten wordt, blijft heel hoog en stijgt zelfs nog. Dat verdient meer aandacht.

Als leerlingen de ene straf na de andere opstapelen of een uitsluiting meemaken, tast dat hun binding met de school aan. Dialoog, begeleiding, ondersteuning en een herstelgerichte aanpak zijn cruciaal om de verbinding met de leerlingen te behouden.

Criminologen maken het onderscheid tussen leeftijdsgebonden en aanhoudend moeilijk gedrag.[30] Leeftijdsgebonden moeilijk gedrag piekt het vaakst rond 16 à 17 jaar. Het is meestal effectief aan te pakken met duidelijke grenzen en met een sanctie. Dat werkt vooral bij jongeren die sterk verbonden zijn met hun school, omdat ze hun slaagkansen, diploma of vriendengroep niet willen verliezen.

Voor leerlingen die voortdurend of ernstig problematisch gedrag blijven stellen, is blijvend en steeds zwaarder sanctioneren zeker geen oplossing. Ze voelen zich vaak al uitgesloten. Een zware straf duwt ze alleen maar verder weg van school. Aanhoudend problematisch gedrag vraagt een andere aanpak: oorzaakgericht, participatief en ingebed in handelingsgericht werken.[31]

In klachten zien we dat scholen dat onderscheid nog te weinig maken. Hun reactie sluit daardoor niet altijd aan bij wat de jongere nodig heeft. Het Kinderrechtencommissariaat uitte daarover al eerder zijn bezorgdheid. Tegelijk helpt het scholen ook niet als ze niet sterk genoeg kunnen staan in hun basiszorg, bijvoorbeeld omdat door het lerarentekort zorgmedewerkers mee voor de klas moeten staan. Of omdat de school voor een leerling of klasgroep te lang moet wachten op externe hulp, bijvoorbeeld van NAFT.

4.9.1. Maatregelencontinuüm is geen afvinklijst

De regelgeving bepaalt dat scholen secundair onderwijs werken met een continuüm aan maatregelen om grenzen te stellen, van licht naar zwaar.[32] Een tuchtmaatregel mag nooit lichtzinnig genomen worden. In de codex basisonderwijs staat dat nog niet.

Wij vinden het belangrijk dat een leerling genoeg kansen, begeleiding en ondersteuning krijgt voordat de school overweegt om een leerling definitief uit te sluiten. In klachten merken we dat scholen het continuüm gebruiken als een stappenplan van opeenvolgende maatregelen, soms vooral als een afvinklijst op weg naar uitsluiting.

> **"De maatregelen kwamen plots en volgden elkaar heel snel op. In maart was er nog geen sprake van tucht. Na de paasvakantie werd de leerling uitgesloten. De maatregelen staan bovendien niet in verhouding tot de moeilijkheden."**
> Een CLB-medewerker in onze enquête

30 Zie bijvoorbeeld: Dieter Burssens, Eef Goedseels, Stefaan Pleysier & Nicole Vettenburg (red.), 2019, *Turbulente leerlingen. Probleemgedrag op school positief aanpakken*, Gompel & Svacina
Burssens, D., 2017, Doctoraatsthesis, *De impact van schoolklimaat, sanctionering en preventiemaatregelen op de sociale binding van leerlingen*. Leuven: KU Leuven. Faculteit Rechtsgeleerdheid.
31 Zie voor meer informatie bijvoorbeeld https://prodiagnostiek.be/handelingsgericht-samenwerken/
32 Artikel 123/8 Codex Secundair Onderwijs

Leerlingen en ouders ervaren dan weinig kansen op herstel of blijvende ondersteuning. Bovendien wordt nog te weinig samen met leerlingen en ouders geëvalueerd of een maatregel werkt of bijgestuurd moet worden. Scholen moeten transparant communiceren over de evaluatie en de voortgang van maatregelen, en actief blijven zoeken naar wat wél werkt om leerlingen aan boord te houden.

Soms gaan jongeren akkoord met een NAFT-traject, volgen ze een ambulante behandeling of gaan ze in opname in een psychiatrisch centrum. Als dat niet lukt of als ze toch hervallen in hun oude gedrag, worden ze doorgeschoven naar een volgende instantie voor een ander soort hulp, of naar een volgende school, met een definitieve uitsluiting tot gevolg. Als leerlingen van de school of van thuis de tijd niet krijgen om stappen te zetten in hun begeleidingsplan, om fouten te maken ook, kan dat de schoolbinding ernstig aantasten.

"Seppe leert in zijn NAFT-traject om te gaan met zijn onzekerheden en bezorgdheden. Maar op school blijft de praktijkleerkracht alleen maar afgeven op zijn gedrag. Ik hoop dat het NAFT-traject niet alleen Seppe iets bijbrengt, maar ook de school helpt om beter te begrijpen waar gedrag vandaan komt. Ik verwacht van de leerkrachten dat ze onder het wateroppervlak durven te kijken, en niet telkens alles herleiden tot 'de regels volgen'. Seppe is geen moeilijke jongen. Hij is een gevoelige, zoekende zestienjarige die zijn vertrouwen in de school aan het verliezen is, precies omdat hij zich niet gezien voelt in wie hij echt is."
Moeder van Seppe, 16 jaar

Aanbevelingen

Overheid

- Veranker het maatregelencontinuüm ook in de codex basisonderwijs.

Scholen

- Bewaak dat het maatregelencontinuüm geen eenrichtingsverkeer wordt op weg naar uitsluiting. Neem het altijd in overweging. Kies altijd voor een lichtere maatregel als die kan volstaan: het subsidiariteitsprincipe. Leerlingen vragen ook dat hun misstappen vergeten kunnen worden.
- Investeer in vaste routines, klasmanagement en een verbindende start van het schooljaar (zoals de 'gouden weken').
- Hou leerlingen zoveel mogelijk aan boord, ook bij zware zorgnoden of moeilijk gedrag.
- Uitsluitingen mogen geen oplossing zijn voor een gebrek aan ondersteuning. Werk structureel en duurzaam samen met externe partners.
- Brugfiguren en outreachende ondersteuning kunnen helpen om de afstand tussen school en gezin te verkleinen en schooluitval te voorkomen of te remediëren.

Inspirerende praktijk: Hou ze vast

Met de steun van de Koning Boudewijnstichting en begeleid door Groep INTRO werken verschillende secundaire scholen in Halle samen om de motivatie van leerlingen te verhogen en leraars effectiever te leren omgaan met uitdagend gedrag. De scholen uit verschillende netten creëren een leergemeenschap waar ze goede praktijken met elkaar uitwisselen. Leraars kunnen daarnaast ook externe opleidingen volgen. De scholen werken intern ook een visie uit over motivatie en omgaan met uitdagend gedrag, samen met leerlingen en ouders.

Elke deelnemende school organiseert een enquête bij leerlingen, ouders en schoolteams. Aan de leerlingen vragen ze wat ze zou kunnen helpen om meer gemotiveerd te zijn voor school. Uit hun antwoorden blijkt dat hun motivatie sterk samenhangt met de leeromgeving, de relatie met leerkrachten en de aanpak van schoolwerk. Leerlingen zeggen dat het helpt als lessen boeiend en afwisselend zijn, en dat ze een duidelijke structuur nodig hebben, realistische spreiding van toetsen en opdrachten, en genoeg uitleg. Daarnaast onderstrepen ze het belang van positieve relaties: leerkrachten die gemotiveerd, respectvol en ondersteunend zijn, maken het verschil. Ook ontspannende schoolactiviteiten en positieve bekrachtiging helpen om gemotiveerd te blijven.

4.9.2. Preventieve schorsing blijft zorgenkind

Op basis van meldingen bij de klachtenlijn toonden we ons al vaker bezorgd over preventieve schorsingen die scholen vaak ook als sanctie gebruiken. Een preventieve schorsing is een 'bewarende maatregel' om de rust of de veiligheid op school te waarborgen, terwijl de school een situatie onderzoekt. Sommige directeurs blijven wel het idee hebben dat ze de preventieve schorsing als maatregel op zich kunnen gebruiken, zonder een tuchtprocedure op te starten. Of dat elke tuchtprocedure automatisch leidt tot een preventieve schorsing.

Onzorgvuldig preventief schorsen kan leiden tot onredelijk lange straffen. Leerlingen blijven een preventieve schorsing ervaren als een echte uitsluiting als scholen onmiddellijk kiezen voor de maximumduur, geen opvang bieden en de leerstof niet opvolgen.

> "Een van onze scholen schorst preventief bij een opeenstapeling van kleine incidenten. De school gebruikt dat intern als time-outmaatregel. De leerling mag pas opnieuw naar school na een gesprek met de directeur. Door de agenda van de directeur kan dat snel oplopen waardoor leerlingen lang thuiszitten. Leerlingen thuis zetten met een preventieve schorsing werd een deel van de schoolwerking. Wij hebben dat al verschillende keren aangekaart, zonder resultaat."
> Een CLB-medewerker in onze enquête

We vragen om alleen preventief te schorsen als er een reëel en onmiddellijk gevaar is, bijvoorbeeld bij geweld of drugs op school, of seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dan is het in het belang van slachtoffer, dader en school om het tuchtonderzoek in alle sereniteit te laten verlopen. En dan is het aanvaardbaar om de leerling voor de duur van het onderzoek niet toe te laten op school.

Aanbevelingen

- Bepaal in de regelgeving onder welke voorwaarden een leerling preventief geschorst mag worden, zowel in het lager als in het secundair onderwijs.
- Voer opnieuw een afzonderlijke afwezigheidscode in voor preventieve schorsing, zodat het gebruik van die maatregel transparanter wordt en beter gemonitord kan worden.[33] Voer ook opnieuw een aparte code in voor de tijdelijke uitsluiting.
- De onderwijsinspectie is voor het Kinderrechtencommissariaat de meest geschikte instantie om die permanente monitoring te coördineren. Met die permanente monitoring kunnen scholen hun sanctiebeleid evalueren en bijsturen.

4.9.3. Redelijkheid en proportionaliteit

Een school moet altijd omzichtig omspringen met uitsluitingen. Een zware tuchtstraf moet redelijk en proportioneel zijn. Leerlingen worden van school gestuurd na zware overtredingen van leefregels. Bijvoorbeeld na een opeenstapeling van overtredingen, zoals niet in orde zijn met taken en materiaal, of leerkrachten tegenspreken. Vaak gaat het om eenmalige feiten. Voorbeelden zijn een zware vechtpartij, diefstal, drugsbezit, met werktuigen gooien, bedreigen of afpersen.

Scholen moeten die situaties ernstig nemen. Dat er in die situaties een sanctie volgt, zal het Kinderrechtencommissariaat nooit betwisten. Toch vinden we dat sommige scholen definitieve uitsluiting te snel als het enig mogelijke antwoord zien. We vinden het belangrijk om te kijken of een hersteltraject een leerling kan helpen. Naast de straf helpt de school de leerling dan om te gaan met de problemen die aan de basis liggen van de overtreding.

Een voorbeeld is de keuze voor time-in in plaats van time-out. De leerling wordt niet weggestuurd bij moeilijk gedrag, waardoor hij zich nog meer afgewezen voelt. De leraar of de zorgleerkracht blijft nabij, ook als het lastig is. In herstelgesprekken of door steunfiguren in te schakelen of de ouders erbij te betrekken, herstelt de relatie tussen leerling en school. Dat vraagt wel tijd, ondersteuning en vorming van de schoolteams.

33 In 2015 pleitten we in ons dossier *Straffe school* voor aparte codes. Tot en met het schooljaar 2018-2019 waren die er. Sinds 1 september 2019 zijn de aan- en afwezigheidscodes sterk vereenvoudigd waardoor een fijnmazigere monitoring niet meer mogelijk is. Zie voor meer info: https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/afwezigheidscodes-in-discimus

4.9.4. Tuchtprocedures zijn aan herdenking toe

Een uitsluiting heeft vaak zware gevolgen voor de studieloopbaan van een kind of jongere. Elke tuchtprocedure moet verplicht rekening houden met die impact. Het recht op onderwijs en voorkomen dat leerlingen lang thuiszitten moet centraal staan. Als er in de regio geen alternatief is om de studies normaal te kunnen verderzetten, moet dat zwaar doorwegen in de beslissing.

We vragen ook om definitieve uitsluitingen na 1 februari te vermijden, behalve als het echt niet anders kan. In dat geval vragen we maximaal te kiezen voor een uitgestelde ingangsdatum op 31 augustus, zodat de leerling zijn schooljaar kan afmaken. We pleiten ook voor de mogelijkheid om een beslissing tot definitieve uitsluiting te herzien. Als blijkt dat een leerling zich na verloop van tijd herpakt of dat een hersteltraject succesvol was, mag uitsluiting geen logische uitkomst meer zijn.

Een leerling die definitief uitgesloten werd, kan zich in principe bij dezelfde school opnieuw aanmelden voor een inschrijving. Maar die eerdere definitieve uitsluiting kunnen scholen nog wel twee schooljaren als weigeringsgrond gebruiken.[34] Onze klachtenlijn ziet maar weinig herinschrijvingen.[35]

Tuchtprocedures moeten sterker afgestemd worden op het belang van de leerling. De stem van de leerling, de ouders, het CLB, leerlingbegeleiders en hulpverleners moet meer gewicht krijgen. CLB-medewerkers moeten vandaag al op de begeleidende klassenraad zijn bij een tuchtprocedure, de 'tuchtklassenraad'. Ze hebben een adviserende rol en kunnen waardevolle context en alternatieven aanreiken. CLB's signaleren hoe moeilijk het soms is om gehoord te worden. Tuchtklassenraden zijn soms heel emotioneel. De leerkrachten hebben vaak al veel tijd, energie en emotie geïnvesteerd in een leerling. Bij zware beslissingen zoals een tuchtmaatregel kunnen frustratie, machteloosheid, bezorgdheid of zelfs schuldgevoelens naar boven komen. Die emotionele lading komt dan mee op tafel. Leerkrachten willen elkaar steunen, zeker als één collega zwaar onder druk staat door het gedrag van een leerling. Dat kan leiden tot eensgezindheid om in te grijpen met een uitsluiting. Als teamleden sterk de rangen sluiten, kan er minder ruimte zijn voor andere stemmen in de klassenraad,

34 Zie Decreet Basisonderwijs, art. 37decies (tot schooljaar 2022-2023), 37/29, §3 en 37/65, §3 (vanaf schooljaar 2023-2024), https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12254#307110 en Codex SO, art. 110/10, §1 (tot schooljaar 2022-2023), 253/25, §3 en 253/56, §3 (vanaf schooljaar 2023-2024), https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14289#308221e.

35 In onze analyse van de data voor het schooljaar 2022-2023 zagen we meldingen van definitieve uitsluitingen nadat de leerling al ingeschreven was in een andere school. Mogelijk was in die gevallen de uitsluitende school daarvan niet op de hoogte. Mogelijk is het ook een bewuste keuze van de school om de tuchtprocedure af te ronden met een definitieve uitsluiting. Alleen dan is het een weigeringsgrond bij een nieuwe vraag tot inschrijving.

zoals die van het CLB of van een collega die twijfels heeft over de maatregel. De belangen van de leerling verdwijnen naar de achtergrond.

Ook leerlingenbegeleiders moeten altijd als volwaardige, stemgerechtigde leden betrokken worden bij tuchtklassenraden.[36] Als de leerling externe hulp krijgt (bijvoorbeeld van NAFT, thuisbegeleiding, een psycholoog), vragen we dat die een stem krijgen.

Die mogelijkheid bestaat, maar ze lijkt ons nog te weinig bekend bij schooldirecteurs. We horen van onder anderen NAFT-aanbieders dat ze heel moeilijk toegang krijgen tot de klassenraad.

We vragen om te durven kiezen voor open klassenraden[37] als alternatief voor aparte tuchtklassenraden en tuchtverhoren. Een open klassenraad kan het wederzijds begrip tussen leraars, leerlingen en ouders bevorderen. Open en transparante communicatie sluit aan bij een verbindend schoolklimaat en bevordert een positievere en respectvolle samenwerking.

4.9.5. Tuchtmaatregelen durven verbieden

Kleuters kunnen niet geschorst of uitgesloten worden. Dat moet zo blijven. Het Kinderrechtencommissariaat pleit voor een verbod op definitieve uitsluitingen, zeker in het basisonderwijs en de eerste graad secundair onderwijs. We weten dat zware sancties een negatieve impact hebben op de schoolbinding. Met straffen pak je de onderliggende oorzaken van moeilijk gedrag niet aan. CLB's signaleren dat het vaak gaat over kinderen met een enorme rugzak, in een kwetsbare thuissituatie.

"Veel jonge kinderen die vandaag definitief uitgesloten worden, zijn bijzonder kwetsbaar. Ze dragen een zware rugzak: ingrijpende vechtscheidingen, plaatsingen in pleeggezinnen, een verstoorde hechting. Als CLB zien we hoe ze veiligheid, stabiliteit en verbinding broodnodig hebben. Met tuchtmaatregelen helpen we ze echt niet vooruit."
Een CLB-medewerker

Het Kinderrechtencommissariaat is voorstander om op termijn te evolueren naar een principieel verbod op definitieve uitsluitingen. Op voorwaarde dat scholen ook de nodige middelen krijgen om op school een interdisciplinair team met die leerlingen te laten werken.

"Wat als we definitieve uitsluitingen gewoon zouden verbieden? Dan dwingen we onszelf om echt vol te houden, om leerlingen aan boord te houden, wat er ook gebeurt. Het zijn en blijven onze leerlingen, ook als ze heel moeilijk zijn. Maar als we dat willen doen, moeten we ook durven vragen: welke ondersteuning staat daar tegenover? Je kan die verantwoordelijkheid niet vergroten zonder de draagkracht van scholen structureel te versterken."
Een coördinerend directeur

Tegelijk erkennen we dat er uitzonderlijke situaties kunnen zijn waarin het veiligheidsrisico voor andere leerlingen of medewerkers zo ernstig is, dat een tuchtmaatregel onvermijdelijk is. We denken aan situaties van bedreiging met wapens of seksuele agressie. In die gevallen moet de bescherming van alle leerlingen en het schoolteam vooropstaan. We pleiten daarom voor een regeling waarin definitieve uitsluiting alleen nog mogelijk is als de veiligheid ernstig en aantoonbaar in het gedrang komt, vergelijkbaar met de uitzonderingsbepalingen die vandaag gelden voor afzondering of fixatie.[38] Zo vermijden we dat het recht op bescherming van anderen tegenover het recht op onderwijs komt te staan.

36 Elke klassenraad is samengesteld uit ambtshalve stemgerechtigde leden en eventueel ambtshalve raadgevende leden, die aangeduid worden door de voorzitter van de klassenraad. De ambtshalve stemgerechtigde leden van een klassenraad zijn de directeur of zijn afgevaardigde en de vakleerkrachten. Medewerkers van de school of andere personen die betrokken zijn bij de psychosociale of pedagogische begeleiding van de leerlingen (leerlingbegeleiders), zijn ambtshalve raadgevende leden. De voorzitter (de directeur) kan ze aanduiden. Schooldirecties hebben de mogelijkheid om ook externen op te nemen in de begeleidende klassenraad. Zie 8. De klassenraad in Omzendbrief SO 64, Structuur en organisatie van het voltijds secundair onderwijs, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=9418#8-1

37 Een 'open klassenraad' betekent dat de leerling en de ouders of opvoedingsverantwoordelijken aanwezig zijn op de klassenraad. De leerling en ouders krijgen de kans om te reageren of iets te verduidelijken.

38 https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document/16090#3-3

Aanbevelingen

- Stem tuchtprocedures sterker af op het belang van de leerling.
- Neem de stem van de leerling, de ouders, het CLB en hulpverleners structureel en met genoeg gewicht mee in het besluitvormingsproces.
- Geef leerlingen het recht om aanwezig te zijn op hun klassenraden.[39]
- Laat in elke tuchtprocedure de impact op de studieloopbaan van de leerling sterk doorwegen. Het recht op onderwijs en het vermijden van lang thuiszitten moeten centraal staan.
- Verbied definitieve uitsluitingen in het basisonderwijs en in de eerste graad van het secundair onderwijs, en voer een principieel verbod in vanaf de tweede graad van het secundair onderwijs. Leg in een decreet vast onder welke beperkte voorwaarden de definitieve uitsluiting in uitzonderlijke situaties kan. De regelgeving over afzondering en fixatie kan als voorbeeld dienen.
- Vermijd zoveel mogelijk onmiddellijke definitieve uitsluitingen na 1 februari. Laat een definitieve uitsluiting zoveel mogelijk ingaan op 31 augustus.
- Zorg dat alle sancties en maatregelen altijd herzien kunnen worden, in het belang én in het voordeel van de minderjarige. Ook op vraag van de minderjarige of zijn ouders of opvoedingsverantwoordelijken.

Inspirerende praktijk: Finland

Finse scholen kunnen leerlingen van 7 tot 15 jaar hooguit drie maanden uitsluiten. Als de overtreding ernstig is of minder ingrijpende maatregelen niet zorgden voor een gedragsverbetering. De beslissing wordt genomen door een bestuursorgaan waarin naast interne leden van de school ook externe leden zitten. Bij de behandeling moet een sociale dienst aanwezig zijn. De school moet ervoor zorgen dat de leerling geen leerachterstand oploopt. Ze moet een individueel plan opstellen op basis van het leerplan, waarin ze beschrijft hoe ze het onderwijs gaat organiseren en het leren gaat opvolgen. De leerling en de ouders of wettelijke vertegenwoordigers moeten betrokken worden bij de opmaak van dat plan.

39 Zie ook Vlaamse Scholierenkoepel, 2023, *De Scholierenstem Memorandum*, https://www.scholierenkoepel.be/kennisbank/descholierenstem

Hoofdstuk 5

Leerrecht vraagt een plek die aansluit bij elk kind

Het Gelijke Onderwijskansendecreet (2002) geeft elke leerling recht op inschrijving in de school van zijn keuze en die van zijn ouders. We zien al jaren bij onze klachtenlijn dat die grondwettelijk gegarandeerde vrije schoolkeuze voor veel gezinnen geen realiteit is. Het plaatstekort in scholen is een hardnekkige uitdaging. Daardoor is het recht op onderwijs niet meer gegarandeerd.

Als kinderen en jongeren geen toegang krijgen tot onderwijs dat aansluit bij hun mogelijkheden en interesses, missen ze kansen om te leren en zich te ontwikkelen. Hun risico op schooluitval wordt groter door het verlies aan zelfvertrouwen en motivatie als ze thuiszitten of in een richting of op een school waar ze zich niet goed voelen en die hun talenten niet aanspreekt.

Soms kunnen of willen kinderen tijdelijk niet (voltijds) naar school. Soms staat hun hoofd niet meer naar leren. Bij sommige jongeren is de motivatie weg. Soms willen ze wel nog, maar kunnen ze het tempo op school niet aan, hebben ze rustmomenten of een meer prikkelarme omgeving nodig. Sommige leerlingen voelen zich niet veilig op school. Daarnaast zijn er kinderen die door gedragsproblemen, ontwikkelingsstoornissen of een beperking specifieke ondersteuning nodig hebben die de school niet of niet genoeg geeft.

Al die kinderen hebben recht op leren en op ontwikkeling. Wat ze nodig hebben is maatwerk, met aandacht voor hun tempo en hun draagkracht. Wat ze niet nodig hebben, is (voltijds) thuiszitten. Het is aan de school en het centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB), met jeugdhulp en andere onderwijs- en welzijnsspelers, om een volwaardige tijdelijke plek te vinden, waar die kinderen en jongeren een tweede adem kunnen vinden.

Ook al zit het kind niet in de klas, toch is het belangrijk dat het een band houdt met de school. Het tijdelijke aanbod op een andere plek dan de school is aanvullend. Hoe kwaliteitsvol ook, dat aanbod mag niet in de plaats komen van het gewone onderwijs. Het blijft een tijdelijke oplossing om het kind de ruimte te geven om te herstellen of te heroriënteren. Het is geen definitief alternatief dat het leerrecht opschort.

5.1. Capaciteitstekort: toegang tot onderwijs voor elk kind vrijwaren

5.1.1. Het onderwijs aan de grens van zijn capaciteit

Tekorten in verschillende onderwijsvormen

In de meldingen bij onze klachtenlijn springen vooral het buitengewoon onderwijs, de B-stroom, de arbeidsmarktgerichte finaliteit, en de onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers (OKAN) in het secundair onderwijs in het oog.

Leerlingen met een duidelijke ondersteuningsnood raken niet op tijd ingeschreven. Ze moeten wachten tot er plaats vrijkomt, als dat al gebeurt.

> "Mijn zoontje staat al vier jaar op de wachtlijst voor het buitengewoon onderwijs. In al die tijd hebben we alles geprobeerd, maar nergens is er plaats. Victor mag maar twee dagen per week naar school, en dat terwijl hij zóveel structuur nodig heeft, begeleiding en een plek waar hij zich goed voelt. De school doet wat ze kan, maar zegt zelf dat ze zijn zorg niet aankan. En toch krijgen we geen oplossing. Ik wil gewoon dat mijn kind voltijds naar school kan, net als alle andere kinderen."
> Moeder van Victor, 5 jaar

Uit de CLB-enquête blijkt dat in het kleuter- en lager onderwijs plaatsgebrek in scholen voor buitengewoon onderwijs een belangrijke reden is waarom kinderen thuiszitten.

> "We begeleiden nu een jongen met een IAC-verslag Type 2 en ASS. Zijn ouders willen al lang overstappen naar buitengewoon onderwijs, maar daar is er gewoon geen plek. Hij blijft dus noodgedwongen in het gewoon onderwijs, terwijl ze daar zijn aanwezigheid verder afbouwen. Zijn moeder heeft uiteindelijk haar job opgegeven om voor hem te kunnen zorgen."
> Een CLB-medewerker

Vooral uit steden krijgen we signalen over capaciteitstekorten in de **B-stroom** (1B en 2B) en de hogere jaren in de **arbeidsmarktgerichte finaliteit**. Ouders zijn erg bezorgd over de schoolse achterstand die verder oploopt. Als ze na een definitieve uitsluiting in 2B geen andere school vinden met plaats in de B-stroom, krijgen ze soms het voorstel om te herstarten in 1A omdat daar wel nog plaats is.

> "Mijn zoon zit sinds half oktober thuis na een definitieve uitsluiting in 2B STEM-technieken. We zoeken nu al weken samen met het CLB en het LOP naar een nieuwe school, maar in de ruime regio is er nergens plaats. Hij komt van het buitengewoon lager onderwijs en heeft al een jaar achterstand. Als hij na de kerstvakantie geen nieuwe school heeft, dreigt hij nog een schooljaar te verliezen. Over enkele weken wordt hij 15 jaar."
> Moeder van Xander

Ook over tekorten in **OKAN** krijgen we elk jaar verschillende meldingen. Die soms vergeten doelgroep krijgt niet altijd op tijd toegang tot onderwijs, wat zowel hun schoolloopbaan als hun integratie hypothekeert.

> "Mijn drie pupillen zijn leerplichtig, gemotiveerd en willen beginnen aan hun integratie. Maar er is geen plek in een OKAN-klas. Elke week vragen ze wanneer ze naar school mogen. Elke keer moet ik ze teleurstellen. Ze vervelen zich in het centrum waar ze verblijven. Dit is het tweede jaar op rij dat ik vaststel dat er voor leerplichtige nieuwkomers gewoon geen plaats is."
> Een voogd van niet-begeleide minderjarige nieuwkomers

Aanbevelingen

- Garandeer het recht op onderwijs voor alle kinderen, op elk onderwijsniveau en in elke onderwijsvorm.
- Maak een centraal aanmeldregister voor OKAN-leerlingen dat moet helpen om extra plaatsen bij te maken waar die nodig zijn en dicht bij waar de jongeren verblijven.

LOP's tonen capaciteitsproblemen in heel Vlaanderen en Brussel

Begin 2025 brachten de 41 LOP's basisonderwijs en de 29 LOP's secundair onderwijs in kaart of ze geen, beperkte of grote capaciteitsproblemen hebben.[1]

- Gewoon kleuteronderwijs:
  De grootste capaciteitsproblemen doen zich voor in grootsteden zoals Antwerpen en Brussel, en in de zuidwestrand van Brussel (Beersel, Halle, Sint-Pieters-Leeuw). Vrijwel alle scholen kampen met structurele tekorten, al zijn die in sommige regio's tijdelijk of blijven ze beperkt tot enkele scholen.
- B-stroom secundair onderwijs:
  De situatie is het meest nijpend in stedelijke gebieden zoals Antwerpen, Mechelen, Brussel, Gent en Vilvoorde, en ook in Limburgse regio's zoals Houthalen, Beringen en Heusden-Zolder. De tekorten zijn daar structureel.
- Buitengewoon basisonderwijs:
  Vooral voor type 2 (verstandelijke beperking), type 3 (gedrags- of emotionele stoornissen) en type 9 (autismespectrumstoornis) zijn er structurele tekorten in alle provincies.
- Buitengewoon secundair onderwijs:
  Grote capaciteitsproblemen worden gemeld voor dezelfde types (2, 3 en 9), verspreid over verschillende opleidingsvormen en regio's.

LOP's hebben geen sluitende cijfers. Ze baseren zich vaak op aanmeldprocedures met mogelijke dubbeltellingen en verschuivingen. Dat maakt het moeilijk om tekorten eenduidig te meten. Het blijft ook onduidelijk of leerlingen die uiteindelijk elders of in een ander type onderwijs terechtkomen, echt geholpen zijn, of dat hun situatie een symptoom is van capaciteitsproblemen dichter bij huis.

1 Informatie gekregen van de gemandateerde LOP-voorzitters.

Tekort aan personeel en infrastructuur speelt parten

Capaciteitstekort is niet alleen een kwestie van plaatsen. Scholen moeten gekwalificeerde medewerkers hebben om voor de klas te staan en om leerlingen te begeleiden. Schooldirecties en schoolbesturen signaleren ons dat oplossingen voor het lerarentekort nodig zijn om bijkomende plaatsen in de scholen mogelijk te maken.

We horen ook geregeld van directies en besturen dat lokalen vinden of bijmaken een minder groot probleem is. Sommige scholen hebben nog leegstaande lokalen of ruimte om containerklassen te plaatsen. Anderzijds kunnen scholen die snel groeien ook te maken krijgen met een tekort aan aangepaste infrastructuur om in te spelen op de behoeften van bepaalde leerlingen, bijvoorbeeld prikkelarme ruimtes voor leerlingen met een autismespectrumstoornis (ASS).

> "De school voor gewoon onderwijs is door de groei van het leerlingenaantal op heel korte tijd nog amper in staat om een prikkelarme omgeving en rustruimte in te richten. Leerlingen met ASS raken sneller overprikkeld en vinden veel moeilijker rust. De richtingen die de school aanbiedt, zijn bovendien bovengemiddeld aantrekkelijk voor leerlingen met ASS."
> Een CLB-medewerker in onze enquête

Doorstromingen haperen ondanks capaciteitsuitbreiding

Er zijn wel inspanningen om meer plaatsen te creëren, maar nog altijd niet genoeg. In de vorige regeerperiode (2019-2024) kwamen er plaatsen bij in OKAN, maar het recht op onthaalonderwijs wordt nog niet voor alle jonge nieuwkomers gerealiseerd. Er werden ruim 8.000 extra plaatsen gecreëerd in het buitengewoon onderwijs. Het aantal plaatsen steeg naar 55.000 in 2024, maar de wachtlijsten voor sommige types blijven erg lang.

Er moet onderzocht worden hoe het komt dat er zoveel meer leerlingen zijn in het buitengewoon onderwijs. Zelfs het aantal kleuters in het buitengewoon onderwijs steeg de voorbije tien jaar met 35%, terwijl de totale kleuterpopulatie over diezelfde periode met 3,5% daalde. Steeds meer kinderen en jongeren hebben ondersteuning nodig op school, in jeugdhulp, geestelijke gezondheidszorg of kinderpsychiatrie.

Het plaatstekort in het buitengewoon onderwijs heeft ook te maken met het falen van inclusie. Gewone scholen voelen zich te weinig ondersteund om kinderen met specifieke leernoden of gedragsproblemen op te vangen. Dat leidt tot verwijzingen naar het buitengewoon onderwijs of thuiszitten. Ook ouders, leerlingen en externe hulpverleners klagen over het gebrek aan kennis, expertise en samenwerking. De ondersteuning is nog te vaak te beperkt tot enkele uren ondersteuning van het leersteuncentrum. Daarnaast staat of valt de ondersteuning vaak met de beschikbaarheid en deskundigheid van de interne zorgcoördinator.

Maar ook met de capaciteitsuitbreiding slibben systemen dicht. We krijgen signalen dat scholen in het buitengewoon basisonderwijs type 2 kijken naar het buitengewoon secundair onderwijs type 2 om het aantal vrije plaatsen te bepalen. Als die er niet genoeg zijn in secundaire scholen, schuift de hele keten op: kinderen zitten (deeltijds) thuis of blijven langer in het lager buitengewoon onderwijs zitten, wat dan weer daar de instroom van nieuwe leerlingen belemmert. In het buitengewoon secundair onderwijs type 2 blijven jongeren dan weer langer hangen omdat het traject naar volwassenenzorg vastloopt. Ook daar zijn er wachtlijsten.

Ziekenhuisscholen (type 5) signaleren ons dat kinderen met een meervoudige beperking, waaronder een mentale beperking, soms langer in opname blijven. Niet omdat het medisch nodig is, maar omdat ze geen plek vinden voor die kinderen in type 2. Artsen staan voor dilemma's: ze schrijven het verblijf langer voor, niet op basis van zorgnood, maar omdat er simpelweg geen onderwijsalternatief is. Ondertussen wachten er andere kinderen op een behandeling en een plekje in de ziekenhuisschool.

En in hun jongste jaarverslag wijzen de CLB's erop dat het inschrijvingsrecht een belangrijke rol speelt bij de keuze tussen een GC-verslag[2] of een IAC-verslag[3] voor type 2. Leerlingen met een IAC-verslag type 2 lopen meer risico dat hun inschrijving ontbonden wordt. Daardoor dreigen sommige leerlingen thuis te moeten zitten, gezien de capaciteitsproblemen in het buitengewoon onderwijs type 2.[4]

Ook bij definitieve uitsluitingen raken systemen verstopt als er geen vrije plaatsen zijn om elders uitgesloten leerlingen in te schrijven.

2 Voor leerlingen die het gewone leerprogramma (gemeenschappelijk curriculum) volgen in het gewoon onderwijs en daarvoor extra ondersteuning (leersteun) nodig hebben is een gemeenschappelijk curriculum verslag (GC-verslag) nodig.
3 Voor leerlingen voor wie het gewone leerprogramma, zelfs met extra aanpassingen en leersteun, niet haalbaar is, maakt het CLB een individueel aangepast curriculum verslag (IAC-verslag). Met dat verslag volgt de leerling een leerprogramma met aangepaste doelen in een school voor gewoon of buitengewoon onderwijs.
4 CLB-sector, 2025, Jaarverslag, *De CLB's in cijfers. Schooljaar 2022-2023*, https://www.vrijclb.be/files/VCLB-jaarverslagen/Jaarverslag-CLB-sector-2022-2023.pdf

Aanbevelingen

- Onderzoek hoe het komt dat zoveel leerlingen naar buitengewoon onderwijs gaan: Wat zijn hun noden? Hoe verloopt de diagnostiek? Welke leerlingen stromen als kleuter in het buitengewoon onderwijs in? Hoe loopt hun verdere schoolparcours?
- Streef nog sterker naar inclusief onderwijs. En installeer in de leerlingendatabank een 'knipperlicht' dat aangeeft welke scholen versterking nodig lijken te hebben in verband met inclusie.
- Organiseer naast goede monitoring van inclusie ook betere monitoring van kinderen die niet naar school gaan en met wie er meer aan de hand is.

5.1.2. De moeizame zoektocht naar een nieuwe school

Recht op actieve bijstand bij een definitieve uitsluiting

Uit klachten blijkt dat leerlingen na een definitieve uitsluiting te vaak thuiszitten zonder enige vorm van ondersteuning. Scholen, CLB's en lokale overlegplatforms (LOP's) moeten uitgesloten jongeren veel sneller en effectiever helpen zoeken naar realistische oplossingen, en de wettelijke verplichtingen rond weigeringen en inschrijvingen duidelijker opvolgen.

Secundaire scholen moeten na een definitieve uitsluiting samen met het CLB de leerling en zijn ouders helpen zoeken naar een nieuwe school. Ze moeten rekening houden met de studiekeuze, de afstand tussen verblijfplaats en school en het onderwijsnet. Maar het gaat alleen om een inspanningsverplichting. Als de school geen andere school vindt, blijft de leerling uitgesloten en zit hij dus thuis.

Ouders en CLB's die bij ons aankloppen krijgen vaak weinig hulp van de uitsluitende school. En ze worden op de nieuwe potentiële scholen niet altijd zorgvuldig ontvangen. Een directeur die mee zoekt en zelf contact opneemt met een andere school, dat maakt vaak een verschil. CLB's signaleren onder andere in onze enquête dat ze er te vaak zelf niet toe komen om ouders actief te ondersteunen. Ze verwijzen naar hun werklast. De ondersteuning door het CLB blijft dan beperkt tot

een lijstje geven met scholen of doorverwijzen naar Onderwijskiezer.

Ook ouders dragen verantwoordelijkheid. In het lager onderwijs geldt een duidelijke grens: als een kind na een maand geen andere school heeft (vakantieperiodes niet inbegrepen), kan de school het uitschrijven. In het secundair onderwijs mag de school uitschrijven als de leerling en de ouders 'blijk geven van manifeste onwil om op het aanbod van verandering van school in te gaan'.[5] Bij onze klachtenlijn komen daarover geen meldingen, omdat er vaak helemaal geen school gevonden wordt waar de leerling de studies normaal kan verderzetten. Of omdat de school begrip toont als een leerling heel verre verplaatsingen zou moeten maken om toch een school te vinden. Dat zien we bijvoorbeeld bij leerlingen die een plekje zoeken in 1B of 2B of in een richting die niet veel scholen aanbieden. Ondertussen zitten die jongeren wel thuis.[6]

5 Codex SO, art. 123/10, §6
6 Onze klachtenlijn kent wel leerlingen die niet meer leerplichtig zijn en die vanaf de tiende lesdag na de definitieve uitsluiting uitgeschreven worden, eventueel na uitputting van de beroepsmogelijkheden. Dat is de tweede uitzondering op het principe dat bij een definitieve uitsluiting in de loop van het schooljaar de leerling ingeschreven blijft tot zijn inschrijving in een andere school.

"We zijn al weken op zoek naar een nieuwe school voor mijn zoon, maar er is nergens plaats in 2B, toch niet in onze regio. De enige opties liggen zo ver weg dat hij met de bus en de trein zou moeten reizen. Dat vinden we geen goed idee. Hij is 13, maar nog jong van geest en heel speels. Daarom werd hij uiteindelijk ook definitief uitgesloten. We maken ons grote zorgen."
Vader van Ibrahim, 13 jaar

Aanbeveling

- Zorg ervoor dat elke leerling na een definitieve uitsluiting actieve hulp en ondersteuning krijgt, zodat het leerrecht van de leerling niet onderbroken wordt. Dat is in eerste instantie een gezamenlijke verantwoordelijkheid van school, CLB en ouders.

Strikter toezien op zorgvuldig inschrijven

Wij stellen in klachtenonderzoek vast dat sommige scholen na een definitieve uitsluiting ouders ontmoedigen of weigeren, zonder rechtsgrond. Het gaat dan om leerlingen die in een andere school definitief uitgesloten werden of om een leerling met een IAC-attest. Ouders worden niet teruggebeld of krijgen geen concrete afspraak om te komen inschrijven. Scholen beweren dat ze volzet zijn. Ze kunnen in een gesprek ook ontradend zijn: de lat zou erg hoog liggen waardoor de leerling heel moeilijk zou kunnen slagen, of ze wijzen extra op de schoolkosten, leggen een gedragscontract op als toelatingsvoorwaarde of schrijven in het buitengewoon onderwijs de leerling alleen in als er externe hulp is. Ouders voelen zich niet welkom en zoeken verder. Onze CLB-enquête bevestigt dat.

"Voor deze leerling namen we contact op met 14 scholen. Scholen houden de ouders en de leerlingen aan het lijntje en wachten met inschrijven tot ze afhaken. Het is pas als je als CLB-medewerker de ouders en leerling heel aanklampend bijstaat en bij de school van hun keuze spreekt over een attest van niet-gerealiseerde inschrijving of over de Commissie Leerlingenrechten, dat ze toch inschrijven. Er zijn maar weinig scholen die na 1 februari nog leerlingen willen inschrijven die buitengezet zijn op een andere school. Ze zoeken heel veel excuses om niet in te schrijven."
Een CLB-medewerker in onze enquête

Elk jaar zien we in de loop van februari meer uitsluitingen. Hun zoektocht naar een oplossing wordt niet zelden bemoeilijkt door het huidige financieringssysteem dat leerlingen telt op 1 februari. Dat is in strijd met het inschrijvingsrecht. Er is strikter toezicht nodig op de naleving ervan. Ouders kunnen een klacht indienen bij de Commissie Leerlingenrechten. Ze zetten die stap doorgaans niet omdat ze zich toch al niet welkom voelen in de school. Meer algemeen merkt onze klachtenlijn dat veel ouders niet weten dat ze een klacht kunnen indienen bij de Commissie Leerlingenrechten.

Aanbevelingen

- Zie strikter toe op de naleving van het inschrijvingsrecht.
- Maak het voor scholen aantrekkelijker om na teldatum 1 februari nog leerlingen in te schrijven. Vervang de huidige regeling door een proportionele telling.[7]
- Maak de Commissie Leerlingenrechten meer bekend.

Onzichtbare 'weigeringen onder de tafel'

Het Kinderrechtencommissariaat pleitte eerder al voor een centraal meldpunt waar ouders of andere instanties die weet hebben van weigeringen onder de tafel, een melding kunnen doen.[8] Daarnaast is het nodig zicht te krijgen op de scholen die niet eens inschrijven 'onder ontbindende voorwaarde' en die ouders wandelen sturen als ze hun kind met een IAC- of OV4-verslag[9] willen laten inschrijven. Die 'weigeringen onder de tafel' zijn niet bekend bij het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AGODI), maar ook die moeten in kaart gebracht worden om achterblijvende scholen volledig in beeld te krijgen.[10] Bij zo'n meldpunt kunnen ook andere 'weigeringen onder de tafel' gemeld worden, bijvoorbeeld van leerlingen met een GC-verslag, die mits redelijke aanpassingen en externe leersteun wel het gemeenschappelijke curriculum kunnen volgen.

7 Zie ook https://www.ucll.be/nl/open-brief-samen-werken-aan-een-oplossing-voor-jongeren-met-gedrags-en-emotionele-problemen
8 Kinderrechtencommissariaat, *Memorandum 2024: Als kinderrechten een prioriteit worden in Vlaanderen, België en Europa, wint iedereen*, https://www.kinderrechten.be/advies/memorandum-2024-als-kinderrechten-een-prioriteit-worden-in-vlaanderen-belgie-en-europa-wint
9 Voor leerlingen die intensieve ondersteuning en speciale aanpassingen nodig hebben om het gewone leerprogramma (gemeenschappelijk curriculum) in het secundair onderwijs te blijven volgen maakt het CLB een OV4-verslag op. Met een OV4-verslag kunnen leerlingen ook kiezen om in het buitengewoon secundair onderwijs opleidingsvorm 4 te volgen.
10 Zie ook Ouders voor Inclusie, 2024, Rapport, *#geen school voor mijn kind*, https://oudersvoorinclusie.be/rapportgeenschoolvoormijnkind/

Die leerlingen hebben onverkort recht op inschrijving in een school voor gewoon onderwijs.

Aanbeveling

- Organiseer een centraal meldpunt voor 'weigeringen onder de tafel'.

Soms versterken scholenconstructies thuiszitten

Een school kan een inschrijving weigeren als ze voor de inschrijvingen één geheel vormt met een andere school en als dat in de schoolreglementen van de scholen staat. Veel secundaire scholen werken met 'constructies' met instellingsnummers op verschillende adressen.

We zien dat verschillende keren in meldingen over definitieve uitsluitingen. Leerlingen volgen bijvoorbeeld de algemene vakken op de ene campus en gaan voor de praktijklessen naar een andere campus. Bij een definitieve uitsluiting mogen de twee campussen de leerling dan weigeren. Daar kunnen verschillende samenwerkende scholen gevestigd zijn. We zien dat leerlingen dan geweigerd worden in alle scholen die onder dezelfde constructie vallen. Dat beperkt de schoolkeuze, brengt de normale studievoortgang in het gedrang en draagt bij tot thuiszitten. Vaak is er in de buurt geen andere school met dezelfde studierichting.

Aanbevelingen

- Monitor systematisch inschrijvingsweigeringen in schoolstructuren die als één geheel functioneren. Verzamel en analyseer data over het aantal weigeringen, de motieven en de impact op de studieloopbanen van de leerlingen.
- Pas de formulering van de weigeringsgrond in de regelgeving aan door het woord 'school' te vervangen door 'vestigingsplaats'.

Versnippering 2B helpt niet tegen thuiszitten

Met de modernisering van het secundair onderwijs werd het studieaanbod gereorganiseerd. In de eerste graad bereiden leerlingen zich voor op een keuze voor een studierichting vanaf de tweede graad.

Elke studierichting behoort tot een studiedomein (en een finaliteit). Er zijn acht studiedomeinen of interessegebieden: STEM[11], Maatschappij en Welzijn, Taal en Cultuur, Kunst en Creatie, Land- en Tuinbouw, Economie en Organisatie, Sport, en Voeding en Horeca.

De eerste graad is een brede oriënterende graad. Veel scholen combineren er studiedomeinen of basisopties: 'administratieve groepen'. Ze laten de leerlingen proeven van verschillende domeinen waardoor ze zich bewuster worden van hun interesses en talenten.

Met name 2B is erg versnipperd. Zo zijn er in de basisoptie Economie en Organisatie 22 verschillende administratieve groepen, en in Kunst en Creatie 16.[12] Dat maakt het bijzonder moeilijk om in de loop van het schooljaar van school te veranderen. Als een leerling na 15 januari definitief uitgesloten wordt, mag die alleen overstappen naar een school met exact dezelfde administratieve groep. Omdat die vaak niet in de buurt te vinden is, raakt een nieuwe inschrijving niet rond en blijft de leerling thuiszitten.

Aanbeveling

- Evalueer het aantal administratieve groepen in 2B. Zorg dat overschakelen naar een andere administratieve groep maximaal mogelijk blijft, zonder toelatingsklassenraad.

Formuleer LOP-afspraken vanuit het belang van de leerling

Verschillende LOP's beperken zich niet tot afspraken over het weigeren van elders uitgesloten leerlingen. Ze ondersteunen scholen al actiever om definitieve uitsluitingen te voorkomen. We vinden het heel belangrijk dat LOP's dat doen.

In onze klachten, en dat zagen we ook in de CLB-enquête, botsen sommige leerlingen op de afspraken in het LOP secundair onderwijs die het in sommige gevallen voor scholen te gemakkelijk maken om elders uitgesloten leerlingen te weigeren.

Elk kind heeft recht op toegang tot onderwijs. Dat recht mag niet afhangen van het gedrag of het verleden van het kind. Een definitieve uitsluiting op een school zou geen reden mogen zijn voor een andere school om een vraag tot inschrijving te weigeren.

11 STEM staat voor 'Science, Technology, Engineering and Mathematics.' Het omvat een brede waaier aan technologische, technische, wetenschappelijke en wiskundige opleidingen en beroepen.
12 Zie omzendbrief SO 37 Secundair onderwijs - administratieve groepen, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document/9428

Dat holt het recht op onderwijs uit. Beslissingen over toegang tot onderwijs moeten altijd uitgaan van het belang van het kind. Een weigering vanwege een eerdere uitsluiting negeert het potentieel voor begeleiding en groei.

Elders definitief uitgesloten leerlingen mogen weigeren, zou vanuit kinderrechtenperspectief verboden moeten worden, of ten minste onderworpen aan strikte voorwaarden.

Als beoordelingsgrond voor de belasting van de school moeten LOP's minstens rekening houden met het aantal leerlingen met een begeleidingsdossier voor problematische afwezigheden en het aantal eerder in het schooljaar elders uitgesloten en ingeschreven leerlingen. In sommige LOP's kan de school een vraag tot inschrijving weigeren als er in die hele school één leerling is met te veel B-codes en als de school al één elders uitgesloten leerling inschreef. Het Kinderrechtencommissariaat vindt dat dat de normale studievoortgang van uitgesloten leerlingen disproportioneel belemmert. Zeker als er in de stad of regio capaciteitstekorten zijn. We vinden het billijker om de belasting te beoordelen op het niveau van de klasgroep waarin de leerling zou terechtkomen.

Ook dan is de verhouding soms zoek. In de praktijk blijkt dat er in sommige scholen of klassen véél meer leerlingen uitstromen door definitieve uitsluitingen dan dat er leerlingen instromen die elders uitgesloten zijn. Zo kan het gebeuren dat in één klas twee of meer leerlingen definitief uitgesloten worden, terwijl de school op basis van lokale afspraken maar verplicht is om één nieuwe uitgesloten leerling op te nemen. Dat zorgt voor een onevenwichtige verdeling van de verantwoordelijkheid en leidt ertoe dat sommige leerlingen lang thuiszitten.

> "Er zijn scholen die op een jaar twintig leerlingen definitief uitsluiten en die maar vier elders uitgesloten leerlingen opnemen. Andere inschrijvingsaanvragen weigeren ze. Maar als die zestien jongeren nergens een plaats vinden, blijven ze thuiszitten. En ondertussen blijven hun plaatsen in die school wel administratief bezet."
> Een onderwijsprofessional

Aanbevelingen

- Zorg ervoor dat elke stad of gemeente in Vlaanderen en Brussel tot een LOP behoort.
- Breid de opdracht van de LOP's uit. Veranker in de regelgeving dat LOP's in het basis- en secundair onderwijs de opdracht krijgen om de evolutie van definitieve uitsluitingen te monitoren, te overleggen hoe definitieve uitsluitingen vermeden kunnen worden en daarover afspraken te maken. Laat ze daarover regelmatig rapporteren. Het LOP kan de lokale samenwerking tussen onderwijs en welzijn faciliteren.[13]
- Verbied het mogen weigeren van elders uitgesloten leerlingen. Of verscherp minstens de decretale voorwaarden op basis waarvan LOP's secundair onderwijs afspraken kunnen maken. Doe dat onder andere door de beoordelingsgrond voor de belasting op klasniveau te leggen.
- Weigeringen op basis van draagkracht en afspraken in het LOP vragen systematische opvolging en moeten kritisch tegen het licht gehouden worden.
- Vertrek van de feitelijke afwezigheid van definitief uitgesloten leerlingen, eerder dan van hun administratieve inschrijving. Dat zou beter voorkomen dat virtueel bezette plaatsen de doorstroming blokkeren, en zou de verantwoordelijkheid voor uitgesloten leerlingen eerlijker verdelen tussen scholen.
- Geef het LOP het mandaat om de inschrijving van definitief uitgesloten leerlingen te coördineren. Als een leerling lang zonder school valt na een uitsluiting, moet het LOP – in overleg met de leerling en de ouders – kunnen beslissen welke school de leerling inschrijft. Daarvoor is een transparant en rechtvaardig beurtrolsysteem tussen scholen nodig, zodat alle scholen samen de verantwoordelijkheid dragen voor een normale studievoortgang.

13 Het Kinderrechtencommissariaat volgt daarin het LOP-memorandum 2024, https://lokaaloverlegplatform.be/lop-memorandum-2024/

5.1.3. Plaatsen in kaart brengen en creëren

Verantwoordelijkheid van elk bestuursniveau

Sommige scholen verklaren OKAN of de B-stroom volzet terwijl er nog ruimte is. Lokalen staan leeg, maar ze breiden de capaciteit niet uit. We beseffen dat het door het lerarentekort niet altijd evident is om extra plaatsen te creëren, als scholen niet de leraren vinden om les te geven. Maar scholen blijven verantwoordelijk, zeker tegenover de lokale gemeenschap.

Een leerling heeft recht op een 'gegarandeerde schoolloopbaan'. Dat houdt in dat leerlingen recht hebben om op dezelfde school te blijven tot het einde van hun schoolloopbaan, en dat ze een opleiding die ze in een bepaalde graad starten, in de normale studieduur op diezelfde school moeten kunnen afronden.
We begrijpen dat scholen mogelijk terughoudend zijn om extra plaatsen in 1B te creëren, omdat dat een langer engagement vraagt en investeringen in mensen, materiaal en infrastructuur. Zonder overheidssteun werkt dat eerder ontradend. Een stimulerend beleid met financiële incentives kan scholen wél overhalen om ook een B-stroom op te starten.

Lokale besturen moeten hun rol als regisseur opnemen. Zij kunnen netoverschrijdend schoolbesturen aanspreken als die hun capaciteit niet ten volle benutten. Ze moeten er samen met de schoolbesturen in hun stad of ruimere regio over waken dat er in de stad of regio genoeg capaciteit is. Dat moet een jaarlijks overzicht opleveren van waar zich welke tekorten voordoen.
Op basis daarvan kunnen gericht bijkomende plaatsen gecreëerd worden, afgestemd op de reële noden.

De Vlaamse overheid moet garanderen dat elk kind toegang heeft tot kwaliteitsonderwijs op een redelijke afstand van thuis. Door capaciteitstekorten gaat te veel jong talent verloren en raken er te veel kinderen en jongeren gedemotiveerd omdat ze hun talenten en interesses te weinig kunnen ontwikkelen.

Het Kinderrechtencommissariaat vraagt dat de overheid de bouw en de uitbreiding van scholen en de regionale monitoring van het capaciteitstekort blijft ondersteunen. De vorige Vlaamse Regering maakte het voor scholen buitengewoon onderwijs gemakkelijker om extra aanbod te creëren, en scholen die extra plaatsen aanbieden krijgen versneld extra middelen. De huidige Vlaamse Regering breidt de capaciteit verder uit, vooral in de B-stroom en het buitengewoon onderwijs waar de noden momenteel groot zijn. Maar bij hardnekkige tekorten moet de overheid een stap verder gaan. Daar waar structurele tekorten in bepaalde richtingen niet ingevuld worden, is voor het Kinderrechtencommissariaat de overheid zelf aan zet. Zij kan via het officieel onderwijs zorgen voor capaciteit. We zien daar een precedent voor: in het decreet over onderwijs in de gemeenschapsinstellingen

legt het Vlaams Parlement de bevoegdheid voor het onderwijs in de gemeenschapsinstellingen bij het GO!, zodat het recht op onderwijs dat tot certificering leidt van jongeren in een gemeenschapsinstelling gegarandeerd is.

Scholen die inspanningen doen om hun capaciteit uit te breiden, moeten ook extra medewerkers aanwerven. Daar is extra geld voor nodig. De officiële leerlingentelling waar de subsidiëring van afhangt is op 1 februari. Door een extra leerlingentelling te houden op 1 oktober wordt het voor de scholen mogelijk om de extra kosten voor personeel, infrastructuur en werking nog datzelfde schooljaar budgettair op te vangen.[14]

Aanbevelingen

- Door capaciteitstekorten gaat te veel jong talent verloren en raken te veel kinderen en jongeren gedemotiveerd. Het schrijnend plaatstekort in de B-stroom (1B, 2B) en de hogere jaren in de arbeidsmarktgerichte finaliteit moet prioriteit krijgen, net als de tekorten in OKAN en het buitengewoon onderwijs (basis en secundair). Doorgedreven netoverschrijdend overleg rond programmaties is nodig om het probleem goed in kaart te brengen en aan te pakken.
- Hertel op 1 oktober de leerlingen in scholen die vanaf 1 september een flinke capaciteitsuitbreiding realiseerden om iets te doen aan capaciteitsnoden in de regio.

Centraal register nodig

Er is centrale opvolging nodig van inschrijvingen en wachtlijsten na de aanmeldingsperiode. Vandaag ontbreekt een helder beeld van hoe leerlingen uiteindelijk een plaats vinden, hoe wachtlijsten evolueren, en of leerlingen terechtkomen in een richting die aansluit bij hun voorkeur of onderwijsnood. Als ze aanmelden, belanden leerlingen op verschillende wachtlijsten of schrijven ouders ze rechtstreeks in via uiteenlopende schoolprocedures, vaak zonder transparantie. Scholen hanteren eigen regels, wat leidt tot grijze zones waarover er weinig controle is, zeker vanaf het tweede jaar secundair. LOP's verliezen hun zicht en rol zodra de inschrijving in handen komt van individuele scholen. Om de cascade van doorstroom en keuzes correct te kunnen volgen, is er een centraal register nodig dat inschrijvingen, wachtlijsten en doorstroomgegevens opvolgt, met meer digitale koppeling tussen aanmeldsystemen en effectieve inschrijvingen. Zo'n systeem vereist ook ruimte voor lokaal overleg en begeleiding.

Aanbeveling

- Richt een centraal digitaal register op voor inschrijvingen en wachtlijsten. Ontwikkel een Vlaams centraal systeem dat inschrijvingen, wachtlijsten, toewijzingen en doorstroom opvolgt, gekoppeld aan de lokale aanmeldsystemen, zodat beleidsmakers én LOP's zicht krijgen op wie nog geen plaats heeft.

Duidelijk juridisch kader voor aanmelden en inschrijven

We erkennen dat het onmogelijk is om iedereen altijd en overal een plaats te garanderen in de school van eerste voorkeur. Ook in buurten of regio's met genoeg capaciteit kan de voorkeur van veel ouders naar één of enkele scholen gaan. Die scholen hebben dan wachtlijsten, terwijl er op andere scholen in de buurt wel nog vrije plaatsen zijn.

Daarom moeten aanmeldingssystemen goed uitgebouwd zijn. Dan kun je voor alle kinderen de vrije plaatsen eerlijk toewijzen. Aanmeldingssystemen beschermen gelijke onderwijskansen beter dan de *survival of the fittest* met kamperende ouders aan de schoolpoort. Een goed aanmeldingssysteem ondersteunt ouders in hun vrije schoolkeuze. Alle ouders, kansarm of kansrijk.

Voor aanmeldingen in het buitengewoon onderwijs zien we elk jaar opnieuw dat kinderen en jongeren die op de wachtlijst stonden en dat schooljaar geen plekje kregen, bij de volgende aanmeldperiode geen voorrang hebben. Ze moeten weer van nul beginnen, en lopen dan soms opnieuw een plaats mis. Wij pleiten daarom voor prioriteit aan kinderen en jongeren die in de vorige aanmeldperiode geen plaats vonden. Een algemeen Vlaams digitaal aanmeldsysteem zou de toewijzing eerlijker en transparanter maken.

Secundaire scholen krijgen voor de inschrijvingen voor het schooljaar 2026-2027 de mogelijkheid om tot vijf procent overcapaciteit leerlingen 'uit de buurt' in te

14 Zie ook Kinderrechtencommissariaat, 2024, Advies, *Beleidsnota Onderwijs en Vorming 2024-2029: Analyse vanuit kinderrechtenbril*, https://www.kinderrechten.be/advies/beleidsnota-onderwijs-en-vorming-2024-2029-analyse-vanuit-kinderrechtenbril

schrijven.[15] Daardoor kunnen leerlingen die in eerste instantie geweigerd werden in een school wegens volzet, toch nog een plek krijgen in de dichtstbijzijnde school. Scholen beslissen zelf of ze gebruikmaken van die overcapaciteitsgroep. Hoewel we daarin een instrument zien om thuiszitten terug te dringen, moeten de schoolbesturen wel gelijke behandeling waarborgen als ze leerlingen inschrijven en weigeren.[16]

Aanbeveling

- Leg vast in regelgeving dat kinderen die in een vorige aanmeldperiode geen plaats kregen in buitengewoon onderwijs of een voorkeurschool, voorrang krijgen bij een volgende ronde, om te vermijden dat ze blijven thuiszitten zonder school.

5.2. Een plek die telt: tijdelijke alternatieven met oog voor leren én welzijn

5.2.1. Van leerplicht naar ontwikkelingsrecht: kinderrechten als kompas

Niet elk kind is op elk moment in staat om voltijds naar school te gaan. Soms is het geen kwestie van onwil als een kind de school tijdelijk loslaat. Soms hebben kinderen dat echt nodig. Kinderen en jongeren die psychisch of emotioneel overbelast zijn, ervaren school dan niet als een veilige leeromgeving, maar als een bron van stress en frustratie. Dan moeten we durven verschuiven van een strikt perspectief op leerplicht naar een breder perspectief op het recht op ontwikkeling en de best mogelijke gezondheid.

Het recht op onderwijs houdt meer in dan fysieke aanwezigheid op school. Kinderen en jongeren hebben recht op leer- en ontwikkelingskansen die aansluiten bij hun draagkracht en mogelijkheden van het moment. Als het tijdelijk niet lukt om naar school te gaan, moeten er alternatieve vormen van ondersteuning mogelijk zijn die ruimte geven voor herstel en de verbinding met de school behouden. Denk aan tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH) of Bednet, begeleiding via ziekenhuisscholen, naadloze flexibele trajecten (NAFT) of andere zorgondersteunende leeromgevingen.

Ook dan blijven de kinderrechten onverminderd gelden. Het kinderrechtenverdrag erkent nadrukkelijk het recht op onderwijs (artikel 28), maar ook het recht op ontwikkeling in de brede zin (artikel 6), het recht op rust en vrije tijd (artikel 31), op zorg en ondersteuning (artikel 24), en het recht om gehoord te worden in beslissingen die kinderen en jongeren aanbelangen (artikel 12).

Een tijdelijke afwezigheid van school mag nooit gereduceerd worden tot een administratief probleem. Kinderen en jongeren moeten toegang houden tot een veilige, zinvolle plek waar ze tot rust kunnen komen, zichzelf kunnen zijn en in hun eigen tempo kunnen werken aan herstel en heroriëntering. Tegelijk is het cruciaal de band met school te behouden, zodat een terugkeer mogelijk en wenselijk blijft.

Dat vraagt maatwerk, goede samenwerking tussen onderwijs en welzijn, en vooral: blijvend vertrouwen in het potentieel van elk kind – ook als het even moeilijk gaat.

5.2.2. Capaciteitsproblemen in de hulpverlening als structurele drempel

De wachtlijsten voor hulp en ondersteuning op maat van kinderen en jongeren zijn een oud zeer. Het Kinderrechtencommissariaat signaleerde al vaak dat de wachtlijsten in de jeugdhulp en de (geestelijke) gezondheidszorg voor crisissen zorgen die voelbaar zijn in andere sectoren.[17] De school is een van de plekken waar dat zich laat voelen.

Scholen en CLB's krijgen vaker te maken met leerlingen met gedrags- of psychische moeilijkheden. Scholen in zowel gewoon als buitengewoon onderwijs doen inspanningen, maar stuiten op hun grenzen. Ze missen de nodige expertise en kampen bovendien met het lerarentekort, wat hun draagkracht verder ondermijnt.

Tegelijk stuiten ze op wachtlijsten voor diagnostisch onderzoek, beperkte beschikbaarheid in multifunctionele centra (MFC's), dagopvang of jeugdpsychiatrie, en te weinig aansluiting met gepaste hulpverlening.

15 Ontwerp van decreet over de lerenden en de organisatie in het onderwijs, aangenomen in de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement van 16 juli 2025, https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/1900253

16 'Afstand' is geen criterium in het inschrijvingsrecht voor het secundair onderwijs. Het ontwerp van decreet definieert 'uit de buurt' als de afstand tussen de vestigingsplaats van de school en het domicilieadres of de hoofdverblijfplaats van de leerling.

17 Zie bijvoorbeeld: Jaarverslag Kinderrechtencommissariaat 2023-2024, *Kinderen tussen wet en werkelijkheid*, https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/2025-02/KRC_jaarverslag_2023_24-def-interactief-corr.pdf
Kinderrechtencommissariaat, *Memorandum 2024: Als kinderrechten een prioriteit worden in Vlaanderen, België en Europa, wint iedereen*, https://www.kinderrechten.be/advies/memorandum-2024-als-kinderrechten-een-prioriteit-worden-in-vlaanderen-belgie-en-europa-wint

"We hebben als school alles gedaan wat in onze mogelijkheden ligt om Luna nabijheid, veiligheid en structuur te bieden. Ze komt elke ochtend eerst tot rust in mijn bureau, en als het in de klas moeilijk loopt, kan ze altijd even terugkeren. Maar we stuiten op grenzen. Luna heeft intensieve zorg en begeleiding nodig, die wij als school onmogelijk alleen kunnen dragen. We vragen al maanden gepaste hulp, maar ondanks een prior-aanmelding op alle wachtlijsten, is er nog altijd geen duurzaam perspectief. Nu draait het op een deeltijds traject uit pure noodzaak. De zorgvraag is groot, en dat stelt de draagkracht van ons team op de proef. Wat als er tegen de zomer opnieuw geen plek voor haar is in de jeugdhulp? Wij staan hier niet alleen met Luna in de klas, maar ook met de zorg voor een kind dat in het hele systeem lijkt te blijven hangen."
Een schooldirecteur over zorg en bezorgdheid voor Luna, 9 jaar

CLB's trekken aan de alarmbel. Ook als ze erg ongerust zijn over de situatie van een kind en ze een M-document[18] willen indienen, doen ze dat soms niet omdat kinderen toch niet op tijd hulp krijgen door de lange wachtlijsten en de strenge opnamecriteria die daardoor ontstaan. Lokale projecten en piloottrajecten proberen de druk op de jeugdhulp op te vangen, maar blijven vaak druppels op een hete plaat. Ze vragen bovendien extra inzet van CLB's, ten koste van hun kerntaken. Die capaciteitstekorten zorgen er mee voor dat scholen soms ouders vragen om hun kind tijdelijk thuis te houden, of zelfs leerlingen definitief uitsluiten. Ook jonge kinderen. Onze klachtenlijn ziet zelfs kleuterscholen noodgedwongen afhaken bij leerlingen met extreem moeilijk gedrag, eenvoudigweg omdat er nergens plaats is voor gespecialiseerde hulp. Private hulpverlening is voor veel gezinnen geen betaalbare en dus geen haalbare optie, wat de ongelijkheid versterkt. Die structurele tekorten vragen om een urgent beleid rond capaciteitsuitbreiding en toegankelijke, geïntegreerde ondersteuning.

Aanbevelingen

- Zorg voor structurele en blijvende investeringen om de wachtlijsten in de jeugdhulp en de geestelijke gezondheidszorg weg te werken, zodat kinderen en jongeren op tijd de nodige ondersteuning krijgen en hun welzijn, hun ontwikkeling en hun schooltraject meer beschermd worden.
- Investeer in toegankelijke jeugdhulp. Versterk tegelijk het aanbod aan intensieve zorg én het vroege, nabije hulpaanbod voor kinderen, jongeren en gezinnen.

18 Het M-document is het 'motivatiedocument' waarmee een jeugdhulpaanbieder zoals het CLB een verontrustende situatie kan aanmelden bij een gemandateerde voorziening. Er is geen toestemming nodig van de leerling, ouders of opvoedingsverantwoordelijken om dat M-document te bezorgen aan de gemandateerde voorziening, maar zij moeten daar wel van op de hoogte gebracht worden. Als het M-document ontvankelijk verklaard wordt, dan start de gemandateerde voorziening een formeel onderzoek van de verontrustende situatie. Er zijn twee gemandateerde voorzieningen, het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling (VK) en het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg (OCJ).

5.2.3. Tijdelijke onderwijsvoorzieningen voor zieke leerlingen onder druk

TOAH: Herziening nodig en erkenning van maatschappelijke realiteit

Tijdelijk Onderwijs aan Huis (TOAH) werd ontworpen als een korte maatregel voor zieke leerlingen om hun terugkeer naar school te faciliteren. Maar in de praktijk wordt TOAH vaker gebruikt als overbrugging in afwachting van een gepaste onderwijs- of zorgplaats, of als tijdelijke oplossing voor leerlingen voor wie school (tijdelijk) geen veilige of haalbare plek is. Vooral in het buitengewoon onderwijs zijn er indicaties van structureel gebruik van TOAH: hele schooljaren worden ingevuld met thuisonderwijs, soms in instellingen zoals MFC's of voorzieningen zonder officieel onderwijsaanbod. In die context ontstaat een parallel systeem van 'TOAH-klasjes'. Ook gewone scholen vragen TOAH voor leerlingen in afwachting van opname of als alternatief voor schorsing.

Hoewel die praktijk afwijkt van de oorspronkelijke opzet van TOAH, komt hij wel degelijk tegemoet aan een maatschappelijke nood. Steeds meer leerlingen vallen tijdelijk uit het reguliere schoolsysteem, vaak door complexe leer-, gedrags- of thuissituaties. Dan zorgt TOAH, ondanks de beperkingen ervan, voor een vorm van minimale continuïteit en individuele ondersteuning.

Die evolutie maakt duidelijk dat het huidige TOAH-kader tekortschiet. Er is een herziening van het systeem nodig, met meer flexibiliteit en duidelijkheid. Een toekomstgericht model moet een-op-eenonderwijs buiten de school mogelijk maken voor een bredere groep leerlingen, ook zonder medische attestering, en voorzien in aangepaste regelgeving, transparante monitoring en kwaliteitsgaranties.[19]

Het huidige TOAH-aanbod is inhoudelijk en praktisch beperkt: het gaat om amper vier uur les per week. In veel gevallen is dat veel te weinig om het leerrecht volwaardig vorm te geven en te zorgen voor effectieve leercontinuïteit. Die bezorgdheid horen we ook bij onze klachtenlijn. Een hervorming moet de doelgroep verruimen en de duur of intensiteit van TOAH bekijken.

Een versterking en uitbreiding van TOAH kan niet los gezien worden van de structurele uitdaging van het lerarentekort. Met te weinig leerkrachten is het simpelweg niet haalbaar om een tijdelijk, flexibel en individueel onderwijsmodel buiten de schoolmuren duurzaam uit te bouwen. Bovendien is het cruciaal dat leerkrachten de nodige ondersteuning en voorbereiding krijgen om les te geven aan jongeren met specifieke onderwijsbehoeften, vaak in complexe of atypische settings. Dat vraagt ook om erkenning van profielen die zorg en onderwijs met elkaar verbinden, en om gerichte opleiding van leerkrachten om zieke leerlingen of jongeren in kwetsbare situaties te begeleiden.

Tegelijk blijft het essentieel dat TOAH niet uitgroeit tot een eindstation. Naast TOAH zien we soms ook dat scholen Bednet gebruiken als ze een leerling vragen om thuis te blijven zonder dat die een lichamelijke of psychische aandoening heeft. TOAH en Bednet moeten altijd tijdelijke maatregelen blijven, gericht op re-integratie in het onderwijs. Scholen en voorzieningen moeten daarin ondersteund, opgevolgd en geresponsabiliseerd worden. De signaalfunctie van het CLB en de opvolging van individuele leerlingenbegeleiding blijven essentieel. En het is nodig om te onderzoeken waarom scholen zich beroepen op 'gebrek aan draagkracht' en welke structurele noden daaraan ten grondslag liggen. Vanuit het leerrecht is school meer dan kennisoverdracht: het is een plek van ontmoeting, ontwikkeling en participatie.

Hybride onderwijs als tijdelijke brug

Hybride onderwijs kan een waardevolle piste zijn voor thuiszitters die tijdelijk niet voltijds naar school kunnen. Het combineert contactonderwijs met onlinelessen, wat positieve effecten kan hebben op de motivatie en leerresultaten van een leerling. De lessen op school blijven wel de basis, aangevuld met een onlineaanbod op maat. Ook bij individuele trajecten blijft een sterke band met de school essentieel, net als heldere afspraken met inspraak en regelmatige evaluatie.

In de praktijk gebruiken sommige scholen hybride onderwijs vooral om tijdelijk 'lastige' leerlingen deeltijds thuis te houden en zo de druk op leerkrachten en klasgroepen te verlichten. Dat gebeurt nog te vaak zonder pedagogische onderbouwing, wat de kwaliteit ondermijnt. Ook als ouders of leerlingen zelf vragen om deeltijds thuis te blijven – bijvoorbeeld vanwege psychische problemen – biedt hybride leren kansen, zolang het maar goed ingebed is en kwaliteit gegarandeerd blijft.[20] Er is nog meer onderzoek nodig om de opportuniteiten en de randvoorwaarden van hybride leren als flexibele leerweg verder te verduidelijken.

19 Zie ook Desmedt, Ella e.a., 2022, *Evaluatie van het onderwijsaanbod voor zieke leerlingen*. IDEA Consult, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/1541
20 Kinderrechtencommissariaat, 2022, Advies, *Meer van op afstand leren of digisprong naar meer onderwijskwaliteit?*, https://www.kinderrechten.be/advies/meer-van-op-afstand-leren-of-digisprong-naar-meer-onderwijskwaliteit

Aanbevelingen

- Hervorm het TOAH-kader. Maak van TOAH een flexibel instrument voor een bredere doelgroep, los van louter medische criteria, met aangepaste regelgeving, monitoring en kwaliteitsgaranties. En verhoog het aanbod van TOAH. Evalueer het beperkte lesaanbod van vier uur per week en onderzoek hoe TOAH versterkt kan worden om het leerrecht en de leercontinuïteit beter te waarborgen.
- Investeer in leerkrachten en expertise. Zorg voor extra ondersteuning, opleiding en erkenning van leerkrachten die lesgeven in complexe contexten en aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.
- Bewaar het tijdelijke karakter van TOAH en Bednet. Voorkom dat het eindstations worden door scholen en ouders te ondersteunen én te responsabiliseren, en blijf streven naar re-integratie in het reguliere onderwijs.
- Kijk ook met een open blik naar een mogelijke verruiming van andere onderwijsvormen zoals synchroon internetonderwijs (Bednet) en type 5-onderwijs.
- Onderzoek waarom scholen 'gebrek aan draagkracht' inroepen en breng de onderliggende structurele noden in kaart, zodat gerichte ondersteuning en investeringen ontwikkeld kunnen worden.
- Investeer in onderzoek naar de mogelijkheden en randvoorwaarden van hybride leren als flexibele leerweg.

Infopunten als hefboom voor betere afstemming

Hoewel er in Vlaanderen verschillende ondersteuningsmaatregelen zijn voor zieke of tijdelijk afwezige leerlingen, blijft het aanbod voor veel ouders en scholen onoverzichtelijk en onbekend. De versnippering van informatie en de administratieve complexiteit werken vertragend. Daardoor wachten scholen soms lang voordat ze een aanvraag indienen, of blijft het aanbod onderbenut voor leerlingen voor wie het tijdelijk echt niet lukt om naar school te gaan. Scholen hebben niet altijd in de gaten dat sommige leerlingen al lang of chronisch ziek zijn en dat ze die dus Bednet of TOAH moeten aanbieden. Daardoor krijgen die leerlingen soms langer geen les dan nodig is.

We krijgen ook signalen dat TOAH-vacatures nog te vaak alleen in de eigen schoolkringen verspreid worden, waardoor die te weinig potentiële TOAH-leerkrachten bereiken, zoals medewerkers van andere scholen of scholengemeenschappen, gepensioneerde leraren of jonge leerkrachten die willen bijverdienen.

Inspirerende praktijk: Klasziekaal[21]

Klasziekaal is een samenwerkingsverband van de Provincie West-Vlaanderen, de West-Vlaamse ziekenhuisscholen, vzw Bednet en vzw School & Ziekzijn. Het sluit aan bij de opdracht van de Provincie om via het flankerend onderwijsbeleid gekwalificeerde uitstroom in West-Vlaanderen te stimuleren.

Het is een provinciaal infopunt, steunpunt en coördinatiepunt voor scholen, ouders, artsen en CLB's. Scholen krijgen ondersteuning bij de praktische organisatie van onderwijs aan zieke leerlingen.

Een gelijkaardig infopunt in elke provincie zou het leerrecht van kinderen en jongeren substantieel versterken. Het kan een draaischijf worden voor onderwijs op maat, om leertrajecten buiten de school op te volgen, en om structurele knelpunten te signaleren. Zo'n initiatief kan helpen om een bredere visie op inclusief onderwijs te ontwikkelen, waarin alle kinderen recht hebben op leren – waar ze ook zijn, en wie ze ook zijn.

Aanbeveling

- Richt in elke provincie een centraal infopunt op voor onderwijs aan zieke of tijdelijk afwezige leerlingen, naar het voorbeeld van Klasziekaal, en koppel dat aan de provinciale netwerken tegen schooluitval. Zo worden informatie, advies en trajectbegeleiding toegankelijker voor scholen, ouders, CLB's en artsen, en wordt het leerrecht van alle leerlingen beter gegarandeerd. Investeer in websites.

21 https://www.west-vlaanderen.be/klasziekaal

5.2.4. MFC's als vangnet

Multifunctionele Centra (MFC's) ondersteunen kinderen en jongeren met een handicap of een vermoeden van handicap. Hun officiële opdracht is begeleiding aanbieden, dagopvang, verblijf en mobiele of ambulante ondersteuning, zowel in als buiten de school.

Van onze klachtenlijn en van onze bezoeken leren we dat MFC's geregeld een tijdelijke opvang- of begeleidingsplek zijn voor kinderen en jongeren die thuiszitten en (tijdelijk) niet terechtkunnen in het gewoon of buitengewoon onderwijs.

Begeleiders van MFC's staan geregeld voor de uitdaging om voor jongeren die overprikkeld raken in het klassieke schoolsysteem een alternatief traject samen te stellen. Ze proberen een duurzaam evenwicht te vinden, bijvoorbeeld door een combinatie van twee dagen school en drie dagen andere activiteiten zoals meewerken bij een fietsenmaker, een zorgboerderij of een lokale artiest. Het blijft wel elke keer opnieuw puzzelwerk, vooral omdat er een structureel tekort is aan reguliere, verankerde initiatieven. Veel van die alternatieve daginvullingen steunen op de vrijwillige inzet van geëngageerde burgers of lokale zelfstandigen, wat ze kwetsbaar en weinig duurzaam maakt. Bovendien is er in de meeste gevallen een begeleider nodig die de jongere mee ondersteunt, wat die trajecten arbeidsintensief maakt en vaak neerkomt op een-op-eenbegeleiding.

Voor de jongeren in het MFC die nog naar een school gaan, verloopt dat soms vlot, maar vaak alleen maar deeltijds, gecombineerd met een alternatieve invulling buiten de school. Sommige jongeren lukt het helemaal niet meer om naar school te gaan. Dan bieden trajecten zoals NAFT te weinig uitkomst, omdat die vooral gericht zijn op re-integratie in het onderwijs. Dat is voor een deel van die jongeren niet haalbaar. Het gaat vaak om normaal begaafde jongeren met een lage sociaal-emotionele ontwikkelingsleeftijd, voor wie het klassieke schoolsysteem te weinig aansluit bij hun noden.

Voor sommige jongeren is het reguliere schooltraject niet haalbaar, en daarom is er een volwaardig alternatief leertraject nodig. Zo'n schoolvervangend pad kan rust en ontwikkelingskansen geven aan jongeren voor wie het klassieke model geen oplossing biedt.

Aanbevelingen

- Investeer in structurele, verankerde daginvullingen buiten de school.
- Versterk de financiering van MFC's om hun outreachende rol structureel mogelijk te maken.
- Zorg voor meer samenwerking en afstemming tussen onderwijs, het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) en het agentschap Opgroeien zodat een schooltraject van een jongere geen geïsoleerd gebeuren is.

5.2.5. NAFT als hefboom voor leerrecht en re-integratie

Een naadloos flexibel traject (NAFT) is een tijdelijke, intensieve begeleidingsvorm in het secundair onderwijs om schooluitval te voorkomen en het leerrecht te vrijwaren.[22] Jongeren die kampen met afwezigheden, motivatieproblemen, gedragsmoeilijkheden of psychische kwetsbaarheid krijgen via NAFT de kans op een herstart. Ze worden tijdelijk uit de school gehaald en begeleid in een alternatieve setting, met het oog op hun terugkeer naar school.

NAFT-aanbieders signaleren dat waar ze vroeger vooral werkten aan gedragsproblemen, het nu steeds vaker gaat om jongeren met ernstige psychische noden. Er zijn ook meer aanvragen uit het buitengewoon onderwijs. Sommige scholen beschouwen NAFT nog te veel als een opvangoplossing. Veel jongeren gaan voor de start van een NAFT-traject al niet meer voltijds naar school. Sommige jongeren worden pas aangemeld als ze al lang thuiszitten, soms zelfs pas na twee jaar. Dat maakt hun re-integratie nog veel moeilijker.

NAFT richt zich niet alleen op individuele leerlingen, maar ook op klasgroepen. NAFT-aanbieders werken steeds vaker met het hele schoolteam. Leerkrachten hebben ondersteuning en een klankbord nodig. Leerkrachten ervaren steeds vaker de druk van complexe onderwijsvraagstukken. Het erkennen en versterken van hun rol in fase 2 van het zorgcontinuüm, de uitbreiding van zorg, verdient beleidsmatige aandacht. Externe partners zoals NAFT kunnen daarin een waardevolle ondersteunende rol opnemen.[23]

22 In de beleidsperiode 2014-2019 werd in het kader van het beleid tegen schooluitval NAFT ingevoerd als opvolger van de time-outprojecten. Die waren ofwel kort, ofwel lang. NAFT beoogt meer maatwerk en bekijkt de hele context van de leerling: ouders, klas, leerkracht en school.
23 Zie ook *Memorandum Naft, Recht op excelleren*, 2023, https://www.groepintro.be/_library/_files/Memorandum_NAFT_2023_V3.pdf

Samenwerking als versterking, niet als vervanging

Meer NAFT-aanbod mag nooit meer schooluitval faciliteren. Het moet net dienen om leerlingen aan boord te houden en opnieuw te verbinden met het onderwijs.

Daarom is het belangrijk zorgvuldig na te denken over wanneer en voor welke leerlingen of klassen een NAFT-traject start.

NAFT-trajecten zouden altijd moeten vertrekken van het principe van toevoegen aan elkaar, niet vervangen. Het gaat erom scholen te versterken in hun zorgaanpak, niet om taken over te nemen. Om de kans op succes voor leerlingen te verhogen, is het essentieel dat scholen duidelijke garanties kunnen geven: het behoud van de inschrijving, een eerlijke tweede kans, en de opvolging van gemiste leerstof. Korte communicatielijnen tussen school, leerling, ouders en NAFT-begeleiders zijn cruciaal.

Naast individuele begeleidingstrajecten zijn er trajecten nodig die de schoolstructuur zelf versterken. NAFT-partners kunnen scholen helpen de basiszorg uit te breiden via het principe van voordoen, samen doen, zelf doen. Dat betekent dat externe begeleiders eerst het goede voorbeeld geven, dan samen met het schoolteam werken, en daarna het eigenaarschap terug aan de school geven.

Er is een draaiboek voor de samenwerking tussen school, pedagogische begeleidingsdienst (PBD), CLB en NAFT.[24] Dat is belangrijk om de samenwerking vlot te laten lopen, maar een gemeenschappelijk kwaliteitskader gaat verder en is absoluut nodig. Het legt de lat hoger, verankert gedeelde visie en verwachtingen, en legt een structurele basis voor evaluatie en duurzame samenwerking. Dat is cruciaal in complexe zorg- en onderwijstrajecten voor kinderen en jongeren die thuiszitten.

Sommige schoolbesturen vragen om middelen vrijer te kunnen besteden zodat ze zelf coaches of begeleiders kunnen aanstellen in een groep van scholen. Zo kunnen ze leerlingen uit verschillende scholen samenbrengen in één traject, wat helpt om groepsdynamiek te behouden. Dat is een lokaal en intern alternatief voor NAFT, met meer continuïteit, betrokkenheid en regie bij de scholen zelf.

Aanbevelingen

- Stel een gemeenschappelijk kwaliteitskader op voor de samenwerking tussen NAFT, scholen, CLB en PBD, met aandacht voor gedeelde visie, verwachtingen en evaluatie.
- Versterk het NAFT-aanbod zodat er geen wachtlijsten zijn en zodat ze beter aansluiten bij de zwaardere profielen van aangemelde jongeren.
- Investeer in creatieve en alternatieve leeromgevingen die jongeren opnieuw perspectief geven. Gebruik daarvoor de ervaringen van de jongeren als leidraad en inspiratie zodat geen enkele jongere zich uitgesloten voelt.
- Laat verschillende maatregelen parallel lopen eerder dan dat ze elkaar opvolgen. Maak combinaties mogelijk van onderwijs, geestelijke gezondheidszorg (GGZ), NAFT, VAPH, vrije tijd. Dat vraagt een aangepast en flexibel financieringssysteem, waarin samenwerken centraal staat in plaats van doorverwijzen.

24 Zie https://www.opgroeien.be/sites/default/files/tool-documents/20211124_draaiboek_school-pbd-clb-naft.pdf

NAFT voor lagereschoolkinderen: een blijvend vraagstuk

Scholen en CLB's signaleren dat ze weinig opties hebben om via tijdelijke intensieve begeleiding buiten de school met het kind iets op te bouwen dat de terugkeer naar school bevordert en de kansen op leren van het kind gaaf houdt. Er zijn niet in alle regio's trajecten zoals STOP 4-7 en samenwerkingen met Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning (CKG) om schooluitval te voorkomen.

Tien jaar geleden signaleerden we in ons dossier *Straffe school* al dat de leeftijd daalde van leerlingen die aangemeld werden bij zorgboeren en externe time-outprojecten.[25]

De laatste jaren blijven we een verjonging zien van de doelgroep bij wie schooluitval dreigt. Waar NAFT-trajecten traditioneel voorbehouden zijn voor leerlingen in secundaire scholen, nemen ook in kleuter- en lagere scholen de noden zichtbaar toe. Dat merken we bij kinderen met grote ondersteuningsnoden en in crisissituaties.

Tegen die achtergrond klinkt de roep luider om een vorm van NAFT voor het basisonderwijs. Toch blijft het Kinderrechtencommissariaat voorzichtig. We erkennen de vraag en de nood die scholen ervaren, maar blijven kritisch voor externe, schoolvervangende trajecten voor jonge kinderen. Het risico bestaat dat kinderen te vroeg uit het onderwijs gehaald worden en zo structureel uit verbinding raken.

Wel pleiten we voor versterkte ondersteuning op school. Partners zoals NAFT-aanbieders kunnen samen met CLB's en lokale actoren ondersteunen in de klas of in crisissituaties. Dat gebeurde bijvoorbeeld in een klas van het vijfde leerjaar, waar spanningen rond pesten en sexting hoog opliepen:

> **"Ons fastteam ging toen met de hele klas aan de slag rond groepsdynamiek, grenzen en respect. Dat heeft écht iets in beweging gezet."**
> Een NAFT-begeleider

We pleiten dan voor gerichte ondersteuning en remediërende maatregelen in het basisonderwijs, zodat alle leerlingen maximaal gelijke kansen krijgen om zich te ontwikkelen.

Zorgboerderijen en andere creatieve, out-of-the-boxinitiatieven met vrijwilligers kunnen een waardevol aanvullend element zijn. Een laagdrempelig en rustgevend aanbod voor kinderen die tijdelijk een andere omgeving nodig hebben om tot rust en ontwikkeling te komen. Ze voegen iets toe zonder het schoolsysteem te vervangen. Het is belangrijk dat die initiatieven niet vervallen in een alternatieve dagbesteding, maar net bijdragen aan herstel en herverbinding met onderwijs. Ze moeten geen systeem op zich worden, maar een tijdelijk en versterkend onderdeel van een breder zorgtraject.

Aanbevelingen

- Ontwikkel een ondersteunend model op maat van het basisonderwijs, met externe actoren zoals NAFT-aanbieders die als partner in de klas werken, zonder schoolvervangend te zijn.
- Organiseer regionale, laagdrempelige trajecten voor tijdelijke begeleiding buiten de klas, in samenwerking met CKG's of initiatieven zoals STOP 4-7 om schooluitval bij jonge kinderen te voorkomen.

Duaal leren: te hoogdrempelig voor kwetsbare jongeren

Het systeem van duaal leren – waarin jongeren leren op school en op de werkvloer – slaagt er te weinig in om de meest kwetsbare leerlingen aan boord te houden. De instroom blijft laag, de uitval hoog, en jongeren met complexe schoolloopbanen of leerbehoeften vallen te vaak uit de boot.[26] Tegelijk verdween eind juni 2025 met het deeltijds beroepssecundair onderwijs (dbso) een vangnet voor jongeren die 'niet arbeidsrijp en niet arbeidsbereid' verklaard worden. Daarmee kwam er een einde aan de inkanteling van de verschillende systemen die leren en werken combineren.[27]

Meer en meer jongeren zitten (tijdelijk) thuis als ze uitvallen uit duaal leren. Ze kiezen bewust voor een praktijkgerichte leerweg, maar stuiten op de strenge voorwaarden: ze moeten zowel arbeidsbereid als arbeidsrijp verklaard worden. Voor jongeren met emotionele of gedragsproblemen of met een zwaar schoolverleden ligt die lat te vaak onhaalbaar hoog. Als die jongeren terug moeten naar voltijds onderwijs, ervaren ze dat als een stap achteruit. Ze raken

25 Kinderrechtencommissariaat, 2015, Dossier, *Straffe school, De grenzen van sanctioneren verkend*, https://www.kinderrechten.be/advies/straffe-school-de-grenzen-van-sanctioneren-verkend
26 Verhaest, D. en K. De Witte, 2025, *Voorbij de aanloopfase van duaal leren*, KU Leuven, https://feb.kuleuven.be/research/LES/pdf/LES2025-226.pdf
27 Sinds het schooljaar 2019-2020 is duaal leren een volwaardig traject in het secundair onderwijs. De andere systemen die leren en werken combineerden, de Leertijd en het stelsel Leren en Werken in een Centrum voor Deeltijds Onderwijs (CDO), werden geleidelijk hervormd naar dat duaal leren. Vanaf schooljaar 2025-2026 zijn die systemen volledig overgaan in duaal leren. Ze zullen dan niet meer als onderwijsvorm bestaan. Leerlingen kunnen zich dan alleen nog inschrijven voor duale opleidingen. Zie https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/van-leren-en-werken-naar-duaal-leren

gedemotiveerd, zonder perspectief op een werkplek of opleiding op maat. Daardoor lopen ze nog meer het risico om ongekwalificeerd uit te stromen.[28]

> "Sinds de inkanteling van 'Leren en Werken' in Duaal Leren is er voor kwetsbare jongeren veel veranderd, en niet in hun voordeel. Er is gewoon geen ruimte meer om te falen. Wat vroeger groeitrajecten waren, met begeleiding op maat, zijn nu lineaire systemen. De POT-trajecten boden jongeren vier dagen per week intensieve ondersteuning. Nu is dat vaak nog maar één dag. We zien ze afhaken, niet omdat ze niet willen, maar omdat het systeem ze geen tijd en ruimte meer gunt om te groeien."
> Een jongerenbegeleider van NAFT

De huidige aanloopfase biedt kansen, maar is te beperkt. Scholen krijgen te weinig ondersteuning. Bovendien missen veel reguliere scholen ervaring met die doelgroep.

Schoolexterne begeleiding via NAFT of ESF-projecten[29] is vaak ontoereikend. De huidige NAFT-werking duurt te kort en is te schools gericht voor jongeren die vooral rust nodig hebben, herstel en hernieuwde motivatie. Die jongeren hebben intensieve, lange trajecten nodig die vertrekken van hun leefwereld en talenten, met ruimte voor persoonlijke ontwikkeling.

Voor die doelgroep ontstond er een structurele leemte. De vroegere persoonlijke ontwikkelingstrajecten (POT) boden wél perspectief. Nu riskeren die jongeren 'geparkeerd' te worden in welzijnstrajecten zonder duidelijke leerdoelen of kwalificatiekansen.[30] Dat brengt het leerrecht ernstig in het gedrang.

Er is een meer gedifferentieerde benadering nodig waarin scholen nauwer samenwerken met welzijnspartners en arbeidsmarktgerichte actoren. Jongeren die niet passen in het huidige model, hebben leeromgevingen nodig buiten de klassieke klas. Structurele ondersteuning voor die alternatieve trajecten – waar NAFT een rol in kan spelen – is cruciaal om die jongeren opnieuw aan boord te krijgen.

In ons jaarverslag 2023-2024 steunden we het advies van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) om een voltijds 'groeitraject' te installeren om leerlingen die nog niet klaar zijn voor duaal leren via een aanbod op maat toe te leiden naar duaal of niet-duaal onderwijs, de Examencommissie, het volwassenenonderwijs of naar de arbeidsmarkt.[31]

Aanbevelingen

- Maak van de aanloopfase in duaal leren een flexibele groeifase die ruimte biedt aan jongeren die nog niet arbeidsrijp zijn. Organiseer structurele trajecten in samenwerking met NAFT voor die doelgroep, met nadruk op welzijn, motivatie, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding op maat. Zorg dat er in die fase plaats is voor extra ondersteuning en een veilig leerklimaat. Zo wordt de aanloopfase een echt brugtraject, in plaats van een filter die kwetsbare jongeren uitsluit.
- Financier alternatieve leeromgevingen duurzaam, zodat scholen samen met NAFT- en andere welzijnspartners trajecten op maat kunnen aanbieden.

28 Verhaest, D. en K. De Witte, 2025, *Voorbij de aanloopfase van duaal leren*, KU Leuven, https://feb.kuleuven.be/research/LES/pdf/LES2025-226.pdf
29 Projecten die medegefinancierd worden door de Europese Unie via het Europees Sociaal Fonds.
30 Aanbieders Ondersteuning Alternerend Leren, 2024, *Toekomstvisie op ondersteuning alternerend leren 5 krachtlijnen vanuit de sector aanloopfase*, https://www.groepintro.be/_library/_files/toekomstvisie_op_ondersteuning_alternerend_leren.pdf
31 Jaarverslag Kinderrechtencommissariaat 2023-2024, *Kinderen tussen wet en werkelijkheid*, https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/2025-02/KRC_jaarverslag_2023_24-def-interactief-corr.pdf

Hoofdstuk 6

Naar een onderwijs waarin elk kind weer kan groeien

Als kinderen en jongeren na een periode thuiszitten opnieuw (voltijds) instappen in het onderwijs, is het cruciaal dat ze terugkeren naar een omgeving die ze echt kan dragen. Vanuit het kinderrechtenverdrag en het motiverende ABC-kader, dat focust op de fundamentele psychologische behoeften van autonomie, binding en competentie, streven we naar onderwijs dat leerlingen het gevoel geeft dat ze meetellen, ertoe doen en kunnen groeien.[1]

Ze moeten er zichzelf mogen zijn (autonomie), zich veilig en verbonden voelen met leerkrachten en leeftijdsgenoten (binding), en opnieuw ervaren dat ze iets kunnen en vooruitgaan (competentie). Een terugkeer naar onderwijs kan pas duurzaam zijn mét die drie bouwstenen. Daarom is het essentieel om samen met de leerlingen en hun omgeving te werken aan een context die ze niet opnieuw uitsluit, maar ze juist versterkt en insluit. Dat roept tegelijk de vraag op in welke mate het schoolsysteem aangepast kan worden, bijvoorbeeld om overprikkeling bij sommige kinderen te voorkomen of zodat kinderen zich echt veilig voelen op school.

> "Mijn kinderen willen leren. Ze hebben zoveel in hun mars, maar niet als ze voortdurend het gevoel krijgen dat ze geen zeggenschap hebben, niet zichzelf mogen zijn en niet gezien worden. Wat ze nodig hebben, is ruimte om te ademen, mensen die in hen geloven, en de kans om te groeien op hun eigen manier. Zonder die autonomie en het vertrouwen in hun competenties haken ze af. Niet omdat ze niet willen, maar omdat het simpelweg niet lukt."
> Moeder van Jerom (14) en Lotte (16)

Veel hangt af van de leeftijd en de ontwikkeling van de jongere. Is het nog realistisch om de draad op school weer op te pikken? Heeft het zin om een zestienjarige in een klas te zetten met dertien- of veertienjarigen? Wat doet het met de motivatie van een achttienjarige als die opnieuw moet aansluiten bij veel jongere klasgenoten?

Ondanks inspanningen in die richting, laat het onderwijs vandaag nog altijd te weinig ruimte voor maatwerk. Alle kinderen en jongeren winnen bij onderwijs dat streeft naar fundamentele inclusie, dat diversiteit als uitgangspunt neemt en waar alle leerlingen zich welkom, erkend en ondersteund voelen.

6.1. In eigen tempo laten aansluiten

Kinderen en jongeren die thuiszitten opnieuw laten aanhaken bij school is niet evident. Hoe langer hun afwezigheid duurt, hoe moeilijker het wordt. Die leerlingen liepen leerachterstand op. Soms alleen in de periode waarin ze thuiszaten, vaak ook al eerder.

En ook emotioneel groeide er een kloof met de school, voordat en terwijl ze thuiszaten. Ze zijn hun vertrouwen in de school kwijt. En erger: hun vertrouwen in zichzelf raakte zoek. Veel leerlingen hebben het gevoel dat ze mislukt zijn. Ze zijn bang voor de stempel waarmee ze naar school terugkeren. Daardoor dreigen ze opnieuw af te haken.

Met een volledig schone lei beginnen is in de praktijk zelden mogelijk. Maar scholen en ondersteunende partners uit het jeugdwelzijnswerk kunnen wel expliciet oog hebben voor de re-integratie van die kinderen en jongeren. Ze kunnen werken aan zelfvertrouwen en motivatie bij die leerlingen, aan verbinding en herstel.

Soms gaat de terugkeer naar school niet in één keer. Niet elk kind stapt zomaar opnieuw de klas binnen. Zeker als ze lang thuiszitten, zijn er vaak tussenstappen nodig. Laagdrempelige leeromgevingen bieden een plek tussen thuis en school waar jongeren opnieuw kunnen wennen aan leren.

1 Zie bijvoorbeeld: https://www.klasse.be/256810/motivatie-leerlingen-abc-vansteenkiste/

Begeleiders creëren er kleine successen die motivatie en goesting aanwakkeren, en jongeren weer op weg zetten naar school. Zo krijgen ze de kans om opnieuw te leren, in brede zin, zonder eerst 'helemaal beter' te moeten zijn voordat ze opnieuw naar school kunnen gaan.

Inspirerende praktijk: Atoom80[2]

Atoom80 is een samenwerking in West-Vlaanderen van Oranjehuis, Aura vzw en WINGG (netwerk voor geestelijke gezondheidszorg voor kinderen en jongeren) die jongeren die lang thuiszitten een laagdrempelig, breed leertraject biedt. Niet om zo snel mogelijk terug naar school te gaan, wel om opnieuw goesting, motivatie en trots te laten groeien. Vanuit het principe 'samenwerking als versterking, niet als vervanging', krijgen jongeren kansen om in dagbesteding, ateliers, labo's, en door contextbegeleiding en psychologische steun te ontdekken wat wel werkt. De invulling is ad hoc en op maat: veel kleine dingen en ruimte om te rusten en te bezinnen. Zo ontstaat een betekenisvolle leeromgeving, waarin jongeren opnieuw aansluiting vinden bij zichzelf, bij leren en uiteindelijk weer bij onderwijs.

In deze en andere laagdrempelige alternatieve leeromgevingen kunnen begeleiders kleine successen creëren die opnieuw zaadjes planten van motivatie en van goesting. Ze wakkeren leren aan en zetten de jongeren opnieuw op een pad naar een vorm van onderwijs. Jongeren met psychische problemen zijn zo toch aan het leren, in brede zin, in plaats van zoals zo vaak eerst 'helemaal beter' te moeten zijn voordat ze opnieuw mogen denken aan onderwijs.

6.1.1. Aandacht voor leerachterstand na terugkeer

Leerlingen die na een afwezigheid terugkeren naar school verdienen zorg en ondersteuning, ongeacht of hun afwezigheid kort of lang duurde, met of zonder ziekteattest of tijdelijke begeleiding elders. Terugkeren is vaak spannend en vraagt extra veerkracht. In de praktijk hangt de opvang en het bijwerken van leerstof nog te vaak af van toevalligheden: een leerkracht die zelf initiatief neemt, een buddywerking of helaas soms helemaal niets.

Vandaag missen te veel scholen een duidelijk, gedragen beleid over hoe ze omgaan met leerachterstand na afwezigheid. Wel zien we in schoolreglementen aandacht voor het wettigen van afwezigheden en een regeling als de leerling door overmacht of gewettigd verlet niet kan meedoen aan een evaluatieopdracht. Maar het beleid over ondersteuning bij terugkeer ontbreekt nog te vaak.

We begrijpen dat leerkrachten al veel ballen in de lucht houden. Net daarom is een helder schoolbeleid zo belangrijk: het geeft teamleden houvast, versterkt de samenwerking, en voorkomt dat individuele leerkrachten telkens zelfstandig oplossingen moeten zoeken, het warm water moeten uitvinden.

Aanbevelingen

- **Overheid:** Maak van een regeling over het bijwerken van leerachterstand en overleg met welzijnspartners een verplicht onderdeel van het schoolreglement.
- **Scholen:** Ontwikkel een beleid over contact onderhouden met afwezige leerlingen en over hoe je achteraf leerstof gaat bijwerken, met concrete afspraken en rolverdeling. Veranker dat in je schoolreglement.

2 https://www.atoom80.be/

6.1.2. Lang afwezige leerlingen evalueren

Onze klachtenlijn krijgt ook vragen van leerlingen en ouders over hun rechten bij de evaluatie nadat ze lang afwezig waren. Elke leerling heeft recht op onderwijs, ook als de leerweg anders loopt. Evaluatie kan het best vertrekken van wat het kind binnen zijn mogelijkheden wél geleerd heeft. Tegelijk mag het recht op gezondheid niet onder druk komen: evaluaties mogen herstel niet belemmeren en moeten flexibel zijn, met uitstel, spreiding of alternatieven als dat nodig is. Het belang van het kind vraagt om een individueel traject, afgestemd met leerling, ouders en CLB. Participatie is daarin cruciaal: jongeren moeten mee betrokken worden bij hoe en wanneer ze geëvalueerd worden. Gelijke kansen vragen geen lagere lat, maar eerlijke ondersteuning. Zo blijft elke leerling volwaardig betrokken bij de school.

Aanbevelingen

- **Overheid:** Geef scholen duidelijke richtlijnen om flexibele evaluatie en participatie van lang afwezige leerlingen te garanderen, zodat hun recht op onderwijs én gezondheid beschermd blijven.
- **Scholen:** Zorg voor flexibele, op maat gemaakte evaluatietrajecten voor lang afwezige leerlingen, in overleg met leerling, ouders en CLB, zodat herstel niet belemmerd wordt en leerlingen volwaardig en met gelijke kansen betrokken blijven bij je school.

6.1.3. Aarden in een nieuwe school: sociale verbinding als sleutel

Van school veranderen is voor veel leerlingen een ingrijpende gebeurtenis. Soms kiezen ze samen met hun ouders bewust voor een nieuwe start, soms moeten ze veranderen na een uitsluiting. Aansluiting vinden bij leeftijdsgenoten is cruciaal voor hun welzijn en leerprestaties, ongeacht waarom ze van school veranderen. Toch blijkt uit gesprekken met kinderen en jongeren dat de sociale integratie bij een nieuwe start vaak veel te weinig aandacht krijgt.

Een zachte landing vraagt meer dan een administratieve inschrijving. Het gaat om verwelkomen, kennismaken en actief streven naar verbinding. Leerlingen die geen aansluiting vinden, blijven vaak sociaal geïsoleerd en dat kan ook leiden tot een nieuwe uitval.

> "In mijn nieuwe school gingen ze beter om met mijn ASS, dat hielp wel. Maar sociaal liep het mis. Ik kwam midden in het jaar binnen, en de anderen hadden hun vriendschappen al. Ik voelde me nergens echt op mijn plaats. Ook het contact met vrienden van mijn vorige school verwaterde. Uiteindelijk zat ik weer een maand thuis. Ik haalde wel mijn A-attest, maar het was een eenzaam einde van mijn schooljaar."
> Victor, 15 jaar

Het is belangrijk dat scholen actief werken aan sociale integratie door bewust ruimte te maken voor kennismaking met de klasgroep, een vertrouwenspersoon aan te duiden en de nieuwe leerling op te volgen. Scholen kunnen bijvoorbeeld een buddy aanduiden of medeleerlingen vragen om de nieuwkomer overal bij te betrekken.

> "Ik had echt hulp nodig om mijn plek te vinden, en dat heb ik gekregen. Mijn klastitularis begreep mijn situatie en dacht mee. Ze hadden vooraf al bekeken met wie ik misschien een klik zou hebben en die leerlingen gevraagd om mij wat te betrekken bij de groep. Dat werkte goed. Zo voelde ik me welkom en kon ik stilaan mijn eigen vriendenkring opbouwen."
> Arthur, 16 jaar

Aanbeveling

- **Scholen:** Zorg voor een warme, begeleide start en volg het kind of de jongere de eerste weken goed op. En duid een vertrouwenspersoon aan voor de nieuwe leerling.

6.1.4. Zorgvuldig omgaan met info bij schoolverandering

Na een definitieve uitsluiting heeft elke leerling recht op een nieuwe start. Om dat recht op een schone lei te waarborgen, zijn tuchtdossiers of tuchtmaatregelen niet overdraagbaar naar een nieuwe school. Dat is essentieel om leerlingen opnieuw kansen te geven. Die regeling moet blijven.

Ook voor de nieuwe school is het belangrijk om niet helemaal van nul te moeten beginnen, zeker als de vorige school al verhoogde of uitgebreide zorg bood.

De regelgeving bepaalt niet exact welke leerlingengegevens scholen aan een nieuwe school mogen doorgeven, maar geeft wel een duidelijke richtlijn: alleen gegevens die essentieel zijn om de onderwijsloopbaan van de leerlingen te ondersteunen, op te volgen en te beoordelen. Het doel is altijd het bevorderen van de leer- en ontwikkelingskansen van de leerling.[3]

Scholen mogen informatie doorgeven over begeleidingsacties, onderwijsbehoeften en geprobeerde ondersteuning. Het is belangrijk dat scholen de privacy respecteren als ze een leerlingendossier bijhouden of gegevens over leerlingen overdragen, dat ze helder, verbindend en begrijpelijk formuleren, het perspectief van de leerling en de ouders opnemen, en rekening houden met het inzage- en toelichtingsrecht van de ouders. Dat zorgt er ook voor dat ze bij een overstap relevante informatie zorgvuldig en in het belang van de leerling doorgeven, zonder te vervallen in stigmatisering of onterechte beeldvorming. Zo draagt het leerlingendossier bij aan continuïteit, transparantie en eerlijke kansen voor elke leerling.

Ouders en meerderjarige leerlingen kunnen de overdracht van leerlingengegevens weigeren, behalve voor gegevens waarvan de regelgeving bepaalt dat ze verplicht overgedragen moeten worden, zoals bij specifieke onderwijsbehoeften (een verslag gemeenschappelijk curriculum, een verslag individueel aangepast curriculum of een verslag opleidingsvorm 4).

Aan de andere kant vindt het Kinderrechtencommissariaat het belangrijk dat alle leerlingen goed geïnformeerd zijn over de leefregels op school. Voor eerder uitgesloten leerlingen is het extra belangrijk om die regels duidelijk en verbindend toe te lichten. Zo krijgt de leerling een nieuwe start, met duidelijke verwachtingen, begeleiding, structuur, steun en opvolging. Succesvolle integratie vraagt preventie en betrokkenheid van alle partijen.

Aanbeveling

- Zorg voor een evenwichtige gegevensoverdracht bij schoolverandering: tuchtmaatregelen en tuchtdossiers blijven strikt niet-overdraagbaar, maar onderwijsrelevante zorginformatie kan zorgvuldig gedeeld worden. Met respect voor het recht van de leerling op een nieuwe start en met oog voor de verantwoordelijkheid van de nieuwe school om de leerling op een gepaste manier te ondersteunen.

Zo krijgen zowel leerling als school de best mogelijke kans op positieve samenwerking.

6.1.5. Leersteun type 5 nodig[4]

Scholen kunnen soms niet voorkomen dat leerlingen na een opname of behandeling opnieuw uitvallen, soms al kort na hun re-integratie. Het gaat vaak om jongeren met psychische moeilijkheden en onderbroken schooltrajecten. Hoewel ziekenhuisscholen outreachend willen begeleiden, ontbreekt een duidelijk kader met financiële tegemoetkoming. Sommige scholen die met die kwetsbare leerlingen werken, voelen zich nog te vaak handelingsverlegen, vooral als het om complexe psychische problemen gaat.

Een leersteuncentrum type 5 met expertise over die doelgroep kan een cruciale rol spelen door samen met scholen, ouders en ziekenhuizen de re-integratie van leerlingen te ondersteunen en te proberen om terugval te voorkomen. Het centrum kan ook de thuisschool begeleiden om redelijke aanpassingen uit te werken en kennis te delen over de impact van die problemen. Dat versterkt niet alleen de basiszorg op school, maar geeft scholen ook een betrouwbare partner om die leerlingen op te volgen.

Leersteun type 5 zou flexibel inzetbaar moeten zijn. Het zou gecombineerd moeten kunnen worden met andere vormen van leersteun, zoals type 9 voor leerlingen met ASS, type 3 voor leerlingen emotionele en gedragsmoeilijkheden of type 2 voor leerlingen met een verstandelijke beperking. Dat draagt bij tot een geïntegreerde en maatgerichte ondersteuning die aansluit bij de complexe noden van de leerling.

Aanbevelingen

- Richt leersteuncentra type 5 op die expertise en ondersteuning bieden voor leerlingen met psychische kwetsbaarheden en faciliteer de samenwerking met ziekenhuisscholen en thuisscholen.
- Maak het mogelijk die leersteun type 5 te combineren met andere types leersteun, zodat leerlingen met meervoudige ondersteuningsnoden een geïntegreerd en coherent zorgtraject krijgen.

3 Zie Omzendbrief 'Overdracht van leerlingengegevens bij schoolverandering' BaO/2014/05, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14693 en Omzendbrief 'Structuur en organisatie van het voltijds secundair onderwijs' SO 64, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document/9418#7

4 Type 5 is onderwijs voor kinderen en jongeren die opgenomen zijn in een ziekenhuis, een residentiële setting of een preventorium. Soms verblijft het kind of jongere in een K-dienst (dienst neuropsychiatrie voor kinderen) die ook voorziet in onderwijsbegeleiding.

6.2. Flexibele leerwegen en kinderen tijd geven

Niet alle kinderen voelen zich even goed thuis in een klas met 25 leerlingen. Voor sommige jongeren is een leeromgeving met allemaal lessen van vijftig minuten na elkaar minder geschikt. De organisatie van een schooldag sluit daarom niet altijd optimaal aan bij de behoeften van alle leerlingen. Hoe school momenteel georganiseerd wordt, is niet voor iedereen even geschikt.

6.2.1. Instrument om te werken aan gelijke onderwijskansen

Scholen hebben vandaag al ruimte om flexibel in te spelen op de achtergrond, de mogelijkheden en de behoeften van leerlingen en zo hun recht op leren en ontwikkeling te ondersteunen. Ze kunnen kiezen voor kleinere klassen en alternatieve leerpaden in het gewoon onderwijs. We pleiten voor meer aandacht voor flexibele trajecten en aangepast les volgen op maat, afgestemd op het tempo en de noden van de leerling. Dat kan betekenen: tijdelijk minder leerstof, het leertraject spreiden over verschillende jaren of pauzes inlassen om herstel of heroriëntatie mogelijk te maken.

Die flexibiliteit zorgt voor ruimte om overbelasting te voorkomen, motivatie te behouden en terugkeer naar school haalbaar te maken, zeker voor leerlingen met psychische kwetsbaarheden, medische noden of complexe specifieke onderwijsbehoeften. Het uitgangspunt is maatwerk: onderwijs dat zich aanpast aan de leerling.

Flexibele leerwegen kunnen helpen om gelijke onderwijskansen te realiseren en vroegtijdige schooluitval tegen te gaan. Of een flexibele leerweg al dan niet leidt tot betere uitkomsten zal altijd afhangen van een samenspel van factoren op zowel leerling-, leerkracht-, klas- als schoolniveau.

6.2.2. Regelgeving maakt veel flexibiliteit mogelijk

In het basisonderwijs maakt het decreet Basisonderwijs veel flexibiliteit in leerwegen mogelijk. Elke school beslist in welke 'groepen' of leerjaren ze leerlingen indeelt. Verschillende basisscholen realiseren bijvoorbeeld flexibele leerwegen in de vorm van klasoverstijgende groeperingen of een meersporenbeleid dat leerlingen laat meebeslissen over de ondersteuning die ze krijgen.[5] Een school kan cognitief sterk functionerende leerlingen sneller laten starten in het lager onderwijs. Er is geen minimumleeftijd om het getuigschrift basisonderwijs te halen, waardoor die leerlingen ook sneller kunnen overstappen naar het secundair onderwijs.

Scholen in het basis- en buitengewoon onderwijs kunnen leerlingen deeltijds les laten volgen in een andere school voor basisonderwijs, in het voltijds secundair onderwijs of in het buitengewoon onderwijs.[6] Zo ontstaat een flexibele leerweg die het mogelijk maakt om les op maat te volgen, de overstap tussen verschillende onderwijsniveaus te ondersteunen en vlotter samenwerkingsverbanden tussen scholen in te richten.

In het secundair onderwijs krijgen scholen verschillende mogelijkheden om flexibele leertrajecten te organiseren op maat van individuele leerlingen of groepen van leerlingen.[7] Zo kunnen ze rekening houden met eerder verworven competenties, leerlingen vakken laten volgen in een andere school of redelijke aanpassingen doen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Ook onderwijstaal versterken of inspelen op hoogbegaafdheid of tijdelijke leerproblemen behoort tot de opties. Daarnaast kunnen leertrajecten gespreid worden in de tijd, bijvoorbeeld bij lange afwezigheid door ziekte of beperking, en kan de klassenraad vrijstellingen toekennen voor bepaalde leerdoelen. Ook is het mogelijk over te gaan met tekorten binnen een graad, wat betekent dat een leerling tot het einde van een graad de tijd krijgt om tekorten weg te werken. Die bepalingen creëren ruimte voor maatwerk. Een school kan cognitief sterk functionerende leerlingen vrijstellen van vakken of de leerling één of meer leerjaren laten overslaan.

6.2.3. Veel groeipotentieel in de schoolpraktijk

Bepaalde structurele keuzes voor de architectuur van het Vlaamse onderwijs maken het scholen lastiger om flexibele trajecten uit te werken voor leerlingen. Door de opdeling in graden is het niet evident om graadoverschrijdende leertrajecten op te zetten of om met leermodules te werken.

5 Zie bijvoorbeeld Kelchtermans, G., 2022, *Werken aan onderwijsvernieuwing. Lessen uit de Proefprojecten Differentiatie*, KU Leuven, in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, Ministerie voor Onderwijs en Vorming. https://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestanden/Inspiratieboek_final_22maart.pdf

6 Zie https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/ondersteuning-en-begeleiding-voor-leerlingen-cursisten-en-studenten/basis-en-secundair-onderwijs/leerlingen-basisonderwijs-les-volgen-in-een-andere-school

7 Zie https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/flexibel-leren-en-studeren-in-het-onderwijs/flexibel-leren-in-het-secundair-onderwijs

Dat vraagt dat scholen hun planning, hun personeelsinzet en hun infrastructuur herdenken.[8]

Niet alle scholen zijn bekend met de mogelijkheden voor flexibele trajecten. Die mogelijkheden worden nog te weinig benut. Zo toonde onderzoek van het Rekenhof naar de leerlingenbegeleiding in het beroepsonderwijs dat amper 3 van de 42 ondervraagde scholen flexibele leerwegen benut. Die scholen ervaren flexibel werken met individuele trajecten op maat van de leerling wel als een belangrijk instrument om vroeg schoolverlaten te voorkomen.[9]

Aanbevelingen

- Geef flexibele leerwegen een prominente plaats in een nieuw actieplan tegen schooluitval.
- Onderzoek de factoren die bepalen waarom sommige scholen die mogelijkheden wel benutten en andere niet, en hoe scholen die dat wel doen die leerwegen evalueren. En monitor de resultaten van flexibele leerwegen.
- Maak een duidelijk en overzichtelijk kader van de bestaande regelingen.
- Sensibiliseer en motiveer samen met de onderwijsnetten de schoolbesturen en de scholen over flexibele leerwegen en bied ondersteuning.

6.2.4. Modulair kunnen werken met certificering is nodig

Scholen, schoolbesturen en NAFT-aanbieders wijzen erop dat in het deeltijds beroepsonderwijs leerlingen modulair konden leren en tussentijds deelcertificaten konden behalen. Dat versterkte hun motivatie, verminderde schooluitval en verbeterde hun kansen op werk. Vandaag laat de regelgeving in het secundair onderwijs – waaronder duaal leren – zo'n tussentijdse attestering niet toe, behalve bij een volledige kwalificatie. Leerlingen die voor het einde van het schooljaar uitstappen, krijgen daardoor geen erkenning voor hun verworven competenties.

Dat staat haaks op het principe van flexibiliteit en maatwerk, net essentieel voor jongeren met een kwetsbare schoolloopbaan.

Deeltrajecten met civiel effect, waarin ze per module een certificaat krijgen dat de opgedane competenties officieel erkent, kunnen jongeren motiveren om aan boord te blijven. Ze kunnen met die certificaten vlotter inschuiven in een reguliere opleiding of op de arbeidsmarkt. We noteerden veel frustratie over de beperkingen van de regelgeving om alternatieve vormen van onderwijs te organiseren en zo'n certificering mogelijk te maken.

"We hebben leerlingen in onze bakkersopleiding die schitteren in het atelier. Ze zijn technisch sterk, creatief en gemotiveerd. Maar omdat ze struikelen over de algemene vakken, dreigen ze hun diploma niet te halen. Dat is frustrerend. Die jongeren stuiten op de rigide jaarklassen en graadstructuren. Wat we nodig hebben, is een modulair systeem waarin leerlingen stap voor stap kunnen groeien en erkend worden voor wat ze wél beheersen. Laat ze tegen het einde van het zesde jaar alles afronden voor een diploma, maar geef tussentijds al attesten met civiel effect voor de beroepsvaardigheden die ze verworven hebben. Die erkenning opent deuren naar werk, op voorwaarde dat de sector mee aan tafel zit en die attesten ook erkent."
Een schooldirecteur

8 De Rick K., Juchtmans, G. & B. De Fraine, 2016, Onderzoeksrapport, *Flexibele leerwegen in Vlaanderen*, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/203
9 De flexibele trajecten die die scholen gebruikten, zijn Bednet en TOAH voor leerlingen met medische problemen, trajecten voor taalondersteuning bij ex-OKAN-leerlingen, vrijstelling van bepaalde vakken bij zittenblijvers of bij leerlingen die van richting veranderen, en spreiding van een schooljaar over twee jaar. In Rekenhof, 2021, *Voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten. Leerlingenbegeleiding in het beroepssecundair onderwijs*, Verslag aan het Vlaams Parlement, https://www.ccrek.be/sites/default/files/Docs/2021_16_VoorVroegSchoolVerlaten.pdf

Aanbevelingen

- Zorg dat leerlingen die hun schooltraject tijdelijk onderbreken of uitvallen, niet met lege handen achterblijven. Voorzie in de mogelijkheid om al verworven competenties en behaalde leerresultaten tussentijds vast te leggen en te erkennen via civiel-effectieve certificaten. Zo krijgen jongeren voor de arbeidsmarkt of voor vervolgonderwijs formele waardering voor wat ze al geleerd hebben, zelfs als ze hun diploma nog niet behalen. Dat verlaagt de drempel om later opnieuw in te stappen in onderwijs of opleiding en versterkt hun motivatie en perspectief.
- Herken en erken jongeren met een zwaar schoolverleden als doelgroep met specifieke noden in het leerplichtonderwijs, en ontwikkel beleidskaders waarin ze recht hebben op tijd, begeleiding én een alternatieve leerweg met uitzicht op kwalificatie.

6.2.5. Examencommissie als flexibele leerweg

Onze klachtenlijn hoort geregeld van ouders dat het reguliere onderwijs voor hun kind tekortschiet, bijvoorbeeld bij hoogbegaafdheid, leerstoornissen of andere specifieke noden. Als een jongere tijdelijk of lang thuiszit, rijst de vraag naar een zinvol alternatief. Sommige kinderen, jongeren en ouders kiezen dan voor de Examencommissie en voor huisonderwijs.

Het aantal leerlingen dat in Vlaanderen huisonderwijs volgt blijft beperkt, maar is de laatste tien jaar wel sterk gestegen. De onderwijsinspectie wijst erop dat jaar na jaar meer jongeren een getuigschrift of diploma halen via de Examencommissie.[10]

Jongeren die we spraken, zeiden dat het reguliere onderwijs niet voldeed om hun persoonlijkheid, talenten en vermogens te ontwikkelen. Voor die jongeren betekent huisonderwijs niet dat ze zich terugtrekken, maar net dat ze kiezen voor een flexibele en herstellende leerweg. Ze vonden opnieuw ademruimte en leergoesting. De vrijheid om in hun eigen tempo te studeren en zelfstandig de leerstof te verwerken, geeft ze opnieuw controle en motivatie.

10 Onderwijsinspectie, 2025, *Rapport Huisonderwijs: Ontwikkelingen en resultaten 2019-2024*, https://www.vlaanderen.be/onderwijsinspectie/opdrachten/onderzoeken/rapport-huisonderwijs-ontwikkelingen-en-resultaten-2019-2024

Tegelijk vragen examens via de Examencommissie heel veel zelfstandigheid van kinderen en jongeren, en ondersteuning van ouders.

> "Veel mensen denken dat de Examencommissie iets is voor wie niet slim genoeg is voor school. Maar eigenlijk moet je net alles kunnen, en zelfstandig zijn. Het is pittig, je mag het echt niet onderschatten."
> Arthur, 16 jaar

Verschillende jongeren die we spraken, kozen daarom voor collectief huisonderwijs. Ze vertellen hoe een vaste structuur ze rust en overzicht geeft, met kortere lesdagen, duidelijke planning, gezamenlijke pauzes en heldere leefregels. Wat voor die jongeren echt het verschil maakt, zijn één of meer volwassenen die een coachende rol opnemen. Die persoonlijke aanpak, in combinatie met de mogelijkheid om in hun eigen tempo te werken en directe ondersteuning te krijgen, zorgt voor hernieuwde motivatie. Bovendien voelen ze zich er minder alleen: ze komen in contact met andere kinderen en jongeren, wat opnieuw kansen oplevert voor sociale verbinding en vriendschap.

> **Isolatie doorbreken**
> "Thuis alleen studeren lukte me niet. Ik raakte altijd afgeleid en ging gamen in plaats van te leren. Hier heb ik structuur, een coach en andere jongeren in de buurt. Dat helpt me om echt aan de slag te gaan voor de Examencommissie. Ik ben nog ingeschreven in het buitengewoon onderwijs (OV1 Type 9) en ga op vrijdag soms terug naar school om daar de band met mijn vrienden en leerkrachten te behouden. Die combinatie werkt voor mij: ik leer vooral hier in mijn tempo."
> Victor, 15 jaar

Aan collectief huisonderwijs hangt een prijs en die is zeker niet voor alle ouders haalbaar. Verschillende jongeren zeggen dat een brug tussen school en Examencommissie ze ook zou helpen: scholen die blijven ondersteunen tijdens het traject kunnen veel betekenen. Ten slotte stellen jongeren ook voor om examencentra op te zetten in elke provincie in plaats van alleen maar in Brussel. Voor jongeren die in uithoeken van Vlaanderen wonen, is Brussel niet zo vlot bereikbaar met het openbaar vervoer. Verschillende jongeren ondervonden ook veel hinder van de vele stakingen bij het openbaar vervoer. Enkele jongeren voelen zich onveilig in de omgeving van het Noordstation van Brussel.

Aanbevelingen

- Onderzoek de motieven van ouders en kinderen om te kiezen voor de Examencommissie. Die motieven kunnen belangrijke signalen opleveren om het onderwijs beter af te stemmen op verschillende noden en om uitval of schoolmoeheid preventief aan te pakken.
- Beloon scholen die vrije leerlingen begeleiden door ze de lessen te laten volgen of leerlingen te helpen bij de Examencommissie, bijvoorbeeld met mentorschap, coaching of occasionele lesmomenten.
- Organiseer een examencentrum in elke provincie.

6.3. Warme overgangen

Voor sommige kinderen is de overgang van kleuter- naar lagere school een kleine stap. Voor anderen voelt het als een hoge hindernis. De overgang van lager naar secundair onderwijs is voor sommigen een nieuw avontuur en voor anderen dan weer een harde breuk. Vooral voor kinderen en jongeren die extra ondersteuning nodig hebben, kan school aanvoelen als een hindernissenparcours, waarin elke moeilijkheid een impact heeft op hun zelfvertrouwen. Zij duiken vaak op in de getuigenissen over thuiszitten. Warme overgangen op die sleutelmomenten moeten dat voorkomen.

6.3.1. Tussen kinderopvang en kleuteronderwijs

Het project *Doorgaande Lijn* toont dat een geïntegreerde aanpak van kinderopvang, kleuteronderwijs en buitenschoolse opvang kan zorgen voor een vloeiendere overgang, waarin zorgen, spelen en leren beter op elkaar aansluiten voor kinderen van 0 tot 6 jaar.[11]

Kinderopvang en kleuterschool wisselen structureel informatie uit over wat de kleuter nodig heeft en hoe hij zich ontwikkelt. Kinderen kunnen geleidelijk wennen door af en toe tijd door te brengen in hun toekomstige klasje en al vertrouwd te raken met hun juf. De ouders worden mee betrokken bij dat proces.

Een doorgaande lijn draagt bij tot het zelfvertrouwen van kinderen en bevordert hun sociale vaardigheden.

11 https://www.opgroeien.be/aanbod/projecten-samenwerkingen/doorgaande-lijn

Het zorgt voor een veilige en vertrouwde omgeving waarin ze zich kunnen ontplooien. Voor de overheid betekent dat wel een grote uitdaging: het huidige gesplitste systeem vereist betere afstemming van regelgeving, meer samenwerking tussen professionals en structurele investeringen. Alleen zo kan een duurzame, kwaliteitsvolle doorgaande lijn gerealiseerd worden voor alle kinderen.

Aanbeveling

- Investeer in duurzame samenwerking tussen kinderopvang, kleuteronderwijs en buitenschoolse opvang en zorg voor een geïntegreerd beleidskader. De praktijkervaringen van de pilootprojecten *Doorgaande Lijn* kunnen inspireren.

6.3.2. Tussen lagere en secundaire school

Onze klachtenlijn hoort elk jaar ouders met vragen over de overgang van de lagere naar de secundaire school. Met name als ze het voorstel krijgen om hun kind op leeftijd te laten overgaan van het vijfde leerjaar, soms zelfs van het vierde leerjaar naar 1B van het secundair onderwijs.

Het transbaso-onderzoek[12] toonde dat de studiekeuze bij de overgang van lagere naar secundaire school vooral gestuurd wordt door prestaties voor wiskunde en Nederlands, terwijl interesses van leerlingen nauwelijks een rol spelen. Vaak kiezen ouders eerst een school en daarmee impliciet ook een onderwijsvorm. Leerlingen krijgen wel wat inspraak, maar het onderzoek toonde dat het 'watervaldenken' diepgeworteld is: ze spreken over hoge en lage richtingen, 'afzakken' en moeilijk of gemakkelijk, nog altijd een hardnekkig discours in onze samenleving.

Om de overgang tussen lagere en secundaire school te verzachten, organiseren sommige scholen zich als tienerscholen. Ze doorbreken de klassieke 6-6-structuur (zes jaar lagere en zes jaar secundaire school) met een 4-4-4-model: vier jaar lagere school, vier jaar tienerschool en vier jaar 'highschool'. Tienerscholen zijn er voor de leeftijd van ongeveer 10 tot 14 jaar.

Door alles pedagogisch, didactisch en organisatorisch beter op elkaar af te stemmen, ervaren leerlingen minder breuken in hun leerloopbaan. Voorstanders van tienerscholen wijzen vooral op de begeleiding die tieners er krijgen om een meer gerichte studiekeuze te maken. Tienerscholen verwijzen naar hun breed basisaanbod, terwijl vandaag het studieaanbod in de eerste graad van veel secundaire scholen toch nog vooral afgestemd is op wat de school vanaf de tweede graad aanbiedt in bepaalde studiedomeinen en finaliteiten. De studiekeuze uitstellen in een tienerschool geeft kinderen de kans om hun talenten en interesses in hun eigen tempo te ontdekken. En de tienerschool zou beter aansluiten bij de ontwikkeling van 10- tot 14-jarigen. Pedagogen argumenteren dat dat model de woelige puberteit beter kan opvangen. Dat kan helpen om een valse start op 12 jaar te voorkomen en ervoor zorgen dat kinderen hun talenten beter kunnen ontwikkelen.

Aanbevelingen

- Zorg voor een eenvoudige en transparante onderwijsstructuur, zodat alle leerlingen en ouders beter begrijpen hoe het systeem werkt en wat de gevolgen zijn van studiekeuzes.
- Stimuleer alternatieve modellen zoals de tienerschool en monitor en onderzoek de effecten van tienerscholen op leerresultaten, welbevinden en gelijke kansen.

6.3.3. Tussen gewoon en buitengewoon onderwijs

De regelgeving laat al veel samenwerking toe tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Toch is er voor sommige kinderen en jongeren vandaag nog een harde grens tussen de twee systemen. Kinderen zitten thuis of stappen vaak over naar het buitengewoon onderwijs, omdat de scholen en de leraars zich te weinig ondersteund voelen om kinderen met specifieke leernoden of gedragsproblemen goed te begeleiden. Door nog meer ondersteuning en kennis vanuit het buitengewoon onderwijs en van externe partners structureel in het team te brengen in het gewoon onderwijs, kunnen leerkrachten zich gesterkt voelen en samen werken aan oplossingen.

Vragen bij typegebonden buitengewoon onderwijs

Kinderen en jongeren met een meervoudige beperking passen moeilijk in het huidige buitengewoon onderwijs, waarin elk type afgestemd is op één dominante beperking. Hun complexe noden vragen om een

12 https://transbaso.be/

geïntegreerde en flexibele aanpak, maar die is er vaak niet. De expertise is te versnipperd en het systeem te rigide om meer op maat te kunnen werken. Daardoor krijgen die kinderen nog te vaak niet de ondersteuning die ze nodig hebben. Een meer kindgerichte benadering op maat is nodig.

Wij stellen ook vragen bij het samenzetten van uitsluitend kinderen en jongeren met gedragsproblemen en emotionele stoornissen in één type 3-klas of -school. Hoewel type 3 meer aangepaste zorg geeft, registreert onze klachtenlijn daar toch opvallend veel uitsluitingen. Zonder genoeg sterke omkadering versterken die homogene groepen vaak negatieve dynamieken in plaats van gedrag te verbeteren. Kinderen en jongeren missen er positieve voorbeelden en sociale spiegels. Meer inclusieve en gemengde leeromgevingen zijn essentieel om die kinderen en jongeren beter te ondersteunen en tot ontwikkeling te laten komen.

Inclusie is een recht

Het recht op onderwijs betekent ook het recht om volwaardig te kunnen meedraaien in de samenleving. Inclusief onderwijs is niet alleen een middel om dat doel te bereiken, maar ook een plek waar kinderen en jongeren met een beperking vandaag al samen met leeftijdsgenoten kunnen leren en leven. Uit eerder onderzoek van het Kinderrechtencommissariaat blijkt dat die jongeren dat erg belangrijk vinden.[13] Ze vragen uitdrukkelijk om niet bekeken te worden als 'anders', maar als gewone kinderen met eigen talenten en dromen.

Daarom pleiten we al jaren voor voorzichtigheid voor wie jonge kinderen diagnosticeert of labelt. Een label draagt het kind mee en kan stigmatiseren. En het is heel belangrijk om niet alleen te kijken naar het label, maar naar het kind in zijn context. We moeten vooral de drempels in de omgeving aanpakken, niet de zogenaamde tekorten van het kind. Dat vraagt om gezamenlijke inspanningen van leerkrachten, ouders, kinderen en professionals om elke keer opnieuw te zoeken naar wat echt werkt en ondersteunt. Zo wordt inclusief onderwijs waargemaakt.

Voor inclusie zijn genoeg mensen en middelen nodig, maar ook een shift van denken in termen van tekorten naar denken in termen van mogelijkheden. Dat vraagt een andere blik en focus. Er is nog altijd sensibilisering nodig bij sommige scholen om effectief die switch te maken.

13 Kinderrechtencommissariaat, 2012, Advies, *Recht doen aan kinderen met een label*, https://www.kinderrechten.be/advies/recht-doen-aan-kinderen-met-een-label

Het Kinderrechtencommissariaat is blij dat de nieuwe regering verder wil focussen op basiszorg en verhoogde zorg voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Scholen moeten de nodige redelijke aanpassingen doen om inclusie mogelijk te maken. Daarvoor moeten ze de nodige ondersteuning krijgen. De regering wil ook de samenwerking versterken tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. We kijken uit naar de Staten-Generaal naar aanleiding van het rapport van de onafhankelijke Commissie Inclusief Onderwijs. We pleiten ervoor om daar actief kinderen en jongeren met een zorgnood en hun ouders bij te betrekken.

Aanbevelingen

- Versterk de basiszorg en verhoogde zorg met structurele middelen en genoeg mensen om redelijke aanpassingen en inclusie haalbaar te maken.
- Versterk schoolteams in het gewoon onderwijs nog meer met expertise en ondersteuning uit het buitengewoon onderwijs en van externe partners. Verhoog het aantal uren leersteun.
- Betrek kinderen met een zorgnood en hun ouders structureel bij het beleid en bij de Staten-Generaal Inclusief Onderwijs.

Inclusieve schoolomgeving

In veel situaties die voorafgingen aan of gepaard gaan met thuiszitten staat inclusie onder druk door gesignaleerde gedrags-, sociale of emotionele moeilijkheden bij de leerling. Vaak hangen die samen met de beperking zelf, zoals bij ASS of ADHD. In klachtenonderzoek merken we dat redelijke aanpassingen dan vooral gericht zijn op de beperking en op het behalen van de einddoelen. De sociale en emotionele noden en de ondersteuning die nodig is om tot leren te komen, krijgen minder aandacht. Daarom pleit onze klachtenlijn bij bemiddeling voor een evenwichtige aanpak, die zowel zorgnoden als onderwijsdoelen ernstig neemt. De twee zijn essentieel om inclusie duurzaam te doen slagen.

Voor de meeste leerlingen moet het gemeenschappelijk curriculum haalbaar zijn. Daarvoor heeft de leerkracht de steun nodig van een multidisciplinair team, om vooral de aanpak te differentiëren en niet de onderwijsdoelen zelf. De Commissie Inclusief Onderwijs benadrukt in haar advies dat er vandaag te veel nadruk ligt op uitzonderingsmaatregelen. *Universal design for learning (UDL)* ondersteunt beter de onderwijsbehoeften van álle leerlingen, ook van hoogbegaafde leerlingen of leerlingen met bijzondere noden. Zo zijn minder individuele maatregelen nodig en blijft het onderwijs uitdagend en kwaliteitsvol.[14]

Een inclusieve leeromgeving voor kinderen met specifieke noden vraagt verschillende aanpassingen op maat. Er moet geïnvesteerd worden in integraal toegankelijke schoolgebouwen. Dat betekent dat er niet alleen aandacht gaat naar de fysieke toegankelijkheid van een schoolgebouw, maar dat er ook aandacht is voor goede akoestiek en voor natuurlijke of gedempte verlichting. En dat overbodige visuele prikkels in lokalen, bijvoorbeeld door te veel posters of te felle kleuren, beperkt blijven. En dat leerlingen tot rust kunnen komen in genoeg rustige, prikkelarme ruimtes. Die ruimtes kunnen ook fungeren als alternatieven voor drukke eetruimtes en speelplaatsen. Het zijn plekken die op school rust en veiligheid bieden.

Een inclusieve aanpak vraagt flexibiliteit en maatwerk. Voor sommige leerlingen zijn flexibele leertrajecten met pauzes op maat essentieel om overprikkeling te voorkomen. Hulpmiddelen zoals noisecancelling hoofdtelefoons of visuele schema's geven extra ondersteuning en structuur. Overbevraging vermijden, op tijd informatie geven over wat komt en differentiëren in opdrachten en evaluaties helpen leerlingen tot leren te komen en zich veilig te voelen.

Een cultuur van begrip en inclusie vraagt meer inzicht van schoolteams in sensorische gevoeligheden, prikkelverwerking en de vaak verborgen impact daarvan op gedrag en leren. Gerichte opleiding en begeleiding helpen leerkrachten en ondersteuners om signalen beter te herkennen en gepast te reageren, zodat kinderen en jongeren zich veilig en begrepen voelen. Ook klasgenoten sensibiliseren over diversiteit in prikkelverwerking, en overprikkeling bespreekbaar maken in de klas versterkt die cultuur en bevordert wederzijds respect. Zo groeit een schoolklimaat dat verschillen erkent en ondersteunt, en waarin alle kinderen de ruimte krijgen om tot leren en ontwikkelen te komen.

Tot slot is individuele ondersteuning cruciaal om elk kind optimaal te laten groeien. Dat vraagt duidelijke en gedragen afspraken tussen ouders, school en leerling, vastgelegd in een individueel ondersteuningsplan dat regelmatig samen geëvalueerd en bijgestuurd wordt. CLB en externe expertise inschakelen versterkt die

14 Advies van de onafhankelijke Commissie Inclusief Onderwijs, *Evolutie naar scholen voor iedereen*, 2024, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestanden/advies-commissie-inclusief-onderwijs.pdf

samenwerking. Zo ontstaat een gezamenlijke aanpak waarin het welzijn en de leerontwikkeling van het kind écht centraal staan en waarin elk kind de kans krijgt om zich maximaal te ontplooien.

Aanbevelingen

- Investeer in integraal toegankelijke schoolgebouwen die verder gaan dan fysieke toegankelijkheid en ook aandacht hebben voor akoestiek, verlichting, prikkelarme lokalen en rustige ruimtes, zodat leerlingen tot rust kunnen komen en zich veilig en optimaal kunnen ontwikkelen.
- Voorzie in middelen en opleidingen om leerkrachten en ondersteuners beter te laten omgaan met sensorische gevoeligheden, prikkelverwerking en de verschillende onderwijsbehoeften van leerlingen, zodat ze sterker kunnen differentiëren in aanpak van de groep en het individuele kind of jongere. Integreer dat in alle lerarenopleidingen, zodat elke leerkracht voorbereid is om met diverse zorgnoden om te gaan vanaf de eerste fasen van het zorgcontinuüm.
- Stel duidelijke afspraken en handelingsplannen op met kind en ouders, waarin onderwijsdoelen en welzijnsnoden met elkaar in balans zijn.

Inclusie monitoren

De onderwijsinspectie heeft de opdracht om bij elke doorlichting na te gaan of de school kwaliteitstrajecten aanbiedt voor die leerlingen, met bijzondere aandacht voor hoe ze redelijke aanpassingen afweegt. Een doorgedreven en systematische monitoring van inclusie vinden we nodig. Om op tijd scholen te detecteren die worstelen met inclusieve trajecten, ze gericht te ondersteunen en hun engagement op te volgen. Zo kunnen we beter voorkomen dat leerlingen uitvallen of telkens opnieuw de dupe worden van gebrek aan draagkracht of expertise. Monitoren is niet controleren om te sanctioneren, maar een hefboom om inclusief onderwijs waar te maken.

Aanbevelingen

- Zorg voor effectieve monitoring van inclusie in Vlaanderen. Installeer 'inclusie-knipperlichten' in de leerlingendatabank en laat de onderwijsinspectie de kwaliteit van redelijke aanpassingen systematisch opvolgen.
- Zorg ervoor dat monitoring een lerend en geen sanctionerend instrument is, en koppel er gerichte en kwaliteitsvolle ondersteuningstrajecten voor scholen aan.
- Publiceer elk jaar rapporten over de monitoring van inclusie, met aanbevelingen en goede praktijken voor scholen. En koppel daar studiedagen, infomomenten en intervisie aan.

Welzijnsprofessionals structureel inbedden in schoolteams

Het Kinderrechtencommissariaat pleit voor structurele versterking van schoolteams met welzijnsprofessionals als essentieel onderdeel van de basiszorg en als voorwaarde voor inclusief onderwijs.[15] Als we willen dat alle leerlingen, ook die met complexe of intensieve ondersteuningsnoden, gewoon les kunnen volgen in een vertrouwde leeromgeving met hun leeftijdsgenoten, moeten onderwijs en welzijn veel nauwer samenwerken. Dat betekent investeren in een geïntegreerd aanbod van onderwijs en zorg op school. Scholen hebben extra middelen nodig om zelf opvoeders, orthopedagogen, psychologen en andere welzijnsprofielen te kunnen opnemen in hun team. Die expertise op school maakt het mogelijk om sneller, preventiever en op maat van de leerling te handelen, in plaats van op lange wachtlijsten te stuiten bij externe hulpverlening.

Medewerkers uit multifunctionele centra (MFC's) of ondersteuners via persoonlijke- assistentiebudgetten (PAB) kunnen mee deel uitmaken van het schoolteam. Voor sommige leerlingen is inclusie nu alleen haalbaar dankzij een persoonlijke assistent die ze in de klas ondersteunt en die vaak ook een vertrouwenspersoon is voor zowel de leerling als de ouders. Vandaag gebeurt de samenwerking met een persoonlijke assistent nog te vaak ad hoc en is het afhankelijk van de goodwill van de school. In andere landen werken medewerkers van multifunctionele centra bijvoorbeeld overdag mee op school, omdat hun kinderen en jongeren dan daar zijn.

15 Zie ook Advies van de onafhankelijke Commissie Inclusief Onderwijs, *Evolutie naar scholen voor iedereen*, 2024, https://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestanden/advies-commissie-inclusief-onderwijs.pdf

Het CLB kan daarin een brugfunctie opnemen en mee zorgen voor overleg en afstemming. Zo bouwen scholen aan een sterkere basiszorg en een inclusieve school.

Aanbevelingen

- Geef scholen structureel middelen om opvoeders, psychologen en orthopedagogen in het team op te nemen als deel van basiszorg.
- Laat PAB-assistenten en MFC-medewerkers structureel meewerken op school, zorg voor een helder kader dat de samenwerking regelt.

Een campus voor elke leerling: dichtbij, inclusief en op maat

Elke leerling met een zorgnood moet dicht bij huis naar school kunnen gaan. Inclusief onderwijs betekent voor het Kinderrechtencommissariaat niet per se dat alle kinderen en jongeren voortdurend samen in dezelfde klas zitten. Het kan ook gaan om een model met leerlingen met en zonder specifieke ondersteuningsnoden op één campus, met leerpaden afgestemd op hun mogelijkheden en noden. Het een-campusmodel biedt kansen om samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs te versterken en te integreren.

De Vlaamse Regering zal voorrang geven aan investeringen in gemeenschappelijke campussen. Daarmee gaat ze in op een eerder pleidooi van het Kinderrechtencommissariaat voor regionaal beter gespreide campussen waar scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs samenwerken. Als dat beleid er komt, versterkt dat het recht op kwaliteitsonderwijs en ontwikkeling voor élke leerling. Inclusie vraagt visie, infrastructuur én tijd om samenwerking duurzaam vorm te geven.

Aanbeveling

- Zorg dat de campussen waar gewoon en buitengewoon onderwijs geïntegreerd samenwerken breed verspreid zijn zodat leerlingen met specifieke leer- en zorgnoden altijd dicht bij huis terechtkunnen.

Hoofdstuk 7

Thuiszitters uit de schaduw

Nog te vaak verdwijnen kinderen en jongeren die thuiszitten uit beeld. Ze vallen tussen de mazen van regelgeving en registratiesystemen, en verdwijnen van de radar van onderwijs en beleid. Omdat er soms geen precieze cijfers en inzichten zijn, blijven de omvang van de groep, de noden en het profiel onduidelijk. Wel staat vast dat hun recht op onderwijs ernstig onder spanning komt en dat dat vandaag voor veel kinderen en jongeren nog vaak te weinig gezien wordt.

Ouders, scholen en andere professionals zien hoe complex hun situatie vaak is, maar stuiten op onmacht en beperkte mogelijkheden. Door die kinderen en jongeren beter in kaart te brengen en hun trajecten te monitoren, kunnen we hun leerrecht beter garanderen, scholen beter ondersteunen en beleid en regelgeving bijsturen.

Dit dossier toonde waar monitoring, evaluatie en onderzoek hard nodig zijn en wat er nodig is om elk kind maximaal te laten groeien in onderwijs. We sluiten af met een beknopte samenvatting van die aanbevelingen.

7.1. Monitoring én evaluatie zijn nodig

Goed beleid werkt pas als het ook goed uitgevoerd, opgevolgd en geëvalueerd wordt. Monitoring maakt knelpunten zichtbaar en geeft scholen en beleidsmakers handvatten om bij te sturen. Evaluatie en opvolging zijn cruciaal om kwetsbare leerlingen structureel te blijven ondersteunen en niet uit het oog te verliezen.

Aanbevelingen voor monitoring en evaluatie

- Hou leerlingen met Z-, P-, B- en R-codes systematisch in beeld en verplicht tijdige CLB-betrokkenheid ook bij Z- en P-codes.
- Herintroduceer aparte afwezigheidscodes voor preventieve schorsing en tijdelijke uitsluiting, en laat de onderwijsinspectie het gebruik van die codes monitoren. Met die permanente monitoring kunnen scholen hun sanctiebeleid evalueren en bijsturen.
- Monitor systematisch het aantal thuiszitters, hoelang ze thuiszitten en hun opvangtrajecten.
- Breid de opdracht van de LOP's uit: laat ze evoluties in definitieve uitsluitingen opvolgen en rapporteren.
- Versterk en centraliseer de monitoring van capaciteitstekorten en wachtlijsten (1B, OKAN, buitengewoon onderwijs) via een Vlaams digitaal register gekoppeld aan informatie uit lokale aanmeldsystemen.
- Hou systematisch toezicht op naleving van inschrijvingsrecht, inclusief een meldpunt voor weigeringen 'onder de tafel'. Verzamel en analyseer data over het aantal weigeringen, de motieven en de impact op de studieloopbanen van de leerlingen.
- Installeer 'inclusie-knipperlichten' in de leerlingendatabank en laat de onderwijsinspectie de kwaliteit van redelijke aanpassingen systematisch opvolgen.
- Evalueer flexibele leerwegen zoals TOAH en NAFT en monitor hun gebruik en impact.
- Rapporteer geregeld over bevindingen uit monitoring en evaluatie en koppel daar studiedagen en infomomenten aan.

7.2. Onderzoek als belangrijke schakel

Naast monitoring is er grondig onderzoek nodig, door overheid en wetenschappers, om oorzaken, gevolgen en oplossingen voor thuiszitten beter te begrijpen. Dat helpt beleidsmakers en scholen om doeltreffend en kindgericht te werken. Onderzoek moet oog hebben voor de leefwereld van kinderen én de uitdagingen voor scholen en welzijnspartners.

Aanbevelingen voor onderzoek

- Onderzoek het lerarentekort: waarom haken mensen af tijdens of na de lerarenopleiding en wat kan ze motiveren? Onderzoek wat er nodig is om het beroep aantrekkelijk te maken en te houden.
- Onderzoek omvang, profiel en noden van thuiszitters en relaties tussen afwezigheidscodes.
- Analyseer waarom veel leerlingen doorstromen naar het buitengewoon onderwijs en breng hun trajecten in kaart. Onderzoek waarom ook meer ouders vragen om buitengewoon onderwijs.
- Onderzoek of er echt meer gedragsmoeilijkheden zijn bij kinderen en jongeren, en hoe dat komt.
- Onderzoek hoe verschillen tussen jongens en meisjes en socio-economische achtergrond de risicofactoren en ervaringen van thuiszitters beïnvloeden, en welke aanpassingen in onderwijspraktijk en begeleiding leerkrachten kunnen helpen om jongens en meisjes beter te ondersteunen om schooluitval te voorkomen.
- Onderzoek waarom scholen 'gebrek aan draagkracht' inroepen en welke ondersteuning nodig is.
- Onderzoek hoe leerlingenparticipatie in Vlaanderen vorm krijgt in de verschillende onderwijsniveaus en onderwijsvormen.
- Herhaal en actualiseer de evaluatie van het onderwijsaanbod voor zieke leerlingen.
- Onderzoek waarom scholen definitieve uitsluitingen niet altijd melden aan AGODI.
- Onderzoek de motieven van leerlingen en ouders om te kiezen voor huisonderwijs en examens bij de Examencommissie, als signaal voor knelpunten in het reguliere onderwijs.
- Onderzoek welke factoren bepalen dat scholen flexibele leerwegen wel of niet benutten, hoe ze die evalueren, en wat de effecten zijn op leerresultaten en welbevinden.
- Investeer in onderzoek naar de mogelijkheden en randvoorwaarden van hybride leren als flexibele leerweg.

7.3. Aanbevelingen voor een onderwijs dat elk kind laat groeien

Onderwijs wil alle kinderen ondersteunen, optimale leerkansen bieden en gelijke toegang tot kwaliteit garanderen, ongeacht hun achtergrond, mogelijkheden of zorgnoden. Dat vraagt een beleid dat inzet op professionalisering, inclusie, samenwerking, duidelijke rechtswaarborgen en toegankelijke leertrajecten.

Aanbevelingen om schoolteams te versterken

- Zet alle zeilen bij om het lerarentekort aan te pakken. Genoeg leraars voor de klas is een basisvoorwaarde voor kwaliteitsonderwijs.
- Voorzie in blijvende opleiding en vorming in een verbindend schoolklimaat, klasmanagement, leerlingenparticipatie en een inclusieve schoolcultuur.
- Investeer in expertise rond diversiteit, prikkelverwerking en specifieke onderwijsbehoeften.
- Erken en ondersteun leerkrachten die werken in complexe of atypische settings.
- Geef scholen structureel middelen om opvoeders, psychologen en orthopedagogen in hun team op te nemen als deel van hun basiszorg.
- Laat PAB-assistenten en MFC-medewerkers structureel meewerken op school. Zorg voor een helder kader dat de samenwerking regelt.

Aanbevelingen voor leerlingenbegeleiding en de continuïteit van zorg

- Geef scholen genoeg middelen om de brede basiszorg en de verhoogde zorg uit te bouwen.
- Investeer in vaste routines, klasmanagement en een verbindende start van het schooljaar.
- Stel duidelijke handelingsplannen op met kind en ouders, waarin onderwijsdoelen en welzijnsnoden in balans zijn.
- Neem in het decreet Leerlingenbegeleiding op dat scholen het CLB verplicht moeten inschakelen zodra een leerling een bepaald aantal Z-codes heeft, ook als die gespreid zijn over het schooljaar.
- Maak heldere afspraken over begeleiding van leerlingen die lang afwezig zijn, ook over hoe ze kunnen bijblijven met de leerstof.
- Zorg dat alle leerlingen na een definitieve uitsluiting actieve hulp en ondersteuning krijgen, zodat hun leerrecht niet onderbroken wordt. Dat is in eerste instantie een gezamenlijke verantwoordelijkheid van school, CLB en ouders.
- Deel bij schoolverandering alleen zorgrelevante informatie, geen tuchtdossier. Zorg voor een warm onthaal, goede opvolging in de eerste weken en wijs een vertrouwenspersoon toe aan de nieuwe leerling op school.

Aanbevelingen voor inclusie en leersteun

- Bouw een schoolcultuur waar elke leerling zich gezien en welkom voelt.
- Zorg voor integraal toegankelijke infrastructuur (fysiek, akoestisch, prikkelarm).
- Versterk schoolteams met expertise uit het buitengewoon onderwijs. Verhoog het aantal uren leersteun.
- Richt leersteuncentra type 5 op voor leerlingen met psychische kwetsbaarheden. Maak het mogelijk om leersteun type 5 te combineren met andere types leersteun.
- Zorg dat de campussen waar gewoon en buitengewoon onderwijs geïntegreerd samenwerken breed verspreid zijn zodat leerlingen met specifieke leer- en zorgnoden altijd dicht bij huis terechtkunnen.

Aanbevelingen voor samenwerking en netwerking

- Veranker samenwerking van scholen met zorgprofessionals die al betrokken zijn bij het kind om de brede basiszorg en de verhoogde zorg te versterken en escalatie te voorkomen.
- Definieer duidelijke rollen en kernopdrachten van CLB, PBD en leersteuncentra.
- Veranker de samenwerking tussen school, CLB en PDB sterker door duidelijke minimumeisen vast te leggen over de inhoud en frequentie van de overlegmomenten, de jaarlijkse evaluatie en bijsturing van de samenwerking, en over de gezamenlijke opmaak en opvolging van afspraken over leerlingenbegeleiding.
- Versterk de CLB's met extra middelen zodat ze hun taken naar behoren kunnen vervullen en geef ze een duidelijke rol in de eerstelijnszorg.
- Richt in elke provincie een centraal infopunt op voor onderwijs aan zieke of afwezige leerlingen, met toegankelijke informatie, advies en trajectbegeleiding voor scholen, ouders, CLB's en artsen, en ondersteun dat met sterke websites.
- Geef brugfiguren een vaste plaats in het lokaal flankerend onderwijsbeleid, met structurele ondersteuning van Vlaanderen. Elke school zou moeten kunnen rekenen op brugfiguren.
- Breid de opdracht van de LOP's uit naar monitoring van uitsluitingen en inschrijvingen, en geef ze het mandaat om inschrijvingen van uitgesloten leerlingen te coördineren.
- Bouw structurele samenwerking tussen onderwijs en welzijn verder uit via gezamenlijke vorming, overleg en een gemeenschappelijk kwaliteitskader. Behoud en versterk de netwerken tegen schooluitval en de lerende netwerken onderwijs en jeugdhulp.
- Zorg voor duurzame samenwerking tussen kinderopvang, kleuteronderwijs en buitenschoolse opvang.
- Investeer structureel in jeugdhulp en geestelijke gezondheidszorg om wachtlijsten weg te werken en tijdig ondersteuning te garanderen voor elk kind en elke jongere.

Aanbevelingen voor flexibele leerwegen en tijdelijke alternatieve trajecten

- Geef flexibele leerwegen een prominente plaats in een nieuw actieplan tegen schooluitval. Maak een duidelijk en overzichtelijk kader van de regelingen, sensibiliseer en motiveer.
- Hervorm TOAH tot een flexibeler instrument voor een bredere doelgroep en breid het aanbod uit.
- Bewaar het tijdelijke karakter van TOAH en Bednet. Voorkom dat het eindstations worden door scholen en ouders te ondersteunen én te responsabiliseren, en blijf streven naar re-integratie in het reguliere onderwijs.
- Maak van de aanloopfase in duaal leren een flexibele groeifase die ruimte geeft aan jongeren die nog niet arbeidsrijp zijn.
- Voorzie in de mogelijkheid om al verworven competenties en behaalde leerresultaten tussentijds vast te leggen en te erkennen met civiel-effectieve certificaten, zodat jongeren die uitvallen toch erkenning krijgen en hun competenties kunnen benutten.
- Laat verschillende maatregelen parallel lopen eerder dan dat ze elkaar opvolgen. Maak combinaties mogelijk van onderwijs, geestelijke gezondheidszorg, NAFT, VAPH, vrije tijd. Dat vraagt een aangepast en flexibel financieringssysteem, waarin samenwerken centraal staat in plaats van doorverwijzen.
- Investeer in creatieve en op maat gemaakte alternatieve leeromgevingen.
- Versterk het NAFT-aanbod.
- Ontwikkel een ondersteunend model op maat van het basisonderwijs, met externe actoren zoals NAFT-aanbieders die als partner in de klas werken, zonder schoolvervangend te zijn.
- Beloon scholen die vrije leerlingen begeleiden, en organiseer een examencentrum in elke provincie.
- Stimuleer alternatieve modellen zoals de tienerschool en volg die goed op.

Aanbevelingen voor een sterkere rechtspositie van leerlingen

- Maak werk van een volwaardig decreet rechtspositie van de leerling. Een sterke rechtspositie voor kinderen en jongeren in het onderwijs is cruciaal om hun rechten te beschermen en hun welzijn te garanderen.
- Veranker het maatregelencontinuüm ook in de codex basisonderwijs. Zorg dat alle sancties en maatregelen altijd herzien kunnen worden, in het belang én in het voordeel van de minderjarige. Ook op vraag van de minderjarige of zijn ouders of opvoedingsverantwoordelijken.
- Definieer heldere voorwaarden voor een preventieve schorsing.
- Hervorm tuchtprocedures: Neem de stem van de leerling, de ouders, het CLB en hulpverleners structureel en met genoeg gewicht mee in het besluitvormingsproces. Geef leerlingen het recht om aanwezig te zijn op hun klassenraden. Laat in elke tuchtprocedure de impact op de studieloopbaan van de leerling sterk doorwegen.
- Verbied definitieve uitsluitingen in het basisonderwijs en in de eerste graad secundair, en beperk ze sterk in de hogere graden. Vermijd onmiddellijke definitieve uitsluitingen na 1 februari.
- Zorg dat de afspraken over de samenwerking tussen school, CLB en PDB verplicht in het schoolreglement komen en actiever gecommuniceerd worden aan leerlingen en ouders. Verplicht in het schoolreglement een regeling over contact houden met afwezige leerlingen, leerachterstand bijwerken en overleggen met welzijnspartners.
- Maak de Commissie Leerlingenrechten meer bekend.

Aanbevelingen voor gegarandeerde toegang tot onderwijs

- Werk dringend de tekorten weg in de B-stroom, de arbeidsmarktgerichte finaliteit, OKAN en het buitengewoon onderwijs. Netoverschrijdend lokaal en bovenlokaal overleg over programmatie is nodig.
- Richt een centraal digitaal register op voor inschrijvingen en wachtlijsten en ontwikkel een centraal systeem dat inschrijvingen, wachtlijsten, toewijzingen en doorstroom opvolgt, gekoppeld aan de lokale aanmeldsystemen, zodat beleidsmakers én LOP's zicht krijgen op wie nog geen plaats heeft.
- Hertel de leerlingen op 1 oktober in scholen die vanaf 1 september hun capaciteit flink uitbreidden. Stimuleer inschrijvingen na 1 februari via een proportionele telling.
- Verbied scholen om elders uitgesloten leerlingen te weigeren. Of verscherp minstens de decretale voorwaarden op basis waarvan LOP's secundair onderwijs afspraken kunnen maken.
- Zorg dat elke stad of gemeente in Vlaanderen en Brussel tot een LOP behoort. Breid de opdracht van de LOP's uit, zodat ze systematisch toezicht houden op weigeringen en inschrijvingen van uitgesloten leerlingen kunnen coördineren.
- Geef kinderen die in een vorige aanmeldperiode geen plaats kregen in het buitengewoon onderwijs of in een voorkeurschool, voorrang bij een volgende ronde, om te vermijden dat ze blijven thuiszitten zonder school.

Colofon

Dossier - september 2025

Thuiszitters uit de schaduw

Wat kinderen en jongeren, ouders en professionals ons leren

Redactie

Dominique van den Akker
Hilde Cnudde
Jean Pierre Verhaeghe
Chris Vleugels
Caroline Vrijens

Externe redactie

Isa Van Dorsselaer
Mark Van Bogaert

Eindredactie

Chris Vleugels

Extra dank

Met dank aan AGODI voor de dataset.
Met dank aan de CLB's die meewerkten aan de online-enquête.
Met dank aan alle kinderen, jongeren, ouders en professionals voor hun waardevolle bijdragen aan dit onderzoek.

Foto's

Fotograaf Koen Broos
Met dank aan Nancy, Youssef, Wiebe, Isar, Mattis, Zoe, Lore, Senna, Toral, Thomas, Noah, Kaat, Finn, Omar, Saran en Joosje en Mindbox. De volwassenen, kinderen en jongeren die op de foto's staan, zijn figuranten.

Vormgeving

cartel.agency

Druk

Drukkerij Artoos

Verantwoordelijke uitgever

Caroline Vrijens
Kinderrechtencommissaris
Leuvenseweg 86
1000 Brussel

ISBN: 9789077021569
Wettelijk depotnummer: D/2025/9680/002

Dit dossier staat ook online op www.kinderrechten.be.

Thuiszitters uit de schaduw

Te veel kinderen en jongeren verdwijnen stilletjes uit ons onderwijs omdat omstandigheden, zorgnoden, kwetsuren of systemen drempels opwerpen. Ze belanden thuis – weken, maanden, soms jaren – terwijl elk kind recht heeft op leren en groeien.

De klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat krijgt steeds meer meldingen en klachten over kinderen en jongeren die lang deeltijds of voltijds thuiszitten. We zoomen in op twee groepen: Leerlingen die niet ziek zijn maar die met een doktersattest deeltijds of voltijds thuisblijven op vraag van de school of omdat naar school gaan echt niet meer lukt. En leerlingen die na een definitieve uitsluiting heel moeilijk een nieuwe school vinden. Hun afwezigheid is gewettigd, maar ze dreigen onzichtbaar te worden.

Dit dossier bundelt klachten, cijfers en inzichten uit gesprekken met jongeren, ouders, scholen, CLB's, hulpverleners en beleidsmakers. Het legt structurele knelpunten bloot én toont inspirerende praktijken. Vanuit een kinderrechtenkader doen we aanbevelingen om thuiszitters weer perspectief te geven.

'Laten we samen zorgen dat thuiszitten geen eindpunt wordt, maar een aanleiding om onze samenleving en onze scholen inclusiever en rechtvaardiger te maken.'

Kinderrechtencommissariaat

Leuvenseweg 86
1000 Brussel
02-552 98 00

kinderrechten@vlaamsparlement.be
www.kinderrechten.be
www.youtube.com/user/Kinderrechtencom
www.facebook.com/ kinderrechtencommissariaat
www.instagram.com/ kinderrechtencommissariaat
www.linkedin.com/company/kinderrechtencommissariaat
www.x.com/@krcommissaris

Kinder rechten commissariaat
Geeft kinderen een stem

Kinderrechtencommissariaat, onafhankelijke instelling van het Vlaams Parlement

Vlaams Parlement